

Nuorten aikuisten odotukset ja kokemukset työ- ja koulutuskokeiluista
Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektissa keväällä 2012

Senja Miettinen
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2013

Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
MIETTINEN, SENJA: Nuorten aikuisten odotukset ja kokemukset työ- ja koulutuskokeiluista
Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektissa keväällä 2012.
Pro gradu -tutkielma, 120 s., 6 liites.
Ohjaajat: Jouko Nätti ja Jaana Lähteenmaa
Sosiaalipolitiikka, Huhtikuu 2013

Tutkielmassa tarkastellaan työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen osallistuneiden nuorten aikuisten omia odotuksia, niiden toteutumista ja kokemuksia toimenpiteestä. Tutkimuksen kohteena olivat nuorten aikuisten subjektiiviset odotukset ja kokemukset. Yleensä työvoimapolitiittisilla palveluilla ja toimenpiteillä pyritään helpottamaan nuorten koulutukseen tai työhön pääsyä, kehittämään heidän kykyjään, taitojaan ja valmiuksiaan sekä ehkäisemään ns. syrjäytymistä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti sitä, millaisia kykyjä ja taitoja nuoret aikuiset itse odottivat kehittävänsä tai saavansa, kehittyivätkö ne heidän omasta mielestään toimenpiteen aikana, ja miten he kokivat toimenpiteen vaikuttaneen heidän elämäänsä.

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat kahteen, Tampereella keväällä 2012 toteutettuun työ- ja koulutuskokeiluun (TYKO) osallistuneet nuoret aikuiset (17–26-vuotiaat). Työ- ja koulutuskokeilut olivat osa Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektia, jonka tavoitteena on ohjata nuoria ammatinvalinnassa ja hakeutumaan koulutukseen. Kokeilut toteutettiin hoitoalalle ja tekniikan alalle. Tutkimuksessa käytettiin aineisto- ja metoditriangulaatiota monipuolisemman kuvauksen saamiseksi. Aineistonkeruu toteutettiin kysely- ja teemahaastattelumenetelmillä kolmessa vaiheessa: kokeilujen alussa, lopussa ja jälkeen. Aineistoja vertailtiin ja tarkasteltiin laadullisella sisällönanalyysillä tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Käsitteinä tutkimuksessa käytettiin nuorten siirtymävaiheiden, ”elämänhallinnan taitojen”, marginaalin ja motivaation käsitteitä.

Tuloksissa ilmeni, että nuorten aikuisten odotukset työ- ja koulutuskokeiluja kohtaan vastasivat hyvin sitä, mitä toimenpiteellä tavoiteltiin; he halusivat tutustua aloihin, selvittää alan sopivuuden itselle, oppia uusia taitoja sekä selkeyttää tulevaisuudensuunnitelmiaan. Nämä odotukset toteutuivatkin TYKO-jaksoilla erittäin hyvin. Elämänhallinnan- tai opiskelutaitoja harva nuorista aikuisista odotti kehittävänsä jaksolla. Joiltain osin nämä odotukset jopa ylittyivät.

Monella kokeiluun osallistuneella oli jo ennen jaksoa ollut paljon motivaatiota hakea alan koulutukseen. Joidenkin TYKO-jaksolaisten tulevaisuudensuunnitelmat olivat puolestaan melko epämääräisiä jo ennen kokeilujaksoa ja vielä sen jälkeenkin. Hoitoalan jaksolla olleet selvensivät tulevaisuudensuunnitelmiaan ja paransivat sosiaalisia taitojaan enemmän kuin tekniikan jaksolla olleet. Hoitoalan jakson osallistujat olivat koulutussuuntautuneempia kuin tekniikan alan osallistujat. Haastatteluista ilmeni, että tekniikan alan jaksolaisilla oli taustalla ns. ”kouluallergiaa” ja he tavoittelivat ensisijaisesti ammattia tai työtä. Koulutusta pidettiin pakkona, välineenä tai sitä haluttiin välttää. Sukupuoli ja ikä vaikuttivat kokemuksiin TYKO-jaksoista, ja ne jakoivat osallistujia myös koulutusmotivaation ja työsuuntautuneisuuden osalta.

Työ- ja koulutuskokeiluja voidaan pitää onnistuneena keinona ohjata ja valmentaa nuoria aikuisia koulutukseen. Kokeilujen kohderyhmää tulisi kuitenkin tarkentaa tai jatkossa kokeiluja voisi räätälöidä erityyppisille ryhmille. Niille, joilla oli motivaatiota jo ennestään, kokeilu varmisti sopivuuden alalle ja antoi lisämotivaatiota. Osalle se antoi mielekästä tekemistä, arkirutiineja ja sosiaalisia kontakteja. Nuorten ns. syrjäytymisen ehkäisyyn kokeilut eivät yksinään riitä.

Asiasanat: nuorten syrjäytyminen, nuorten siirtymät, nuorisotyöttömyys, työvoimapolitiittiset toimenpiteet, nuorisoprojektit, koulutuspolut, elämänhallinta

The thesis examines the experiences and the expectations of the young adults who participated in a labour market policy measure aimed at the unemployed youth. The research focuses on the participants' subjective experiences and expectations as well as their realization based on surveys and interviews. Employment services and projects targeted to youth generally aim at facilitating their school or work admission and improving their personal skills and abilities. In addition, the measures often strive for preventing social exclusion. The research presents what kind of abilities and skills the young themselves expected to acquire or develop, whether their expectations were met in their own opinion and how they experienced the measure affecting their lives.

The target group of the research were the young adults (17 to 26 years old) who participated in two work- and education trials carried out in Tampere in spring 2012. The trials were a part of a project related to sustainable education and career choices. The project aimed at guiding young people in their vocational selection and in applying for education. The trials were carried out in the fields of health and social care and technology (mechanical and electric engineering, logistics) industry.

The research deploys mixed methods and combines different types of material in order to gain more multifaceted and comprehensive answers. Material was collected via surveys and thematic interviews in three different stages, and analyzed via comparative method and qualitative content analysis. Central concepts and themes in the research involve the transitional phases of youth (youth transitions), life management skills, marginality and motivation.

The results indicate that the young people's expectations of the work- and education trials corresponded well to what the trials were aimed at: the participants wanted to familiarize themselves with the fields, figure out the suitability of the field for them, to learn new skills and to clarify their plans for the future. These expectations were met very well in the trials. However, very few expected to improve their life management or study skills in the trials. In some respect, these expectations were even exceeded.

Many of the participants had already a great deal of motivation to apply in the fields before taking part in the trials. Some of the participants had, however, quite vague plans for the future before as well as after the trials. The young in the health and social care trial clarified their plans for the future and improved their social skills more than those in the trial of technology. They were also more education-oriented compared to those in the technology trial. The interviews indicated that some of the participants in the technology industry trial had a negative attitude towards education, and they principally aspired to gain employment. They considered education as an unavoidable necessity, means to an end or wanted to altogether evade studying. The participant's gender and age clearly had an effect on the experiences, motivation to education and orientations to work.

These types of work- and education trials can be regarded as a successful means to guide and train young adults for vocational or higher education. However, the target groups of the trials should be specified more or the future trials could be customized to suit different types of groups. For those who already had beforehand motivation into the field of the trial assured them that the field was suitable and provided extra motivation. For some the trials offered meaningful activity, daily routines and social contacts. Nevertheless, these types of measures do not alone suffice to prevent social exclusion among youth.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Nuoruus, työvoimapolitiikka ja projektit nuorten työttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi 6	
2.1 Nuoruus siirtymävaiheena: siirtymien pitkittyminen ja nuoret aikuiset	6
2.2 Nuorten syrjäytymisen problematiikka	10
2.2.1 Koulutusjärjestelmän väliinputoajat.....	14
2.2.2 Työmarkkinoiden marginaalissa olevat nuoret	18
2.3 Työvoimapolitiikka nuorten työelämästä syrjäytymisen ehkäisemiseksi	21
2.3.1 Aktivointipolitiikka ja nuoriin kohdistetut aktivointitoimenpiteet Suomessa.....	23
2.3.2 Aktivointitoimenpiteiden vaikutukset aikaisempien tutkimusten valossa	27
2.4 Nuorten työttömyyttä ja syrjäytymistä ehkäisevät projektit.....	31
2.4.1 Arviointitutkimukset nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä projekteista	34
2.5 Nuorten työttömyys ja sen ratkaisukeinot	39
3. Tutkimusasetelma: tutkimuskohde, kysymykset, aineisto ja menetit	42
3.1 Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projekti sekä työ- ja koulutuskokeilu	43
3.2 Tutkimuskysymykset.....	46
3.3 Keskeiset käsitteet	47
3.4 Tutkimuksen aineisto ja menetit	49
3.4.1 Kyselyaineisto: Alku- ja loppukyselyt	51
3.4.2 Puolistrukturoidut teemahaastattelut	53
3.5 Analyysimenetelmät.....	57
4. Nuorten odotukset, niiden toteutuminen ja kokemukset TYKO-jaksoista.....	60
4.1 Tutkimukseen osallistuneet nuoret taustamuuttujien valossa	60
4.2 Tutkittavien motivaatio ja odotukset työ- ja koulutuskokeilua kohtaan	63
4.3 Odotusten toteutuminen työ- ja koulutuskokeilujaksolla	68
4.4 Mikä työ- ja koulutuskokeilussa onnistui, mikä ei – osallistujien kokemukset	75

4.5 Haastateltavien kokemukset työ- ja koulutuskokeiluista ja niiden vaikutuksista	79
4.5.1 Työttömyys haastateltavien puheessa – arkirutiinien, päivärytmin ja mielekkään tekemisen tarve.....	79
4.5.2 Sosiaalisten taitojen, itseluottamuksen ja omien vahvuuksien kehittyminen TYKO-jaksolla – Erot ryhmien välillä	83
4.5.3 Sopivan alan löytäminen, varmistuksen hakeminen ja ajelehtiminen alan valinnassa	85
4.5.4 TYKO-jaksolla olleiden suhtautuminen kouluun ja koulutukseen – kouluallergiaa, pakon sietämistä ja vahvaa koulutusmotivaatiota.....	89
4.5.5 Sukupuolen ja iän mukaiset jaottelut TYKO-ryhmissä: ”...ne on niin eri maailmasta, että.. varmaan oo mitään yhteistä”	93
4.5.6 TYKO-jaksoilla ilmenneet haasteet – maahanmuuttajien kielivaikkeudet, osan motivaation puute tekniikan jaksolla.....	97
5. Johtopäätökset	100
Lähteet	110
Liite 1. KYSELY TYÖ- JA KOULUTUSKOKEILUN OSALLISTUJILLE	121
Liite 2. LOPPUKYSELY TYÖ- JA KOULUTUSKOKEILUUN OSALLISTUNEILLE	123
Liite 3. Haastattelurunko	125

1. Johdanto

Nuorten syrjäytyminen koulutuksesta ja työstä on puhuttanut julkisuudessa runsaasti viime vuosina. Pelkoja siitä, että osa nuorista tippuu pysyvästi yhteiskunnan ulkopuolelle, on esitetty monien poliitikkojen ja asiantuntijoiden toimesta. Nuorisotyöttömyys kasvoi nopeasti vuoden 2008 lopulla alkaneen taantumän jälkeen, ja on pysynyt siitä lähtien suhteellisen korkealla tasolla. Viime vuosina nuorten saamiseksi koulutukseen ja sen kautta töihin onkin toteutettu erityisiä poliittisia toimia, palveluja on kehitetty ja tehostettu sekä lainsäädäntöä muutettu. Kataisen hallituksen aikana on laadittu toimenpideohjelma Nuorisotakuu, jolla nuorten työttömyyttä ja syrjäytymistä pyritään ehkäisemään. Väestön vanhenemisen myötä Suomen taloutta uhkaa kestävyysvaje ja työvoimapula. Siksi samaan aikaan nuorisotyöttömyyden kanssa nuorten valmistumisaikojen pitkittymisestä ja työmarkkinoille pääsyn myöhentymisestä ollaan huolissaan, ja näitä nuoruuden siirtymävaiheita pyritään nopeuttamaan työurien pidentämiseksi. Kuitenkin työ- ja koulutuspaikkojen riittämättömyys ja yleinen työmarkkinoiden epävarmuus aiheuttavat ristiriidan, jonka myötä yhä useampi nuori kohtaa ainakin väliaikaista työttömyyttä. Työttömyyden syistä ja ratkaisukeinoista on erimielisyyttä.

Julkinen keskustelu on keskittynyt tähän mennessä enemmän nuorten syrjäytymiseen yksilöllisenä kuin rakenteellisenä ongelmana. Tutkija Pekka Myrskylä (2011) laski Työ- ja elinkeinoministeriön raportissa, että 57 800 pelkän peruskoulutuksen varassa olevaa 15–29 -vuotiasta nuorta oli sekä koulutuksen että työmarkkinoiden ulkopuolella vuonna 2008. Tämän raportin julkistuksen myötä alettiin puhua jopa kokonaisesta ”hukatusta sukupolvesta”. Työ- ja elinkeinoministeriö ja hallitus ovatkin kiinnittäneet erityistä huolta pelkän peruskoulutuksen varassa oleviin nuoriin. (Myrskylä 2011; Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma.) Nuorisotyöttömyyden ensisijaiseksi syyksi on käsitetty tähän mennessä ammatillisen koulutuksen puute sekä nuorten koulutuksen ja työelämän kysynnän kohtaamattomuus; nuoria on koulutettu ”väärille aloille”. Myös nuorten omat asenteet, työmoraali ja ”elämänhallinnan taidot” on kyseenalaistettu. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien joukossa on kuitenkin paljon erilaisia nuoria, eivätkä kaikki heistä ole syrjäytymisvaarassa. Ulkopuolisuus voi johtua monista syistä, eikä se yleensä ole pysyvää (ks. esim. Myrskylä 2011; Vanttaja & Järvinen 2004; Lämsä 1999).

Niin syrjäytyneiden nuorten määrästä, syrjäytymisen syistä kuin sen ratkaisukeinoista esiintyykin erimielisiä tulkintoja. Syrjäytymisen torjunnalla voidaan perustella jopa toisilleen vastakkaisia

toimenpiteitä (Paju & Vehviläinen 2001, 32–33). 1990-luvulta lähtien sillä on usein perusteltu sosiaaliturvan ehtojen kiristämistä, sanktioita ja uusien velvoitteiden kohdistamista etenkin nuorille ”syrytytymisvaarassa oleville”. Tulkinnat ovat legitimoinnin välineitä. Syrytytymisen käsittäminen yksilöstä johtuvaksi ongelmaksi legitimoii sosiaaliturvan vastikkeellistamista, jonka myötä kansalaisuus kaventuu työmarkkinakansalaisuudeksi (esim. Ek, Saari, Viinamäki, Sovio & Järvelin 2004, 95; Paju & Vehviläinen 2001; Kuure 1999).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan eräaseen työttömille nuorille suunnattuun aktivoivaan työvoimapalveluun osallistuneiden nuorten aikuisten omia odotuksia ja kokemuksia toimenpiteen vaikutuksista. Tavoitteena ei ole tarkastella toimenpiteen todellista vaikuttavuutta, vaan nuorten aikuisten subjektiivisia kokemuksia sen vaikutuksista. Yleensä työvoimapoliittisilla toimenpiteillä ja palveluilla pyritään helpottamaan nuorten koulutukseen tai työhön pääsyä sekä kehittämään heidän kykyjään ja valmiuksiaan. Samalla aktivoivilla työvoimapoliittisilla toimenpiteillä pyritään usein parantamaan nuorten ”elämähallinnan taitoja” (ks. Paju & Vehviläinen 2001, 69). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaisia kykyjä ja taitoja nuoret aikuiset itse odottivat kehittävänsä tai saavansa, kehittyivätkö ne heidän omasta mielestään toimenpiteen aikana, ja mitä muita mahdollisia vaikutuksia toimenpiteestä he kokivat saaneensa. Toimenpiteen tarkoituksena oli erityisesti ohjata nuoria ammatinvalinnassa ja kannustaa heitä hakeutumaan koulutukseen.

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat kahteen, keväällä 2012 toteutettuun työ- ja koulutuskokeiluun osallistuneet nuoret aikuiset (17–26 -vuotiaat). Työ- ja koulutuskokeilut olivat osa ESR-rahoitteista Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektia, eikä vastaavia kokeiluja ole (samanlaisina) toteutettu muualla. Kokeilut toteutettiin sosiaali- ja terveystalalle sekä tekniikan alalle. Kyseiset kokeilujaksot olivat siis ammatilliseen koulutukseen tähtääviä. Tutkimuksessa on käytetty aineisto- ja metoditriangulaatiota monipuolisemman kuvauksen saamiseksi. Aineistonkeruumenetelminä on käytetty sekä kysely- että teemahaastattelumenetelmää. Aineisto on kerätty kolmessa vaiheessa; kokeilujen alussa, lopussa ja niiden jälkeen. Nuorten aikuisten kokemukset ja heidän kokemansa vaikutukset toimenpiteestä tulevat siten esiin monisyisemmin kuin yhdellä menetelmällä ja aineistoja vertaillaan keskenään.

Tutkimuskysymykset liittyvät sekä nuorten aikuisten kokemiin työ- ja koulutuskokeilun vaikutuksiin, että heidän odotuksiinsa ja mielipiteisiinsä kokeilusta. Tutkimuskysymykset esitellään tarkemmin luvussa 3.2. Tarkoituksena on selvittää, miten työ- ja koulutuskokeilu vaikutti osallistujien elämään heidän omasta näkökulmastaan. Erityisinä kiinnostuksenkohteina ovatkin nuorten aikuisten kokemat vaikutukset, eivät objektiiviset, toteutuneet vaikutukset. Näihin

kysymyksiin vastataan käyttämällä sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa ja menetelmiä. Haastatteluaineiston pohjalta kuvataan TYKO-jaksolle osallistuneiden kokemuksia ja teemoitellaan niitä teoreettisten käsitteiden avulla. Aineistosta muodostettiin erilaisia kategorioita, jotka sitten yhdisteltiin laajemmiksi teemoiksi sisällönanalyysin avulla. Tarkemmin metodeista kerrotaan luvussa 3.5. Lisäksi tutkimuksen johtopäätösosiossa pohditaan laajemmin, mitä työ- ja koulutuskokeilun kaltaisilla palveluilla tavoitellaan, millaisia nuoria aikuisia ne auttavat ja miten niillä voitaisiin vastata erilaisten nuorten odotuksiin ja tarpeisiin paremmin.

Käsitteinä tässä tutkimuksessa käytetään nuorten siirtymävaiheiden, ”elämänhallinnan taitojen”, marginaalin, motivaation ja vaikuttavuuden käsitteitä. Arviointi- ja vaikuttavuustutkimuksesta kerrotaan luvussa 2.4. Tämänkaltaisissa tutkimuksissa on usein epäloogista käyttää kovin laajoja tai yleistäviä käsitteitä, joten valituilla käsitteillä on haluttu korostaa tutkimuksen käytännönläheistä puolta. Nuorten siirtymävaiheiden käsitettä on käytetty jo melko pitkään sosiologisen nuorisotutkimuksen piirissä, joten se ammentaa vahvoista sosiaali- ja ihmistieteellisistä perinteistä ja sitä käytetään yleisesti kuvaamaan perinteisten nuoruuden ja aikuisuuden ”välivaiheita” kiinnittymättä liikaa kronologiseen ikään (ks. luku 2.1). Se soveltuu hyvin myös analyttiseksi käsitteeksi tarkasteltaessa näiden välivaiheiden oletettua pitkittymistä ja syitä siihen. ”Elämänhallinnan” käsitettä käytetään tässä tutkimuksessa kriittisesti, sillä käsite on epämääräinen ja -analyttinen, eikä sen määrittelystä vallitse yksimielisyyttä. Sama pätee ”syrjäytymisen” käsitteeseen, jota on käytetty erityisesti yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa kauan, mutta sen käytölle on useita esteitä ja siksi tämän tutkimuksen kohteena olleista nuorista aikuisista käytetään tässä mieluummin muita käsitteitä kuin määriteltäisiin heidät ”syrjäytyneiksi” ulkoapäin (ks. luku 2.2). Syrjäytymisen käsitteen käytön esteistä, marginaalin, ”elämänhallinnan taitojen” ja motivaation käsitteistä kerrotaan tarkemmin luvussa 3.3.

Koska tutkimuskohteenani olevien nuorten aikuisten elämänmahdollisuuksia rajaavat monet rakenteet, mutta heidän odotetaan tekevän itsenäisiä päätöksiä ja valintoja, on näitä valintoja tarkasteltava rakenteiden kontekstissa. Sekä työvoima- että koulutuspoliittiset reunaehdot ja työ- ja koulutusmarkkinat rajaavat työttömien nuorten mahdollisuuksia, mutta toisaalta aktivointi-toimenpiteillä ja -palveluilla pyritään parantamaan heidän mahdollisuuksiaan itsenäiseen elämään muun muassa koulutuksen ja työkokeilujen kautta. Onko työvoimapolitiikalla mahdollista ohjata ja tukea erilaisten nuorten yksilöllisiä valintoja ja pyrkimyksiä, ja miten? Jotta kysymykseen voitaisiin vastata, on ensin käytävä läpi hieman nuoriin kohdistuvan työvoimapolitiikan historiaa.

Esimerkiksi nuorten yhteiskuntatakuulla on vuodesta 2005 lähtien pyritty parantamaan nuorten ohjaamista työhön, koulutukseen tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, tehostamaan TE-toimistojen palveluprosesseja ja lisäämään monialaista yhteistyötä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Jatkoa tälle on uusi, vuoden 2013 alussa voimaan astunut, Nuorisotakuun nimellä kulkeva toimenpideohjelma. Näiden poliittisten ohjelmien taustalla on ns. aktivointipolitiikka, jonka myötä sosiaaliturvalainsäädäntöön on lisätty velvoitteita ja sanktioita erityisesti nuorille. Työmarkkinatuen ehtoja on jo 1990-luvulta lähtien kiristetty ammattikouluttamattomille alle 25-vuotiaille nuorille. Koulutukseen ohjaavia toimenpiteitä on lisätty, ja samalla aktivoivia työvoimapalveluja on kehitetty koulutukseen valmentaviksi. Taustalla on kasvava huoli ”koulupudokkaista”, mutta myös epäily nuorten laiskuudesta, työmoraalin rappeutumisesta ja elämänhallintataitojen puutteista. Myös erilaisia työnhakuun keskittyviä ja työvalmiuksia parantavia palveluja ja koulutuksia suunnataan työttömille nuorille. Aktivoivaa työvoimapolitiikkaa, -palveluja ja toimenpiteitä sekä työttömyysturvan lakimuutoksia käsitellään tarkemmin luvussa 2.3.

Nuorten ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen torjumiseksi on kehitetty myös kuntien ja kolmannen sektorin nuorisotyötä, perustettu erilaisia projekteja ja hankkeita. Projekteista toivotaan saatavan hyviä käytäntöjä nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn. Syrjäytymistä ja työttömyyttä ehkäisevien projektien toimintakenttä on laaja; se ulottuu Euroopan Unionin tasolta kansalliselle ja paikallistasolle. Ensi sijassa EU määrittelee yleiset työllisyys- ja sosiaalipoliittiset tavoitteet, sitten kansalliset hallitukset luovat omat politiikkaohjelmansa EU:n suuntaviivojen mukaisesti, valtionhallinto koordinoi ja ohjaa kansallisia ohjelmia ja hankkeita, ja lopulta kunnat ja paikallistason yksityiset ja kolmannen sektorin toimijat toteuttavat niitä (Aro, von Hertzen, Jalava, Virtanen & Niittyniemi 2007). Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu ainoastaan yhden ESR-rahoitteen projektin osa-alueen vaikuttavuutta sen kohteiden elämään, mutta projektimuotoisen syrjäytymisen ehkäisyn laajempaa kontekstia taustoitetaan ensin aikaisemman tutkimuskirjallisuuden avulla luvussa 2.4. Esittelen myös muutamia muista projekteista tehtyjä arviointitutkimuksia, joiden tuloksia verrataan tästä tutkimuksesta saatuihin tuloksiin.

Aiemmat tutkimukset nuoriin kohdistetuista aktivoivista työvoimapalveluista, syrjäytymistä ehkäisevistä projekteista ja niiden vaikutuksista ovat olleet pitkälti tilastollisia ja palveluiden tai toimenpiteiden tuloksellisuutta tai tehokkuutta mittaavia. Osassa vaikuttavuusarviointitutkimuksista on yhdistelty tilastollista ja laadullista tietoa, mutta harvemmin kokemuksia vaikutuksista on kerätty palvelujen ja toimenpiteiden kohteilta haastattelemalla. Yleensä palveluiden ja projektien arviointitutkimukset ovat keskittyneet niiden tavoitteiden toteutumisen arviointiin, prosessiarviointiin tai vaikutuksiin kohteena olleiden yksilöiden elämään esimerkiksi näiden

myöhempää työmarkkina-asemaa tarkastelemalla. Tällöin keskitytään ainoastaan siihen, ovatko julkilausutut tavoitteet toteutuneet, onko kehittämisprosessi onnistunut sitä toteuttavien tahojen tai organisaatioiden näkökulmasta tai onko yksilö työllistynyt toimenpiteen jälkeen vai ei. Nämä näkökulmat ovat useastakin syystä ongelmallisia, eivätkä riitä yksinään palveluiden ja projektien vaikuttavuuden arvioinnin pohjaksi (esim. Kuure 1999; Warpenius 2006). Useissa arviointitutkimuksissa on lisäksi ongelmana niiden lyhyt seuranta-aika. Tosin nykyään ovat yleistymässä myös teoreettisesti monipuoliset, metodeja ja aineistoja yhdistelevät sekä tutkimuskohteita ja heidän näkemyksiään arvostavat arviointitutkimukset (ks. Paakkunainen 1999, 147).

Tämänkin tutkimuksen seuranta-aika on melko lyhyt (varsinaista empiiristä aineistoa kerättiin 3–4 kuukautta), mutta aineistoa täydennettiin projektin henkilökunnan keräämillä seurantatiedoilla osallistuneista nuorista sekä aiemmin toteutetun projektin ulkopuolisen arvioinnin tuloksilla. Itse tutkimusaineisto koostuu 29 TYKO-jakson osallistujan kyselyvastauksista ja seitsemän osallistujan haastatteluista, joten aineisto on monipuolinen huolimatta sen pienestä otoskoosta. Pelkkään yhteen toimenpiteeseen keskittyminen tuottaa aina väistämättä suppeamman tuloksen kuin nuoren elämän kokonaisvaltaisempi tarkastelu (Paju & Vehviläinen 2001, 46–47). Nämä rajoitukset vaikuttavat myös tämän tutkimuksen perusteella tehtäviin johtopäätöksiin.

Aluksi tutkimuksessa taustoitetaan nuorten siirtymiä, työttömyyttä ja syrjäytymistä sekä näiden ehkäisemistä Suomessa taustaluvussa 2. Kerron työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ja palveluiden sekä nuorten työttömyyttä ja syrjäytymistä ehkäisevien projektien historiasta, nykytilanteesta sekä vaikutuksista aikaisempien tutkimusten perusteella. Kokoan yhteen työvoimapolitiittisia nuorten aikuisten syrjäytymisen ja työttömyyden ratkaisukeinoja taustaluvun lopussa (2.5). Luvussa 3 esitellään tämän tutkimuksen tutkimusasetelma, tutkimuskohde, tutkimuskysymykset, keskeiset käsitteet, tutkimusaineisto sekä analyysimenetelmät. Analyysissa (luku 4) edetään tutkimuksen osallistujien taustatietojen kartoituksesta heidän odotuksiinsa työ- ja koulutuskokeiluja kohtaan. Sitten tarkastellaan odotusten toteutumista TYKO-jaksoilla aineiston perusteella ja esitellään osallistujien mielipiteitä kokeilusta. Analyysissä yhdistellään ja vertaillaan osallistujien antamia kyselyvastauksia haastatteluaineistoon. Haastatteluaineiston perusteella tarkennetaan edelleen kuvaa TYKO-jaksojen vaikutuksista tarkastelemalla, millaisia kokemuksia haastateltavilla oli kokeiluista. Näitä kokemuksia jaoteltiin kategorioihin, joista muodostettiin yhteensä kuusi teemaa. Teemat esitellään omissa alaluvuissaan. Lopuksi kootaan tutkimuksen johtopäätökset ja pohditaan niiden mahdollista merkitystä nuoriin kohdistetun työvoimapolitiikan kannalta sekä tarpeita jatkotutkimukselle.

2. Nuoruus, työvoimapolitiikka ja projektit nuorten työttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi

2.1 Nuoruus siirtymävaiheena: siirtymien pitkittyminen ja nuoret aikuiset

Nuoruuden käsitettä on määritelty eri tavoin ihmistieteellisessä tutkimuksessa. 1900-luvun modernisaatioteoriat ja sukupolviteoria nostivat nuoruuden erillisenä elämänvaiheena esiin ja teoretisoivat nuoruutta yhteiskunnan muutoksen kautta. Nuorisokulttuurien nousu 1960- ja 1970-luvuilla lisäsi nuorten sukupolvien yhteiskunnallista merkitystä. Eräs tapa kuvata nuoruutta on elämänkaari -ajattelun kautta; nuoruus on välivaihe tai siirtymävaihe aikuisuuteen. Nuoruutta on kuvattu elämänvaiheeksi lapsuuden ja aikuisuuden välissä, jolloin yksilö ei ole vielä aikuinen, muttei enää lapsi; hän ei ole enää riippuvainen vanhemmistaan muttei vielä täysin itsenäinen ja täysivaltainen yksilö. (ks. Puuronen 2006, 148–160.)

Nuoruus on muuttunut viimeisten noin 30–40 vuoden aikana moderneissa länsimaisissa yhteiskunnissa. Maailman muutos on vaikuttanut perherakenteisiin, koulutukseen, työmarkkinoihin, vapaa-aikaan, aktiviteetteihin ja elämäntyyliin. Eräät yhteiskuntateoreetikot ovatkin sitä mieltä, että olemme siirtyneet uuteen, postmoderniin tai jälkimoderniin aikakauteen, jossa rakenteet (kuten luokka) eivät enää yhtä paljon määrittele tai rajoita yksilöiden elämänvalintoja. Ihmisillä on siis enemmän valinnanvapautta. Toisaalta riskit ovat lisääntyneet; elämä ei ole yhtä ennustettavaa ja ihmisten täytyy jokapäiväisessä elämässään kohdata ja ratkaista uusia riskejä, joita aikaisemmat sukupolvet eivät kohdanneet. Esimerkiksi Beck (1992) uskoo yhteiskuntaluokan käsitteen menettäneen selitysvoimansa yksilöiden käyttäytymisen ja elämäntyylien ennustajana, vaikka riskit ovatkin jakautuneet epätasaisesti yhteiskunnassa muun muassa taloudellisen epätasa-arvon myötä. Lisäksi Giddensin (1990, 1991) mukaan elämä ”riskiyhteiskunnassa” vaatii yksilöiltä yhä enemmän refleksiivisyyttä ja laskelmointia, kun valinnat eivät ole ennalta määrättyjä ja tulevaisuus vähemmän ennustettavaa. Elämästä on tullut ”refleksiivinen projekti”, jossa yksilöt joutuvat jatkuvasti muovaamaan ja refleктоimaan heidän elämäntarinoitaan. (ks. Furlong & Cartmel 2007, 3–10.)

Nuorten väitetään postmodernilla aikakaudella luopuneen traditioista, perinteisistä tavoista ja rooleista ja nuorten identiteettien rakentuvan kasvavassa määrin kulutuksen kautta. Individualisoituminen liittyy valintoihin; yksilön valinnanmahdollisuudet ovat vähemmän kulttuurisesti säädeltyjä ja identiteetit moninaisempia. (ks. Puuronen 2006, 148–158.) Identiteettien on ajateltu jälki- tai myöhäismodernissa yhteiskunnassa olevan jatkuvasti muokattavissa ja vaihdettavissa. Yksilöllistymiseen liitetään myös sosiaalisten siteiden löytyminen, solidaarisuuden

mureneminen, perinteisten arvojen hylkääminen ja toisaalta sosiaalisen elämän rikastuminen ja yksilön vapautuminen. Yksilöllistymisen ajatellaan näyttäytyvän nuorten hedonismina ja nykyhetkeen kiinnittymisenä, ”tässä ja nyt” -ajatteluna. Tätä oletusta ovat kuitenkin kritisoineet monet nuorisotutkijat. Esimerkiksi Leena Suurpään (1996) mukaan nuoret katsovat sekä nykyhetkeen että tulevaisuuteen ja punnitsevat mahdollisuuksia ja riskejä, mutta eivät kuitenkaan pyri suunnittelemaan elämäänsä liian pitkälle, koska sitä ei voi ennustaa. (Suurpää 1996, 51–61.)

Nuorisotutkimuksessa on ainakin viimeisten 20 vuoden ajan käytetty käsitettä ’nuoruuden siirtymät’ kuvaamaan erilaisia siirtymävaiheita, joiden kautta nuori saavuttaa aikuisen aseman yhteiskunnassa. Tällaisia siirtymiä ovat muun muassa koulunkäynnin lopettaminen, työelämään siirtyminen (*school-to-work transitions*), lapsuudenkodista pois muuttaminen ja perheen perustaminen. Traditionaalisessa mallissa nämä vaiheet seurasivat toisiaan, vaikka niiden kesto vaihteli sukupuolen ja yhteiskuntaluokkien mukaan. 1950- ja 1960 -luvuilla tämä siirtymävaihe oli todella lyhyt; enemmistö suomalaisista lopetti koulunsa viimeistään 14-vuotiaana ja siirtyi heti työelämään. Nykyään tämä vaihe on pidempi, ja siksi myös nuoruuden ajatellaan pidentyneen länsimaaisissa postmoderneissa yhteiskunnissa. (ks. Puuronen 2006, 161; Silvennoinen, Kivinen & Ahola 2002, 62.)

Siirtymistä ja niiden oletetusta pitkittymisestä ja moninaistumisesta postmodernilla aikakaudella on tehty paljon tutkimuksia. Näitä kutsutaan usein siirtymätutkimuksiksi. Useissa tutkimuksissa on kuvattu sitä, miten siirtymä lapsuudesta tai nuoruudesta aikuisuuteen on pitkittynyt ja moninaistunut jälkiteollisissa länsimaissa ainakin 1980 -luvulta lähtien. On jopa pohdittu, tarvitaanko tälle ajanjaksolle uusi käsite, kuten ’nuori aikuisuus’, jota nykyään usein käytetään kuvaamaan täysi-ikäisiä, muttei vielä ”täysin aikuisia” ihmisiä. Aikuisuutta on yleensä mitattu erillään asumisella ja taloudellisella riippumattomuudella vanhemmista, ammatin hankkimisella (valmistumisella), vakituisen työn saamisella, avioliiton solmimisella ja perheen perustamisella. Nämä siirtymät ovat myöhentyneet ja moninaistuneet, eivätkä ne enää seuraa toisiaan lineaarisesti. Tästä huolimatta monet näistä siirtymistä edelleen heijastelevat perinteisiä luokka- ja sukupuolijakoja. (ks. Furlong & Cartmel 2007, 140–141; France 2007.)

Toisaalta voidaan kyseenalaistaa väite siitä, onko nuoruus todella pitkittynyt, sillä historiallisesti katsottuna traditionaalinen lineaarinen siirtymämalli oli mahdollista Suomessa vain sotien jälkeisessä erityistilanteessa 1950- ja 1960-luvuilla, mutta sen jälkeen nuorten mahdollisuudet siirtyä aikuisuuteen perinteistä polkua noudattaen, ovat muuttuneet. Suomessa etenkin 1990-luvulla tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset merkitsivät lineaarisen koulutus- ja työmarkkinoilla

etenemisen mallin harvinaistumista, ja postfordilaisen, epälineaarisen elämänkulun yleistymistä. Aiempaa useampi ei enää siirtynyt suoraan opiskelusta vakaalle työuralle, vaan työhistoriaa alkoi luonnehtia katkoksellinen, väliaikainen työmarkkinastatus. Työllisenä ja työttömänä olo, työpaikan menettäminen, ammatillisten kvalifikaatioiden vanhentuminen, lyhyt- ja määräaikaisissa työsuhteissa toimiminen sekä työllistyminen valtion tukemille työmarkkinoille yleistyivät. Elämäntilanne yksilöllistyi ja opiskelun, työssäkäynnin ja erimittaisten työttömyysjaksojen vaihtelevuus onkin nykyään tyypillistä useimmille suomalaisille. (Ek ym. 2004, 92–95; ks. myös Mary 2012.)

Koska nuorten siirtyminen koulutuksesta työelämään on vaikeutunut ja työelämästä on tullut epävarmempaa, on sen myötä myös perheen perustaminen nykyään ”riski”, jota kaikki eivät ole valmiita ottamaan. Toisaalta kaikki nuoret eivät välttämättä pidä perinteistä ”aikuisuutta” enää edes tavoiteltavana tai heidän käsityksensä aikuisuudesta on erilainen kuin vanhempien sukupolvien. Esimerkiksi nuoret odottavat työltä eri asioita kuin heidän vanhempansa, eivätkä kaikki halua mennä naimisiin tai perustaa perhettä (esim. Tuppurainen 2009; Mary 2012). Siten myös aikuisuuden uudelleenmäärittely olisi paikallaan.

Taustalla nuorten siirtymien muutoksissa ovat muun muassa työ- ja koulutusmarkkinoiden muutokset, joiden seurauksena koulutusta vaaditaan yhä enemmän, kilpailu koulutus- ja työpaikoista on kiristynyt, työsuhteet ovat epätyypillisiä, niille pääsy on epävarmempaa ja vakaan aseman saavuttaminen työmarkkinoilla kestää pidempään. Työmarkkinoiden rakennemuutoksen seurauksena perinteiset matalakoulutettujen teollisuusalan työt ovat vähentyneet ja koulutusta vaativat palvelualat kasvaneet. (esim. Lewis, Smithson & Kugelberg 2002, 69–70; Furlong & Cartmel 2007, 34–36.) Myös erilaiset korkea koulutusta edellyttävät asiantuntijatehtävät, ns. tietotyö, ovat lisääntyneet (esim. Blom, Melin & Pyöriä 2001; Julkunen, Nätti & Anttila 2004). Rakennemuutoksen seurauksena koulutuksen merkitys ja suosio on kasvanut, ja työmarkkinoille pääsy edellyttää nykyään vähintään toisen asteen koulutusta (Silvennoinen ym. 2002). Yksilöllisistä koulutussaavutuksista on tullut merkittävä kilpailutekijä ja jopa ehto työmarkkinoilla pärjäämiselle (esim. Beck 1992; Furlong & Cartmel 2007, 15).

Koska koulutusta vaaditaan yhä enemmän vakaan työmarkkina-aseman saavuttamiseksi, nuoret myös pyrkivät kouluttautumaan enemmän ja opiskeluun käytetty aika kasvaa. Koulutukseen käytetyn ajan pitkittyminen on pidentänyt myös joidenkin nuorten siirtymää työelämään. Niinpä osa nuorista siirtyy työmarkkinoille myöhemmin, vasta 25 – 30 vuoden iässä (esim. Lewis, Smithson & Kugelberg 2002, 69–70). Suomessa on myös yleistä, että pidetään ”välivuosia” ennen opintojen

aloittamista (ks. esim. Puuronen 2006, 162). Toisaalta osa nuorista tekee töitä välivuosien aikana ja myös moni opiskelija tekee työtä opintojensa ohessa (ks. Tilastokeskus 2012). Samalla kun väestön koulutustaso on tasaisesti noussut ja koulutus lisääntynyt, on tapahtunut ”tutkintoinflaatiota”; koulutuksen tuottama hyöty on laskenut (Silvennoinen ym. 2002, 79; Silvennoinen 1992, 191).

Toinen puoli koulutuksen suosion kasvussa on se, että koulutuspaikkoja ei riitä kaikille, kilpailu vähäisistä koulutuspaikoista on kovaa, ja yhä useampi nuori ei pääse ensiyrittämällä haluamaansa koulutuspaikkaan. Myös koulun keskeyttämiset ovat hiukan yleistyneet. Alavaihtoehtoja on tarjolla paljon enemmän kuin aikaisemmillä sukupolvilla, mutta nuorten valinnanmahdollisuudet riippuvat yhä erilaisista rakenteellisista ja yksilöllisistä tekijöistä, kuten perhetaustasta, koulumenestyksestä ja sosiaalisesta ja kulttuurisesta pääomasta. Tutkimusten mukaan perhe- ja luokkataustan vaikutus yksilöiden koulutusvalintoihin, koulumenestykseen ja koulutussaavutuksiin on edelleen voimakasta myös kehittyneissä länsimaissa. (esim. Furlong & Cartmel 2007, 27–33; Silvennoinen ym. 2002; Ek ym. 2004, 106.) Voidaan väittää, että ”Kultainen hyvinvointivaltion kasvukausi” on mennyttä; 1990-luvun jälkeen tuloerot ovat jatkuvasti kasvaneet, yhteiskunta on polarisoitunut, ja jopa sosiaalinen liikkuvuus (nk. säätykierto, luokkamobilisaatio) näyttää heikenneen.

Keskustelu siirtymien pitkittymisestä tai nuoruuden oletetusta pitkittymisestä ja ”nuoresta aikuisuudesta” tekee siirtymävaiheessa olevien nuorten aikuisten tutkimisesta erityisen kiinnostavaa ja tärkeää sekä tarjoaa käsitteellisiä välineitä heidän kokemustensa jäsentämiseksi. Nuorten aikuisten valinnanmahdollisuuksia ja reunaehtoja määrittävät monet rakenteet, kuten työvoima- ja koulutuspoliittiset ratkaisut. Siten siirtymien pitkittymistä tai katkoksia on tarkasteltava näiden rakenteiden valossa.

Jos nuoruus elämänvaiheena onkin muuttunut ja yksilöllistynyt, niin se on toisaalta Puurosen (2006, 164) mukaan myös institutionalisoitunut samalla kun ihmisten elämänvaiheita säädellään yhä enemmän valtiollisella tasolla. Elämänvaiheiden järjestystä ja niiden välisiä siirtymiä määrittää ja ohjaa yhä enemmän valtio, joka säätelee pääsyä tiettyihin yhteiskunnallisiin asemiin ja rooleihin muun muassa lainsäädännöllä, jossa määritellään yksilöiden velvollisuudet ja oikeudet. Toisaalta nuoruutta leimaa individualisoituminen, toisaalta standardisoituminen; yksilö voi tehdä elämäänsä koskevia valintoja, mutta hän voi tehdä niitä vain sääntöjen mukaisesti. Nuoruutta säädellään valtiollisesti esimerkiksi ikärajoilla. Nuorten elämänvalinnat tapahtuvat siis valtion säätelemissä puitteissa, ja nuoruus on institutionaalisesti standardoitu. (Puuronen 2006, 164–167; ks. myös Komonen 2001.)

Nuoret, jotka siirtyvät aikuisuuteen normalisoitua ja standardoitua polkua pitkin, eivät kohtaa juurikaan valtion interventioita. Sen sijaan viranomaiset puuttuvat erityisesti niiden nuorten elämään, jotka eivät noudata normalisoitua elämäntapaa, kuten kouluttamattomat ja työttömät nuoret. Välttämättä tämä puuttuminen ei ole negatiivista yksilön kannalta, vaan se saattaa auttaa elämässä eteenpäin. (Puuronen 2006, 164–167.) Esimerkiksi toisen asteen koulutukseen osallistuminen on nykyään velvollisuus; alle 25-vuotiaiden työttömien nuorten on sanktion uhalla hakeuduttava toisen asteen koulutukseen työmarkkinatukea saadakseen. Käytännössä työmarkkinoilla pärjääminen edellyttää vähintään toisen asteen koulutusta. Siten nuoret, jotka ovat poikenneet normaalilta, standardisoidulta elämäntapolta, kohtaavat paitsi enemmän valinnanmahdollisuuksia, myös ”valinnanpakkoja”. (Esim. Komonen 2001.) Toisille, joilla on vaikeuksia valita lukuisten mahdollisuuksien joukosta, voi tällainen ohjattu valinnanpakko olla hyväksi; se voi auttaa oman elämän suunnittelussa ja aktiivisessa ohjaamisessa. Osaa pakottaminen saattaa sen sijaan passivoida, nöyryyttää ja ajaa entistä syvempään syrjäytymiskierteeseen (ks. Aho & Vehviläinen 1997; Silvennoinen ym. 2002, 126; Lähteenmaa 2010).

Tämän tutkimuksen kannalta on kiinnostavaa tarkastella, miten työvoimapolitiisilla toimenpiteillä on puututtu, vai onko niillä ylipäättään mahdollista puuttua nuorten siirtymävaiheen koulutukseen ja sitä kautta aikuisuuteen, pituuteen. Tarvitsevatko tässä siirtymävaiheessa olevat nuoret apua ja ohjausta omien valintojensa jäsentämiseen ja tulevaisuutensa hahmottamiseen? Voiko nuorten valintoihin puuttumisella olla myös negatiivisia seurauksia? Jos kaikki nuoret eivät olekaan löytäneet omaa alaansa heti peruskoulun tai lukion jälkeen, se ei välttämättä ole huono asia. Monet tarvitsevat hieman aikaa pohtia omia vaihtoehtojaan. Ajat ovat muuttuneet, eikä lineaarinen siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen ole enää useimmille mahdollinen, eikä välttämättä tavoiteltukaan, siirtymämuoto. Nuoruus ajanjaksona on myös itsensä etsimisen ja löytämisen aikaa, jossa pitää olla tilaa kokeiluille, virheille ja uusille mahdollisuuksille. Tämän tilan koko riippuu siitä, montako mahdollisuutta nuorille aikuisille yhteiskunnassamme halutaan antaa.

2.2 Nuorten syrjäytymisen problematiikka

Tämän tutkimuksen kohteena olevia nuoria aikuisia yhdistää se, että he olivat tutkimuksen aineistonkeruuhetkellä pääsääntöisesti koulutuksen ja työn ulkopuolella ja työttöminä työnhakijoina (ks. luku 4.1). Koska suurimmalla osalla ei ollut ammattikoulutusta (suoritettua tutkintoa), he eivät opiskelleet tai tehneet työtä, jotkut saattaisivat sanoa heitä ”syrjäytyneiksi” tai syrjäytymisvaarassa

oleviksi. Julkisessa keskustelussa on viime aikoina yleisesti käytetty vastaavista nuorista käsitettä ”syrjäytyneet nuoret”. Vaikka he saattavat ulkopuolisen (ja eri kokemuspiirin omaavan) ihmisen näkökulmasta vaikuttaa vähintään syrjäytymisriskissä olevilta, ei leimaamisesta ole hyötyä.

Syrjäytymisen käsite on poliittisesti latautunut, ja se antaa käyttäjälleen tietyn vallan, jossa erilaisuus tai poikkeavuus määritellään syrjäytymiseksi, ja syrjäytyneet ulossuljetaan (Helne 2000, 186–192; Helne 2002, 39–40). Syrjäytymisen käsitteestä onkin kiistelty paljon, ja sen käyttöä välttävät nykyään ainakin useimmat nuorisotutkijat (esim. Suurpää 2012; Lähteenmaa 2012; Kiilakoski 2012). Käsitettä on kritisoitu sen epäeettisyydestä ja -analyttisyydestä (ks. luku 3.3). Kuitenkin syrjäytyminen työstä ja koulutuksesta on keskeinen osa tutkimuksen problematiikkaa, koska työttömille ja kouluttamattomille nuorille suunnattujen toimenpiteiden ja palvelujen yksi tarkoitus on ehkäistä syrjäytymistä, mitä ikinä sillä tarkoitetaankaan.

Esimerkiksi Tilastokeskuksen Pekka Myrskylän raportissa *Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* (2012) luokiteltiin syrjäytymisvaarassa oleviksi nuoriksi ne 15–29 -vuotiaat, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta, jotka eivät opiskele, ole työssä tai työvoimapolitiisessa toimenpiteessä. Tilastojen ulkopuolella olevia nuoria, jotka eivät ole myöskään työttöminä työnhakijoina, arvioidaan olevan ainakin 25 000 (TEM 2012, 6). Näistä nuorista on alettu puhua julkisuudessa ”kadonneina nuorina” tai ”syrjäytyneiden kovana ytimenä”, vaikka Myrskylä (2011, 10) käyttääkin sanaa ”ulkopuolinen”. Huoli koulutuksen ja työvoiman ulkopuolella olevien nuorten määrästä on osittain liioiteltua, sillä heidän osuutensa kaikista 18–29 -vuotiaista on pysynyt suhteellisen tasaisena 1990-luvulta lähtien, nousten noin 10 prosentista 12 prosenttiin vuosien 1990 ja 2008 välillä. Näihin lukuihin kuuluvat myös hoitovapaalla olevat naiset. Myrskylä korostaakin, että kaikki ”ulkopuolella olevat” eivät ole syrjäytymisvaarassa; osa heistä voi hoitaa omia lapsiaan tai vanhempiaan, valmistautua pääsykokeisiin tai työskennellä kolmannella sektorilla. Lisäksi nuorten työttömyys ja ulkopuolisuus on usein vain väliaikaista; ryhmät elävät koko ajan. Samat nuoret eivät pysy työn ja koulutuksen ulkopuolella pitkään. (Myrskylä 2011, 10–21; ks. myös Vanttaja & Järvinen 2004.)

Syrjäytymisen käsite tuli muotiin sosiaalipolitiikassa 1980-luvulla yhtä aikaa postmodernien yhteiskuntanäkemyksien kanssa, jotka teoretisoivat yhteiskunnan pirstaloitumista ja atomisoitumista. Syrjäytymiskeskustelu oli Pajun ja Vehviläisen (2001, 24) mukaan samalla keskustelua kadotetusta yhteisöllisyydestä. Taustalla oli halu muuttaa (silloin vielä kasvavan) hyvinvointivaltion ja työmarkkinoiden rakennetta paremmin ihmisten tarpeita vastaaviksi. Syrjäytymisen käsitettiin ilmentävän yhteisöllisten siteiden ja solidaarisuuden murtumista tai katoamista, mutta

syrjäytymiseen on toisaalta liitetty usein myös ”vääränlainen” sosiaalisuus, etenkin nuorten kohdalla (emt. 2001, 24–25). Yhteisön ja yhteiskunnan roolia korostavat tutkijat ovat käyttäneet välillä myös ”syrjäyttämisen”, ”ulossulkemisen” tai ”ekskluusion” käsitteitä, mutta ne eivät ole vakiintuneet suomen kieleen (esim. Helne 2000; 2002; Pohjola 2001, 188–189).

Riskiyhteiskunnan vaikutuksena oletettiin olevan yksilöiden, esimerkiksi nuorten, elämänsäntunton tasa-arvoistuminen mahdollisuuksien tasa-arvoistumisen kautta. Tasa-arvoistumisoletuksen toinen puoli on se, että kaikilla olisi mahdollisuus myös syrjäytyä. Epävarmuus tulevaisuudesta, työttömyydestä ja turhasta kouluttautumisesta koskisi siis kaikkia nuoria sosiaalisesta taustasta riippumatta. (Paju & Vehviläinen 2001, 26–27.) Merkkejä tästä yleisestä epävarmuudesta on nähtävissä, mutta lukuisat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että sosiaalinen tausta, luokka ja sukupuoli, vaikuttavat yhä yksilöiden elämänsäntuntoon sekä riskiin syrjäytyä työstä ja koulutuksesta (ks. esim. Furlong & Cartmel 2007; Kivelä & Ahola 2007; Heikkilä 2000; Aho & Koponen 2001). Kerron näistä tutkimuksista seuraavissa alaluvuissa.

Helne (2000, 186–187) korostaa syrjäytymisen olevan sosiaalinen konstruktio ja symbolinen kategoria, joka määrittelee syrjäytyneet Toisiksi, objekteiksi ja poikkeaviksi, joista ”me” pyrimme erottautumaan. Syrjäytyneet on siis kategoria, jolla otetaan selkeästi etäisyyttä sen edustajiin, jotka eivät sovi yhteiseen identiteettiin tai yhteiskunnan keskellä olevien normeihin. Siten syrjäytyneet eivät ole ”keskellä” eli normaaleja, vaan marginaalissa eli epänormaaleja. Toiseksi määrittely myös palvelee sitä myyttiä, että ”itsenäiset” aikuiset eivät tarvitse muiden apua, eli eivät ole riippuvaisia toisistaan. Puhe syrjäytymisestä on vahvasti moralisoivaa ja patologisoivaa. Muun yhteisön moraalialueita pyritään vahvistamaan moraalista irrallaan olevien yksilöiden avulla. (mt. 2000, 186–196.)

Esimerkiksi Suurpää (2012) tuo esiin, että puhe nuorten syrjäytymisen, syrjinnän tai ulkopuolisuuden ongelmasta jättää huomiotta sen, että ”syrjäytyminen”, on nyky-yhteiskunnassa tyypillistä, jos se käsitetään epävarmana työmarkkina-asemana ja käytössä olevien varojen vähäisyydellä. Siten se on lähtökohtaisesti sukupolvi-ilmiö. (mt. 2012.) Nykynuorten siirtymän aikuisuuteen pitkittymisen ja katkosten pohjimmainen syy saattaakin olla uuden sukupolvikokemuksen merkitsemä aikuisuuden murros; aikuisuus nyky maailmassa ei ole enää vakaata, kun työmarkkina-aseman, elannon tai siviilisäädyn pysyvyys eivät ole itsestään selvyyksiä.

Monissa tutkimuksissa on selvitetty nuorten työttömyyteen ja niin kutsuttuun syrjäytymiseen johtavia mekanismeja, prosesseja ja syrjäytymisriskejä. Syrjäytymisen prosessi on monivaiheinen, ja siihen liittyy useita osatekijöitä. On muun muassa tunnistettu, että syrjäytymiseen liittyy puutteita täysivaltaisessa sosiaalisten, kulttuuristen ja poliittisten kansalaisoikeuksien toteuttamisessa

(Virtanen 1996, 31). Virtanen (1995, 23) on tutkimuksessaan pitkäaikaistyöttömistä nuorista esittänyt, että laajennettu syrjäytymisen käsite pitää sisällään paitsi ulosjäämisen työstä, myös koulutuksellisen, normatiivisen ja vuorovaikutuksellisen syrjäytymisen (laaja vaikutusmahdollisuuksien puute).

Ellen Ek, Erkki Saari, Leena Viinamäki, Ulla Sovio ja Marjo-Riitta Järvelin ovat tutkimuksessaan *Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö* (2004) soveltaneet Pierre Bourdieu'n tapaa jakaa yksilön hyvinvoinnin resurssit kulttuuriseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen pääomaan tutkiessaan nuorten syrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Heidän käyttämänsä Bourdieu'n (1998, ref. Ek ym. 2004, 34) syrjäytymismääritelmän mukaan syrjäytyneellä yksilöllä käytettävissä olevat materiaaliset, sosiaaliset ja kulttuuriset pääoman muodot eli resurssit ovat siinä määrin vajavaiset, että se heikentää hänen integroitumistaan yhteiskuntaan ja toimintaa sen täysivaltaisena jäsenenä. Ek ja kumppanit näkevät yksilön syrjäytymisen yhteiskunnasta elämäntilanteena, jossa yksilölle on kasautunut hyvinvointipuutteita useilla elämänalueilla. Materiaalisiksi resursseiksi (having) he käsittivät elinolot ja ympäristön olosuhteet, sosiaalisiksi resursseiksi (loving) suhteet muihin ihmisiin sekä yhteiskuntaan integroitumiseen liittyviksi resursseiksi (being) yhteiskunnallisen aseman (kansalaisuuden) ja siihen liittyvät vieraantuneisuuden sekä yksilöllisen kasvun tuntemukset. (Ek ym. 2004, 34–35.)

On puhuttu myös nuorten moniongelmaisuuudesta, johon liittyviä osatekijöitä ovat muun muassa sosiaalisten tukiverkkojen puuttuminen, aikuistumisen myöhästyminen, köyhyys, ylivelkaantuneisuus, riippuvuus vanhemmista, päihteet, aggressiivisuus tai kuilu nuoren ja yhteiskunnan virallisten edustajien välillä (Paju & Vehviläinen 2001, 49). Joskus syrjäytymisen käsitteen tilalla on käytetty syrjäytymisriskien tai -vaarojen käsitteitä (esim. Taskinen 2001). Syrjäytyminen tulisi monien tutkijoiden mielestä käsittää prosessina, joka etenee vaiheittain, ja jossa ongelmat kasautuvat pitkän ajan kuluessa, eri elämänvaiheissa. Siten syrjäytymisprosessin eri vaiheet voidaan tunnistaa ja puuttua niihin. (ks. esim. Taskinen 2001; Rönkä 1999; Virtanen 1996; Takala 1992.) Ongelmien kasaantuessa syrjäytymisen syitä ja seurauksia on yhä vaikeampi erottaa toisistaan (Lämsä 1999, 54). Nuorten elämäntilanne olisikin otettava huomioon kokonaisuutena.

Takalan (1992, 37–38) kouluallergiaa koskevan tutkimuksen mukaan syrjäytymisprosessi etenee vaiheittain; 1) vaikeudet kotona, koulussa tai sosiaalisessa toimintaympäristössä, 2) koulun keskeyttäminen tai alisuoriutuminen (kouluallergia), 3) huono työmarkkina-asema, 4) täydellinen syrjäytyminen (työn vieroksunta, kriminalisoituminen, sosiaaliavustuksilla toimeentulo, alkoholisoituminen tai muu vastaava marginalisoituminen), 5) laitostuminen tai eristyminen

yhteiskunnasta. Syrjäytymiskehityksen eri vaiheissa selviytymiskeinot ja tavat vastata nuoren avuntarpeeseen ovat erilaiset, kuten Anna-Liisa Lämsän (1999) tarkastelu osoittaa; hänen nimeämänsä vaiheet ovat selviytyminen, karsiutuminen, syrjäytymisvaara, marginaalisuus ja syrjäytyminen. Vain harvat nuoret syrjäytyvät kokonaan, eikä sekään ole pysyvä tila, josta ei pääsisi pois. Jokainen nuori voi selviytyä oikeanlaisella avulla, mutta leimaaminen ”syrjäytyneeksi” ei auta. Siksi on hyvä erottaa vaiheet toisistaan. (mt. 1999, 50–55.)

Kun puhutaan syrjäytymisen ehkäisystä, niin on puhuttava oikeista ongelmista sen taustalla; siis esimerkiksi ylisukupolvisesta työttömyydestä ja köyhyydestä, päihde- ja mielenterveysongelmista, kouluongelmista, asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Nämä ovat oikeita riskitekijöitä yksilön hyvinvoinnille ja koko yhteiskunnalle, niiden olemassaolosta tulee voida puhua ja niihin puuttua leimaamatta yksilöä syrjäytyneeksi.

Syrjäytymisriskit eivät ole kasautuneet tasa-arvoisesti; esimerkiksi pojilla ja miehillä näyttää olevan enemmän sellaisia tekijöitä elämässään, jotka vahvistavat ongelmien kasautumista ja pysyvyyttä, kuten ongelmakäyttäytyminen ja alkoholi-ongelmat, jotka käynnistävät helposti ongelmaketjuja, eli ne vahvistavat toisiaan (Rönkä 1999, 11–12). Sekä koulutus- että työmarkkinoilla muita huonommassa asemassa ovat tutkimusten mukaan erityisesti vammaiset ja vajaakuntoiset nuoret, koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat ns. ”koulupudokkaat” ja maahanmuuttajataustaiset nuoret (Järvinen & Jahnukainen 2008, 144). Tämä ei tarkoita, että he väistämättä syrjäytyisivät yhteiskunnasta vaan että heidän kohdallaan riski ongelmien kasautumiseen on suurempi. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään koulutus- ja työmarkkinoilla marginaaliasemaan joutumista aiheuttavia rakenne- ja yksilötason tekijöitä aikaisempien tutkimusten valossa.

2.2.1 Koulutusjärjestelmän väliinputoajat

Koulutuksella on merkittävä sosiaalistava funktio yhteiskunnassa; sen katsotaan kiinnittävän nuoret yhteiskuntaan ja sosiaalistavan heidät työmarkkinakansalaisuuteen. Suomalaisessa yhteiskunnassa on vahva usko koulutukseen, josta on tullut pärjäämisen edellytys. Suomea nimitetäänkin koulutusyhteiskunnaksi. Ihmiset ovat yhä koulutetumpia. Vuonna 2010 vain 8,9 % peruskoulun päättäneistä ei sijoittunut heti samana vuonna toisen asteen oppilaitoksiin. Koulutuksen keskeyttäminen on ammatillisessa koulutuksessa tavallisempaa kuin lukiokoulutuksessa, mutta suunta on ollut laskussa viime vuosina; vuonna 2009 8,5 % keskeytti kokonaan ammatillisen koulutuksen. (Kumpulainen 2012, 37–38, 89, 168.) Koulun keskeyttäminen ei ole siten lisääntynyt

ainakaan viime vuosikymmenellä. Koska koulutuksen kautta hankittu ammattitaito muodollisen todistuksen tai tutkinnon muodossa on varmin keino taata työnsaanti, koulutukseen osallistumista säännellään yhä enemmän yhteiskunnan tasolta (esim. Aho & Vehviläinen 1997; Komonen 2001). Eri tutkimuksissa on havaittu, että mitä korkeampi tutkinto henkilöllä on, sitä todennäköisemmin hän työllistyy (esim. Hämäläinen 2002, 85–87). Nuorten koulutuspoluista on tehty monenlaista tutkimusta; niin tilastollista kuin laadullista. Nuorten sosiaalisen taustan ja muiden tekijöiden vaikutusta opiskeluun ja työllisyyteen on myös selvitetty.

Nuorten syrjäytyminen peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta on tunnistettu yhdeksi työttömyyttä aiheuttavaksi osatekijäksi. Pelkän peruskoulun käyneistä puhutaan usein ”koulupudokkaina”. Nuoret, jotka jäävät tai jättäytyvät oppivelvollisuuden suorittamisen jälkeen koulutuksen ulkopuolelle, karsiutuvat samalla myös työelämästä. (esim. Aho & Koponen 2001, 33, 43; Järvinen & Jahnukainen 2008, 144.) He kohtaavat yhteiskunnan taholta epäilyjä kyvykkyydestään, sillä koulutukseen osallistumiseen ja siinä pärjäämiseen liitetään myös vahvoja oletuksia yksilön moraalista, vastuuntunnosta ja elämänhallinnasta. Merkkejä näistä ovat muun muassa todistukset, arvosanat ja tutkinnot. Koulutusmotivaation puutteen katsotaan puolestaan merkitsevän myös yksilön työmotivaation ja aktiivisuuden puutetta. (Silvennoinen 1992, 28–29; Aho & Vehviläinen 1997, 25–27; Komonen 2001.)

Koulutuksen keskeyttäminen ei ole välttämättä negatiivinen asia, mutta koulutuksen ulkopuolelle jäänyt nuori voi olla vaarassa jäädä myös sosiaalisten tukiverkkojen ulkopuolelle. Lisäksi jos nuori ei löydä koulutuksen tilalle muuta hyödylliseksi kokemaansa toimintaa ja sisältöä päiväänsä, hän on vaarassa passivoitua. Aktiivisuus muilla elämänalueilla, kuten vapaa-ajan harrastukset tai sosiaaliset suhteet ehkäisevät keskeyttämisen jälkeistä syrjäytymistä. Kivelän (2004) ammattikoululaisiin kohdistuneessa tutkimuksessa tuli esiin, että passiivisuudella on taipumus kasaantua samoille ihmisille. Niillä, jotka eivät olleet sitoutuneita eikä heillä ollut kiinnostusta koulutukseen, oli myös muita vähemmän harrastuksia. (Kivelä & Ahola 2007, 26.) On kuitenkin huomioitava, että koulun keskeyttäminen itsessään ei välttämättä ole synnä nuoren syrjäytymiseen, vaan pikemminkin ne tekijät, jotka johtavat keskeyttämiseen, saattavat estää nuoren itsenäistä selviytymistä muillakin elämänalueilla (Komonen 1999, 123).

Koulu siis sosiaalistaa ja valmentaa nuoria työelämään myös muilla tavoin kuin ammattitaitoa tai tietoa kerryttämällä. Myös kouluun on sosiaalistuttava. Osa nuorista jää koulutuksen ulkopuolelle, vaikka olisivat halunneetkin sinne, toiset taas jättäytyvät koulutuksen ulkopuolelle. Koulutusmotivaation puute on tyypillisempää pelkän peruskoulun käyneiden poikien keskuudessa

kuin tyttöjen (ks. Nummenmaa & Tarkiainen 1993; ref. Aho & Vehviläinen 1997, 26–27). Yleensä koulutuksen ulkopuolelle jättäytyvillä nuorilla on ollut keskimääräistä heikompi koulumenestys peruskoulussa. Koulussa menestyminen edellyttää onnistunutta sosiaalistumista koulumaailmaan, mikä ei kaikilta onnistu. (Aho & Vehviläinen 1997, 26–27; Silvennoinen 2002; Silvennoinen 1992, 197–198.) Huono koulumenestys, kouluongelmat, koulutushaluttomuus ja toisaalta liiallinen vapaa-aikaan ja kavereihin kiinnittyminen ovat yhteydessä ja ennakoivat nuoren heikompa koulutustasoa ja tulevaa työmarkkina-asemaa (Kivelä & Ahola 2007).

Huonoon koulumenestykseen vaikuttavat paitsi yksilön kyvyt ja yksilölliset erot, myös oppilaan taustat. Koulutusvalinnat eivät ole täysin vapaita ja riippumattomia, vaan niihin vaikuttavat esimerkiksi sukupuoli ja asuinalue, sekä kaikkein eniten oppilaan sosiaalinen tausta. Useissa tutkimuksissa on havaittu perheen sosiaalisen taustan ja vanhempien koulutustaustan ennakoivan koulumenestystä, koulutuksen keskeyttämistä, koulutustavoitteita ja -valintoja. (Esim. Kivelä & Ahola 2007; Aho & Koponen 2001, 33–43; Silvennoinen 2002; Silvennoinen 1992.) Esimerkiksi Simo Ahon ja Hannu Koposen (2001) *Nuorten opiskelu- ja työurat 1990-luvulla* -tutkimuksessa havaittiin, että perhetaustalla oli selvä yhteys koulutukseen ja työhön osallistumiseen. 20- ja 25-vuotiaiden opintojen ulkopuolelle jääneiden (ei opiskele, ei tutkintoa) nuorten vanhempien tulot ja koulutustaso olivat alhaisempia kuin muilla, vanhempien työssäkäynti oli vähäisempää ja työttömyys yleisempää kuin muilla. Vanhempien koulutustasolla oli myös vaikutusta nuorten eri koulutusteille valikoitumiseen; korkeampia ammattitutkintoja suorittavilla oli korkeammin koulutetut vanhemmat, näiden tulotaso oli korkeampi ja työttömyys oli harvinaisempaa kuin alempien tutkintojen suorittajien vanhemmilla. Myös sukupuolten ja asuinalueiden kesken oli joitakin eroja nuorten koulutustasossa ja työurissa. (Aho & Koponen 2001, 33, 61–62.)

Koulumenestys ei välttämättä ole ennustettavissa yksilön sosiaalisesta taustasta, vaan ennemminkin tietynlainen tausta voi aiheuttaa kouluun sopeutumisen vaikeuksia ja siten enteillä huonoa koulumenestystä. Eri sosiaaliryhmien kulttuuriset resurssit tuottavat erilaisia merkityksiä koulutuksen hyödyllisyydestä ja välttämättömyydestä. Esimerkiksi on havaittu, että työväenluokkaisilla nuorilla on enemmän kouluvastaisuutta, koska he ovat sisäistäneet ruumiillisen työn arvostuksen vanhemmiltaan. Siten perinteiset työväenluokkaiset arvot ovat ristiriidassa koulutusideologian kanssa (Willis 1984; ref. Aho & Vehviläinen 1997, 28).

Myös Silvennoinen (2002) on tutkimuksissaan suomalaisten nuorten koulutustason yhteydestä yhteiskuntaluokkiin todennut, että mitä pidemmän (korkeamman) koulutuksen isä ja äiti ovat suorittaneet, sitä pienemmällä todennäköisyydellä heidän lapsensa jää pelkän peruskoulun varaan.

Sukupuolten välinen ero on kaikissa sosiaaliryhmissä sama: pojat jäävät pelkän peruskoulun varaan tyttöjä useammin. (Silvennoinen ym. 2002, 78–79.) Nuoret miehet ovatkin useammin vailla ammatillista koulutusta, joten myös heidän työttömyysriskinsä on suurempi; tämä on huomattu myös työ- ja elinkeinoministeriössä, joka tuotti raportin *Nuoret miehet työelämään – mitä palveluja ja toimenpiteitä tarvitaan TE-toimistoissa* (2009). Raportissa huomiota kiinnitettiin muun muassa poikien suureen osuuteen erityisopetuksessa, vaikeuksiin peruskoulusta toisen asteen opetukseen siirtymisessä ja kiinnittymisessä opintoihin erityisesti siviilipalveluksen suorittaneilla sekä maahanmuuttajataustaisilla nuorilla miehillä (TEM 2009, 21–25).

Seurantatutkimuksen (Vanttaja & Järvinen 2004) perusteella työurien alkupäähän (nuoruuteen) sijoittuvalla työttömyydellä ja vähäisellä koulutuksella onkin yhteys huonompaan työmarkkina-asemaan myös tulevaisuudessa. Heikko koulutustaso siis ennakoii heikompaa työmarkkina-asemaa. Siksi koulutuspolitiikka ja työvoimapolitiikka ovatkin keskittyneet niihin nuoriin, joilla ei ole ammattitutkintoa ja jotka ovat työelämän ulkopuolella. Huoli saattaa kuitenkin olla liioiteltua; poikkileikkaustiedot osoittavat suuren osuuden nuorista olevan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella tietyllä hetkellä, mutta todellisuudessa yksilöiden tilanteet ovat muuttuvia. Moni koulupudokas on seurantatutkimuksen perusteella myöhemmällä iällään jatkanut opintojaan ja onnistunut sijoittumaan työelämään. Koulupudokkaiden myöhempi pärjääminen oli kuitenkin yhteydessä sosiaaliseen taustaan, myöhemmin hankittuun koulutukseen ja omaan perhetilanteeseen. (Vanttaja & Järvinen 2004; Järvinen & Vanttaja 2006.)

Toisen asteen koulutuksesta syrjäytymisen ehkäisemiseksi myös nykyinen Jyrki Kataisen hallitus on lisäämässä osana Nuorisotakuuta erityisesti ohjaus- ja neuvontapalveluja nuorille, pelkän peruskoulun varassa oleville, oppisopimuspaikkojen houkuttelevuutta yrityksille ja ammatillisen koulutuksen paikkoja niillä alueilla, joilla koulutuspaikkoja on ikäluokkaan nähden liian vähän. (TEM 2013.) Koulutuksellisen eriarvoisuuden ehkäisyyn ja nuorten ammatinvalinnanohjaukseen ja opintojenohjaukseen kouluissa on myös kiinnitetty erityishuomiota Opetus- ja kulttuuriministeriön kehittämisraporteissa (esim. OKM 2012). Osana työvoimahallinnon ohjaus- ja neuvontapalveluja voidaan pitää myös tämän tutkimuksen kohteena ollutta projektia. Ammatilliseen koulutukseen ohjaavia keinoja on pyritty kehittämään niin, että ne ottaisivat huomioon nuorten yksilölliset tarpeet ja mahdollisuudet ja tekisivät siirtymästä ammatillisiin opintoihin helpompaa. Keinoista, joilla nuoret saataisiin myös pysymään koulussa, on käyty harvinaisen vähän keskustelua, ja harva tuntuu miettivän, olisiko koulutusjärjestelmässä tai kouluopetuksessa jotain parannettavaa.

2.2.2 Työmarkkinoiden marginaalissa olevat nuoret

Tämän tutkimuksen kohteena olleet nuoret aikuiset olivat tutkimuksen aineistonkeruuhetkellä työttöminä, ja osalla heistä oli takanaan pitkittynyttä työttömyyttä (ks. luku 4.1). He eivät olleet silti mitenkään poikkeuksellisia; vuonna 2009 alkaneen taloustaantumien myötä nuorisotyöttömyysaste (15–24 -vuotiaat) nousi noin 20 prosenttiin ja on pysynyt sillä tasolla edelleen; vuonna 2012 nuoria oli työttömänä 63 000 henkeä, mikä oli noin kolmannes kaikista suomalaisista työttömistä (Tilastokeskus 2011; 2013 b). Huomioitavaa on, että nuorisotyöttömyysaste on kaikissa EU-maissa ollut korkeampi 1990-luvulta lähtien kuin yleinen työttömyysaste. Noususuhdanteiden aikana nuorten työllisyys paranee nopeammin kuin muiden, kun taas suhdanteiden heiketessä nuorisotyöttömyys kasvaa nopeammin (Hämäläinen 2002, 84–87). Tietenkään kaikki työttömiksi tilastoiduista eivät ole edes työmarkkinoiden saatavilla; osa opiskelee tai hoitaa esimerkiksi kotona lapsiaan. Työttömyys nuorten keskuudessa on kuitenkin kasvanut ja huomattava osa koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista ei ole työssä. Nuorten työllistymiseen vaikuttavat taloudellisten suhdanteiden lisäksi työmarkkinoiden rakenne.

Nuoret tänä päivänä astuvat hyvin erilaisille työmarkkinoille kuin heidän vanhempansa – työmarkkinoita leimaa globalisaatio, epävarmuus ja ennustamattomuus. Työmarkkinat ja työelämä ovat muuttuneet Suomessa radikaalisti 1960-luvulta; talouden rakennemuutos aiheutti sen, että teollisuus- ja maataloustuotanto ovat menettäneet merkityksensä ja tietotyö sekä palvelut kasvattaneet osuuttaan. Suomen onkin sanottu siirtyneen ”tietotalouteen” tai muuttuneen palveluyhteiskunnaksi. Tällöin tapahtui myös siirtymä palkkatyöyhteiskuntaan. (esim. Nyssölä 2002, 120–122.) Työsuhteet ovat muuttuneet ”joustavammiksi”; pätäkä-, osa-aika- ja määräaikaisten töiden osuus on lisääntynyt. Erityisesti nuoret työskentelevät epätyypillisissä työsuhteissa, osa tahtomattaan ja osa esimerkiksi opintojen ohessa ja välissä. (esim. Nätti 1999, 155–158; Nyssölä 2002, 130–131; Järvinen & Vanttaja 2006, 14–20.)

Työpaikkaa ja alaa vaihdetaan useammin, ja yhä useampi kohtaa vähintäänkin väliaikaista työttömyyttä. Samassa ammatissa ja työsuhteessa pysyminen koko työuran ajan on harvinaisempaa, opiskelu-, työ- ja työttömyysjaksot vaihtelevat yksilöiden elämässä. Muuttuneilla työmarkkinoilla vaaditaan myös erilaisia kompetensseja kuin ennen; on kyettävä jatkuvasti kehittämään kykyjään ja taitojaan sekä markkinoimaan osaamistaan ja persoonaansa kiristyneessä kilpailussa (ks. Mäkinen 2012). ”Elinikäisen oppimisen malli” (*life-long learning*), jota Suomi ja myös EU vahvasti ajavat koulutus- ja työvoimapolitiikallaan, edellyttää, että yksilö haluaa ja kykenee päivittämään osaamistaan, sopeutumaan työmarkkinoiden vaihtuviin vaatimuksiin ja kouluttautumaan tarvittaessa

uusille aloille (esim. European Commission 2011; OKM 2012, 15–17). Ne, jotka eivät tähän kykene, joutuvat usein tyytymään pätkä- ja matalapalkkatöihin tai jäävät kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Nuorten työttömyysriski on lisääntynyt. Vakaata työmarkkina-asemaa edeltävät usein työttömyysjaksot, määräaikaiset työsuhteet ja/tai erilaiset työvoimapolitiittiset toimenpiteet. Nuorten ongelmana työmarkkinoille siirryttäessä on, että he joutuvat työvoimajonon hännille; rekrytointitilanteessa vanhemmat ja kokeneemmat ohittavat heidät, eikä nuoria palkata myöskään uskottavuuden puutteen takia. Siitä voi alkaa kierre: jos ei ole työtä, ei saa työkokemustakaan, jolloin ei saa työtä. (Nyyssölä 2002, 128–130.) Rekrytointitilanteessa pelkän perusasteen varassa olevat ovat erityisen heikossa asemassa, ja he siirtyvät aina rekrytointijonon hännille; työnantajat katsovat virallisia kvalifikaatioita, koska niiden myötä on helpompaa todeta henkilön sopivuus työhön. Vaikkei työ vaatisikaan ammattitutkintoa tai erityisiä taitoja, koulutetut menevät valikoinnissa kouluttamattomien edelle, sillä heidän markkina-asemansa kilpailussa työpaikoista on parempi. Vähän koulutetut nuoret sijoittuvat yleensä toissijaisille työmarkkinoille, ns. sekundaarisegmentille, jossa työ on vähemmän arvostettua ja yksitoikkoista. (esim. Silvennoinen 1992, 28–33.)

Nyyssölä (2002, 134–135) on hahmotellut kolme erilaista työelämään siirtymisen historiallista mallia Suomessa. Ensimmäinen näistä oli ”suoraan työelämään ja melko pian vakaaseen työmarkkina-asemaan”, joka oli voimissaan 1960-luvulla. Sen taustalla olivat kasvava työvoiman tarve, jonka vuoksi kouluttamattomillakin oli mahdollisuus tavoittaa vakaa työura. Toinen historiallinen malli oli ”tutkinnon jälkeen suoraan työelämään ja melko pian vakaaseen työmarkkina-asemaan”. Tämä malli alkoi voimistua 1970-luvulla ja oli vallalla 1980-luvulla. Siinä vaiheessa työelämän koulutusvaatimukset olivat nousseet jo niin paljon, että ilman toisen asteen tutkintoa oli hankalaa sijoittua työelämään, mutta kuitenkin mahdollista. Koulutus ja tutkinnot palkittiin työmarkkinoilla ja uralla. 1990-luvulta lähtien puolestaan on ollut voimassa ”tutkinnon jälkeen epävakaaseen työmarkkina-asemaan” -malli. Hyvä koulutus on edelleen paras tie työelämään pääsemiselle, mutta korkeakoulutuksen yleistyessä on merkkejä tutkintoinflaatiosta. Koulutuksen antamaa hyötyä on aiempaa vaikeampi ennustaa, samoin koulutusvalintojen riskejä. (emt. 2002, 134–135.)

Työttömyys ei kuitenkaan välttämättä ole nuorille enää samanlainen katastrofi, kuin ennen 1990-luvun lamaa. Yksi syy voi olla se, että työttömyys on yleistynyt, joten se ei ole ehkä enää yhtä leimaavaa kuin aikaisemmin. Ilse Julkusen ja Ira Malmberg-Heimosen (1998) vertailevassa tutkimuksessa pohjoismaisten nuorten työttömyydestä havaittiin, että suomalaiset nuoret selvisivät 1990-luvulla hyvin työttömyyden oloissa verrattuna muihin Pohjoismaihin, ja heillä oli paljon

positiivisia kokemuksia työttömyydestä; he kokivat saavansa lisää aikaa mm. perheelle, ystäville ja harrastuksille. He myös kokivat ystäviensä osalta enemmän ymmärrystä työttömyyttä kohtaan kuin muissa Pohjoismaissa. Toisaalta, suomalaiset työttömät nuoret kokivat enemmän negatiivista leimautumista muun yhteiskunnan osalta. He kokivat, että heitä ”katsotaan alaspäin”. Suomalaisilla nuorilla oli myös pessimistisin suhtautuminen tulevaisuutta kohtaan; yksi viidestä uskoi olevansa vielä vuoden päästäkin työttöminä. (Julkunen & Malmberg-Heimonen 1998, 130–131.)

Yhteiskuntaluokan vaikutus työttömyyteen oli vahvempi Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa 1990-luvulla. Matala sosiaalinen tausta ennusti pitkäaikaistyöttömyyttä ja sopeutumattomuutta kouluun. Myös sukupuoliolla oli merkittävä vaikutus Suomessa, koska nuoret miehet olivat erityisen tyytymättömiä kouluun. Nuorten miesten sopeutumattomuus kouluun aiheuttaa heille ongelmia myös työllistymisessä, joten he jäävät ”jumiin” huonoon asemaansa. Toistuva työttömyys oli myös yleisempää nuorilla miehillä kuin naisilla Suomessa. Toisaalta naiset kokivat työttömyyden negatiivisempaa asiaa kuin miehet, ja heillä oli enemmän mielenterveysongelmia. (Julkunen & Malmberg-Heimonen 1998, 131–132.) Miehillä työelämästä syrjäytyminen liittyy useammin mielenterveyden häiriöihin, perheettömyyteen ja yksinäisyyteen kuin naisilla; naisilla puolestaan lasten hankkiminen liittyy useammin työttömyyspainotteiseen elämänuraan. Ei voida kuitenkaan sanoa, että lasten hankkiminen nuorena naisena johtaisi syrjäytymiseen. (Ek ym. 2004, 106.)

Koska työmarkkinoiden rakenne on muuttunut ja työpaikat siirtyneet teollisuudesta palvelualoille, on erityisesti matalasti koulutetuilla miehillä vähemmän työmahdollisuuksia. Koulutus on edelleen hyvin sukupuolisegregoitunutta. TYKO-jaksojen osallistujatkin olivat selkeästi jakautuneet sukupuolen mukaan (ks. luku 4.1). Nuorten miesten työllisyysaste on heikentynyt enemmän kuin naisten myös 2000-luvulla. Työllisyys on vähentynyt eniten teollisuudessa ja rakentamisessa; näihin aloihin nykyinen taloustaantuma vaikuttikin enemmän kuin muihin aloihin. (Keinänen 2010.)

Vaikka ammattiryhmät ovat yleisesti ottaen yhä hyvin sukupuolisegregoituneita Suomessa, nuorten ikäpolvien jakautuminen sukupuolen mukaisiin ammatteihin on vähentymässä. Työssäkäyvien 25–34 -vuotiaiden jakautuminen sukupuolen mukaisiin ammatteihin on vähäisempää kuin vanhemmilla ikäluokilla. (Tilastokeskus 2010 a.) Odotettavissa on, että nuoret miehet hakeutuvat jatkossakin useammin naisvaltaisille aloille; esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla kun on voimakasta kysyntää. Muutosta olisikin tärkeää vauhdittaa, sillä muutoin vähän koulutetut nuoret miehet jäävät työmarkkinoilla nuolemaan näppejään teollisuusalojen työpaikkojen vähetessä. Toki myös miesten ja naisten palkkaerojen kaventamista ja perhevelvollisuuksien tasaisempaa jakamista ajatellen sukupuolittunutta alajaottelua olisi hyvä purkaa.

2.3 Työvoimapolitiikka nuorten työelämästä syrjäytymisen ehkäisemiseksi

Tässä luvussa keskitytään nuoria aikuisia koskeviin lainsäädännön muutoksiin ja toimenpiteisiin, jotka tähtäävät nuorten työelämästä syrjäytymisen ehkäisyyn. Toimenpiteitä nuorille työttömille ja syrjäytymisvaarassa oleville kohdistetaan valtion instituutioiden, etenkin työvoimahallinnon, taholta. Toisessa alaluvussa esitellään lyhyesti, millaista tutkimustietoa näistä toimenpiteistä on saatu. Aktiivisen työvoimapolitiikan keksimisen myötä on syntynyt monia uusia toimenpiteitä ja palveluja, joiden avulla työttömiä pyritään ”nostamaan pois tekemättömyyden tilasta” ja parantamaan työttömien työmarkkina- ja elämäntilaa. (esim. Kuure 1999, 11–14.) Nuoriin on kohdistettu erityisiä aktivoivia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä Euroopassa jo 1980-luvulta lähtien.

Taustansa tällä politiikalla on koventuneessa ilmapiirissä sosiaaliturkea saavia kohtaan: sosiaaliturva ja sen myötä kansalaisuus on sidottu vahvemmin työhön tai sitä vastaavaan toimintaan. Sosiaaliturvan vastikkeellistaminen ja työttömien aktivointiohjelmat ovat olleet yleisenä trendinä Euroopan maissa 1990-luvulta lähtien. Aktivointiajattelun juuret ovat 1980-luvun Yhdysvalloissa. Sen tavoitteena on muun muassa vähentää sosiaaliturvakustannuksia ja parantaa työttömien työllistymisvalmiuksia. (esim. Ala-Kauhaluoma, Keskitalo, Lindqvist & Parpo 2004, 26–27.) Nuorten työttömien aktivointi erillisenä ryhmänä lähti liikkeelle Iso-Britanniasta. Myös EU alkoi 1990-luvulla suosia nuorten aktivointipolitiikkaa työvoimapolitiittisissa linjauksissaan.

Tapio Kuuren (1999, 14) mukaan erityisesti nuorten siirtymävaihetta koulusta työelämään pyritään pitämään aktiivisena siten, että vähennetään niin sanotun passiivisen tuen määrää. Tämä on johtanut nuoria koskevaan erityislainsäädäntöön, jolla on kavennettu nuorten työttömien työttömyysturvaa. EU:n työllisyyspolitiikassa ja politiikka-ohjelmissa on siirrytty retoriikkaan, joka korostaa työkyvyn kehittämisen ja ylläpitämisen ”uutta kulttuuria”. Nuorten pelätään syrjäytyessään aiheuttavan erilaisia ongelmia, kuten etnisiä konflikteja, joten resursseja pyritään kohdistamaan syrjäytyviä ryhmiä kohtaaville instituutioille. (mt. 1999, 14–15.)

Jo vuonna 1997 Luxembourgin kokouksessa linjattiin, että jäsenmaissa tietyn ikäisille, työttömille nuorille taattaisiin koulutus-, työ- tai työharjoittelupaikka, mikäli nämä ovat olleet yli 6 kuukautta työttöminä. Tätä tavoitetta ei kuitenkaan alettu toteuttaa jäsenmaissa kovinkaan innokkaasti kuin vasta 2000-luvun puolella. (Furlong & Cartmel 2007, 41–44.) Useissa Euroopan unionin maissa on sittemmin toteutettu erilaisia ”nuorisotakuuta” (Eurofound 2011, 8). Suomen Nuorisotakuutoimenpideohjelmaan palaan myöhemmin tässä luvussa.

Nuorisotyöttömyys kasvoi Suomessakin 1970- ja 1980-luvuilla yhteiskuntapoliittiseksi ongelmaksi. Jopa korkeasti koulutetut alkoivat jäädä työttömiksi. Siten työvoimapolitiikkaan vaadittiin muutoksia. 1970-luvun lopulta lähtien Suomessa on kokeiltu erilaisia erityistoimenpiteitä nuorisotyöttömyyden vähentämiseksi. Silloin alettiin myöntää nuorten työllistämistukea, ja vuonna 1981 aloitettiin myös nuorten yhteiskuntatakuun kokeilu 29 kunnassa. Käytännössä se kokosi yhteen ja tehosti jo käytössä olevia koulutus- ja työhönsijoittumis-toimenpiteitä. Kokeilu vakinaistettiin ja laajennettiin koskemaan koko maata vuodesta 1984 alkaen. Kolmas keino nuorisotyöttömyyden vähentämiseksi oli peruskoulun kymppiluokan perustaminen. Vuonna 1988 säädetty työllisyyslaki, jonka tavoitteena oli turvata jokaisen kansalaisen työllisyys, velvoitti valtion ja kunnat työllistämään erityisesti pitkäaikaistyöttömät ja nuoret. 1980-luvun työvoimapolitiikka onnistuikin melko hyvin vähentämään työttömyyttä, sillä työttömyysluvut pysyivät kohtuullisina. (Nyysölä 2002, 122–125.)

1990-luvulle tultaessa lama aiheutti suurtyöttömyyden, ja sen myötä kunnat ja valtio eivät enää kyenneet hoitamaan kasvanutta työttömyyttä. Kuntien työllistämismäärärahat poistettiin, eikä ”täystyöllisyyttä” enää tavoiteltu. Nuorisotyöttömyyden jatkaessa kasvuaan yritettiin jopa nuorten palkka-alea, jossa alle 25-vuotiaille olisi voitu maksaa työehtosopimuksia matalampaa palkkaa. Tämä ns. nuorisopalkka ei kuitenkaan menestynyt. Sittemmin 1990-luvulla kuitenkin tiukennettiin työttömyysturvan karenssimääräyksiä ja ehtoja erityisesti nuorten osalta. 1990-luvulla myös nuorten työpajat ovat yleistyneet. Niillä pyritään tukemaan nuorten sosiaalistumista työhön ja ”elämänhallintaa”. Pajojen työllistymisvaikutukset ovat olleet melko vaatimattomia, mutta toisaalta niiden kohderyhmä on yleensä jo lähtökohtaisesti vaikeasti työllistettävissä. Muuten pajatoiminta on tutkimusten mukaan vastannut nuorten tarpeisiin hyvin. (Nyysölä 2002, 125–127.)

Työvoimahallinto onkin keskittynyt yhä enemmän varsinaisen työnvälityksen sijaan työttömien aktivointiin, eli järjestämään jotakin tekemistä kasvaneelle työttömien joukolle, ylläpitämään heidän taitojaan ja (työ)kykyään työttömyyden aikana. Nykyisen yhteiskuntapoliittisen ideologisen suuntauksen perustana onkin ajattelutapa, jonka mukaan sosiaaliturva on osin vastikkeellista eli se, että oikeus tiettyihin etuuksiin saavutetaan vasta velvollisuuksien täyttämisen ja tekemisen, eli aktiivitoimien, kautta. Työttömien aktivoinnin ajatellaan ylläpitävän työkykyä, ja myös kasvattavan sitä. Etenkin nuorten työttömien kohdalla vastikkeellisuutta perustellaan moraalisisilla argumenteilla; ”nuori on nostettava pois tekemättömyyden tilasta”. (Paju & Vehviläinen 2001, 29–30.)

Työ- ja elinkeinotoimistot, kuntien ylläpitämät työvoiman palvelukeskukset, sekä niiden lisäksi kuntien sosiaalitoimi, vastaavat työttömien nuorten ohjaamisesta eri palveluihin. Uusia palvelumuotoja on syntynyt pilvin pimein, ja erilaisia hankkeita ja projekteja toteutetaan lähes joka

puolella Suomea. Seuraavassa alaluvussa keskitytään työvoimapolitiikkaan ja aktivointitoimenpiteisiin, jotka on suunnattu erityisesti nuorille. On samalla muistettava, että kaikki työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret eivät suinkaan hakeudu tai löydä työvoimapalvelujen piiriin. Monen heistä voidaan olettaa olevan ”syrjäytymisvaarassa” tai moniongelmaisia, heillä voi olla päihde- ja mielenterveysongelmia sekä rikollisuutta ja asunnottomuutta. Osa heistä voi kuitenkin olla perheellisiä, huolehtia vanhemmistaan, toimia järjestöissä ja niin edelleen (ks. Myrskylä 2012). Moniin kuntiin onkin perustettu ns. etsivää nuorisotyötä toteuttavia palveluja, jotka etsivät tällaisia ”syrjäytymisvaarassa olevia” nuoria julkisilta paikoilta tai hakevat nuoria jopa kotoa asti. Etsivä nuorisotyö on kirjattu myös nuorisolakiin (ks. L 72/2006; HE 1/2010). Tässä tutkielmassa en kuitenkaan käsittele etsivää nuorisotyötä tarkemmin.

2.3.1 Aktivointipolitiikka ja nuoriin kohdistetut aktivointitoimenpiteet Suomessa

Työ- ja elinkeinotoimistot tarjoavat varsinaisen työnhakupalvelun lisäksi työnhakijoille esimerkiksi työvoimakoulutusta, työ- ja koulutuskokeiluja, työelämävalmennusta, palkkatuettua työtä, kuntouttavaa työtoimintaa, kotouttamistoimintaa, oppisopimuksia ja työpajoja. Monet näistä sisältävät ohjattua toimintaa, erityyppistä koulutusta ja yksilökohtaista ohjausta. Näiden aktiivitoimenpiteiden ajatuksena on, paitsi aktivoida työnhakijaa, myös valmentaa ja muokata tätä työelämän vaatimuksiin. Yhä useammin ajatellaan, että pitkään työttömänä olleella henkilöllä on puutteita kyvyissään, taidoissaan, tiedoissaan tai elämännhallinnassaan, minkä vuoksi hän ei työllisty avoimille työmarkkinoille. Uudet palvelumuodot, kuten ”työnhakuvalmennus”, keskittyvät yksilön motivoimiseen, kannustamiseen ja omien kykyjen markkinoinnin tehostamiseen. Nykyään ei riitäkään, että työnhakijalla on esimerkiksi koulutusta, työkokemusta ja erilaisia taitoja, vaan niitä pitää osata markkinoida työnantajille oikealla tavalla (ks. Mäkinen 2012).

Kouluttamattomuus käsitettiin jo 1990-luvulla keskeiseksi syrjäytymisen syyksi, ja nuorisotyöttömyyden ehkäisemiseksi otettiin käyttöön toimenpiteitä, jotka tähtäävät nuorten ohjaamiseen koulutukseen. Tällaisia toimenpiteitä ovat mm. ammatillisten koulutuspaikkojen lisääminen, työmuotoisten opiskelumenetelmien laajentaminen sekä työvoimapoliittisten toimenpiteiden kehittäminen koulutukseen valmentaviksi. (Paju & Vehviläinen 2001, 43–45.) Niin sanotuille työvoimapula-aloille houkutellaan myös työttömiä alanvaihtajia. Esimerkiksi hoitoalan koulutusta pidetään jopa osaratkaisuna työllistämispulmiin, koska alalla on (ja tulee olemaan tulevaisuudessakin) työvoimapulaa (Åkerblad 2011, 24).

Nuorten ohjaamiseksi koulutukseen tehtiin jo 1990-luvun lopulta lähtien lainsäädännön muutoksia, joilla on säädetty erityisiä velvoitteita ja pakotteita nuorille. Työmarkkinatuen ehtoja nuorille kiristettiin vuonna 1997 siten, että alle 25-vuotiaiden ammattitaidottomien (myös ylioppilaiden) oli haettava yhteishaussa vähintään kolmeen koulutuspaikkaan, tai nuori voi menettää työmarkkinatuen. Nuorten koulutuksen pidentäminen on ollut pitkälti ennaltaehkäisevää työvoimapolitiikkaa: sillä ehkäistään nuorison joukkotyöttömyyttä. Koulutuksen käyttö työvoimapolitiikassa on puolestaan työvoiman määrää vähentävää politiikkaa: sillä supistetaan työvoiman tarjontaa (Silvennoinen 1992, 62, 189–190). Työmarkkinatuen rajoitukset vaikuttivat eniten nuoriin, jotka ovat käyneet vain peruskoulun. Lisäksi se aiheutti poikien vetäytymisen pois työnhakijarekisteristä: työttömyysluvuista pudonneista nuorista pojista vain puolet aloitti opiskelun. (Aho & Vehviläinen 1997, 248–249.)

Kuitenkin vuoden 2013 alusta ehtoja muutettiin siten, että alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien tarvitsee hakea enää kahteen opiskelupaikkaan vuodessa (L 1290/2002, 2. luku, 13 §). Tästä huolimatta työttömyysturvalaissa on edelleen voimassa ”koulutuspakko” alle 25-vuotiaille. Lisäksi toimeentulotuesta astui vuoden 2011 alussa voimaan kiistelty lakimuutos, jonka mukaan koulutuksesta kieltäytyvältä tai sen keskeyttäneeltä 18–24 -vuotiaalta nuorelta voidaan pudottaa myös toimeentulotukea 20 prosenttia (Eduskunta.fi 2010; L 1412/1997).

Työttömyysturvalain (1290/2002) 2. luvun (1001/2012) 12 §:n 1 momentissa säädetään niin sanotusta odotusajasta, mikä tarkoittaa, että nuoret, pelkän peruskoulun suorittaneet joutuvat ”karenssiin”, eli he eivät saa työmarkkinatukea ensimmäisten 21 viikon ajalta työttömäksi työnhakijaksi ilmoittauduttuaan, elleivät he ole täyttäneet työssäoloehtoja. Työssäoloelvoite tarkoittaa 21 viikon ajan työskentelyä työssäoloehtoon luettavassa työssä, työllistymistä yrittäjänä, työttömänä työnhakijana olemista TE-toimistossa tai muussa työllistymistä edistävässä palvelussa kuin kuntouttavassa työtoiminnassa olemista.

Työttömyysturvalain 2. luvun (1001/2012) 13 §:n 2. momentin mukaan koulutusta vailla olevalla nuorella ei ole oikeutta työttömyyden perusteella maksettavaan työttömyysetuuteen, jos hän on ilman pätevää syytä jättänyt hakematta opiskelupaikkaa, on omalla menettelyllään aiheuttanut, ettei tule valituksi opiskelupaikkaan, tai on kieltäytynyt opiskelupaikasta. Jos koulutusta vailla oleva nuori on ilman pätevää syytä keskeyttänyt opinnot, hänellä ei ole työmarkkinatukioikeutta keskeyttämisestä lukien. Myöskään alle 18-vuotiaalla nuorella, joka ei ole suorittanut peruskoulun tai lukion jälkeistä tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta, ei ole oikeutta työmarkkinatukeen. (L 1290/2002, 13 §.) Pätevinä syinä jättää hakematta opintoihin tai keskeyttää

opinnot pidetään työttömyysturvalain mukaan nuoren terveydentilaa, oppimisvaikeuksia, kielitaitoa tai muita vastaavia syitä. Jos nuori ilman pätevää syytä laiminlyö työllistymissuunnitelmassa tai sitä korvaavassa palvelusuunnitelmassa sovitun opiskelupaikan hakemisen, hän menettää oikeutensa työttömyysetuuteen laiminlyönnistä lukien. (emt. 14 §.) Siten nuoria koskee aivan erityinen velvollisuus hakeutua ja suorittaa loppuun toisen asteen koulutus sanktioiden uhalla.

Koulutusvelvoite on lisännyt Ahon, Pitkäsen ja Vanttajan (2012) työ- ja elinkeinoministeriölle toteuttaman arviointitutkimuksen mukaan joiltakin osin nuorten koulutukseen hakemista, mutta sillä ei ole ollut vaikutusta opintojen keskeyttämiseen tai loppuun saattamiseen, tai siihen, hakeutuuko ja suorittaako sellainen nuori opintonsa loppuun, jolla ei ole motivaatiota opiskeluun. Tutkijat (2012, 247) epäilevätkin, että kouluttautumisvelvoitteella on lähinnä nuoria jakava vaikutus; se jakaa nuoret niihin, jotka saavat työmarkkinatukea ja niihin, jotka hakevat toimeentulotukea, kun työmarkkinatukioikeus on evätty. Sanktioita koulutusvelvoitteen takia on annettu tutkimuksen mukaan runsaasti. Syrjäytyneimpien nuorten tilanteeseen koulutusvelvoite ei ole tuonut juurikaan parannusta. Siten koulutusvelvoitteen tehokkuutta on syytä epäillä, ja velvoitetta lievennettiin vuoden 2013 alusta hieman (ks. edempänä). (Aho, Pitkänen & Vanttaja 2012, 241–247, 256–263.)

Laissa kuntouttavasta työtoiminnasta (L 189/2001) puolestaan säädetään, että työ- ja elinkeinotoimiston ja kunnan on laadittava työttömille työmarkkinatukeen oikeutetuille tai pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaville henkilöille yhteistyössä *aktivointisuunnitelma*, jossa arvioidaan aikaisempien työllistymistä edistävien toimenpiteiden vaikuttavuus ja työllistymissuunnitelmien toteutuminen sekä tarjotaan henkilölle työllistymistä edistäviä toimenpiteitä, kuntouttavaa työtoimintaa tai muita työllistymismahdollisuuksia parantavia palveluja. Lakiin sisältyy velvollisuus osallistua aktivointisuunnitelman laatimiseen ja kuntouttavaan työtoimintaan; henkilöltä, joka kieltäytyy osallistumasta näihin, voidaan lakkauttaa työmarkkinatuki 60 päivän ajaksi tai alentaa toimeentulotukea 20 prosenttia (L 1290/2002, L 1412/1997). Osallistuminen kuntouttavaan työtoimintaan oli aluksi velvoittavaa vain nuorille, alle 25-vuotiaille lain piiriin kuuluville henkilöille (ks. Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 3.) Myöhemmin lakeja kuitenkin muutettiin siten, että osallistuminen aktivointisuunnitelmassa tai työllistymissuunnitelmassa sovittuun, työllistymistä edistävään toimenpiteeseen on sanktion uhalla velvoittavaa myös muille pitkäaikaisesti työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saaneille. Kunta on velvoitettu järjestämään kyseisille henkilöille kuntouttavaa työtoimintaa. (L189/2001, L1290/2002, L1412/1997.) Työllistymistä edistäviin palveluihin tai kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat saavat ylläpito- tai kulukorvausta (9 euroa päivältä), jota on kutsuttu myös ”aktivointilisäksi” (HE 45/2003).

Vuonna 2005 työhallinnon uudelleen lanseeraama *nuorten yhteiskuntatakuu* -toimenpideohjelma eli ”nuorisotakuu” koskee alle 25-vuotiaita työttömiä nuoria. Sen mukaan nuorelle työnhakijalle pyritään tarjoamaan kolmen ensimmäisen työttömyyskuukauden aikana palveluja tai toimenpiteitä, jotka edistävät hänen työllistymistään, ja hänelle on tehtävä yksilöity *työnhakusuunnitelma*. Samalla pyrittiin kehittämään TE-toimistojen palveluprosesseja ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Aktivoivia työvoimapalveluita ovat mm. työnhakukoulutus, valmentava ammatillinen työvoimakoulutus, työkokeilu, ura-, työnhaku- ja työhönvalmennus, starttiraha tai tukityö. (Nuorten yhteiskuntatakuu; TEM 2011; TEM 2013.) Vuoden 2005 jälkeen kuitenkin huomattiin, ettei *nuorten yhteiskuntatakuu* toteutunut täysin, ja nuorisotyöttömyyden ja nuorten syrjäytymisen noustua uudelleen yhteiskunnalliseksi huolenaiheeksi myös nuorten yhteiskuntatakuuta päätettiin tehostaa ja päivittää. Pääministeri Kataisen hallituksen hallitusohjelmaan (mt. 2011) kirjattiin, että ”nuorisotakuu” astuisi täysimääräisenä voimaan vuoden 2013 alusta. Nuorten yhteiskuntatakuun täysimääräistä toteuttamista valmistelemaan perustettiin työryhmä, jonka esitykset tarvittaviksi toimenpiteiksi julkaistiin raportissa maaliskuussa 2012 (TEM 2012 b).

”Nuorisotakuuta” siis päivitettiin ja laajennettiin vuoden 2012 aikana. Vuoden 2013 alussa astuikin voimaan täysimääräinen uusi *nuorisotakuu*. Nuorisotakuun mukaan jokaiselle yli kolme kuukautta työttömänä olleille alle 25 -vuotiaalle nuorille ja alle 30 -vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja-, kuntoutus- tai vastaava paikka. Nuorisotakuuseen liitettiin nuorten yhteiskuntatakuun oheen lisäksi koulutustakuu ja *nuorten aikuisten osaamishjelma*. Koulutustakuun mukaan jokaiselle peruskoulun päättäneelle taataan koulutuspaikka lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa, oppisopimuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. Lisäksi väliaikaisella *Nuorten aikuisten osaamishjelmalla* alle 30 -vuotiaille ammattikoulutamattomille taataan koulutuspaikka toisen asteen oppilaitoksesta tai muusta vastaavasta. (TEM 2012, 48–55; TEM 2013.) Nuorisotakuun mukaan kaikille vastavalmistuneille 25–29 -vuotiaille pyritään järjestämään työpaikka tai palkkatuettu työ ns. Sanssi-kortilla. Jos työtä ei kyetä järjestämään tai nuori ei kykene opiskelemaan tai työllistymään, niin nuoret ohjataan aktivoiviin työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin; nuorelle on tarjottava suunnitelman mukaisesti työllistymistä edistävä toimenpide kolmen työttömyyskuukauden kuluessa.

Nuorisotakuu on niin uusi, ettei sen toteutumisesta tai vaikutuksista ole vielä saatavilla ajantasaista tutkimustietoa. Tämän tutkimuksen kohteena olleita nuoria aikuisia nuorisotakuu ei vielä koskenut, sillä se ei ollut vielä voimassa. Nuorten yhteiskuntatakuu ja edellä esitellyt työttömyysturvalain velvoitteet kuitenkin koskivat heitä.

2.3.2 Aktivointitoimenpiteiden vaikutukset aikaisempien tutkimusten valossa

Työvoimapolitiittisia aktivointitoimenpiteitä on arvioitu Suomessa paljon, ja nykyisin arvioinnissa käytetään monia eri tutkimusmenetelmiä ja erilaisia aineistoja. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi on hankalaa, koska toimenpiteiden tavoitteet ja vaikutukset ovat erilaisia eikä niiden todellisia vaikutuksia yksilön työllistymiseen tai työllistymismahdollisuuksiin ole helppo tutkia. Niiden toteaminen vaatisi pitkän aikavälin seuranta ja muiden vaikuttavien tekijöiden kontrollointia sen varmistamiseksi, että syynä työllistymiseen olisi todella kyseinen toimenpide. Tällöin tulisi myös käyttää kokeellista koeasetelmaa aineistonkeruussa, mikä on haastavaa senkin vuoksi, että vertailuryhmää on vaikea kontrolloida. Edelleen on olemassa todella vähän kokeelliseen aineistoon perustuvia tutkimuksia, mutta sen sijaan yhä luotettavampia, ei-kokeellisia tutkimuksia tehdään. (Hämäläinen & Tuomala 2006, 1–5, 14.)

Aktivointitoimenpiteiden vaikutuksia onkin järkevää tutkia monia eri aineistoja ja menetelmiä käyttämällä ja yhdistelemällä. Tilastollisilla menetelmillä on tarkasteltu esimerkiksi joidenkin aktivointitoimenpiteiden vaikutuksia yksilöiden työuriin (työllistymisvaikutuksia), toimenpiteiden tehokkuutta ja taloudellisuutta (panos-tuotos-/kustannustehokkuus -mittareilla), yksilöiden tyytyväisyyttä ja asenteita toimenpiteitä kohtaan. Myös laadullisilla menetelmillä on tutkittu yksilöiden kokemia subjektiivisia vaikutuksia ja tyytyväisyyttä toimenpiteistä. Tässä luvussa esitellään muutamia, lähinnä tilastollisia tutkimuksia aktivointitoimenpiteistä.

Ilse Julkunen ja Ira Malmberg-Heimonen (1998) ovat tehneet vertailevaa tutkimusta nuoriin kohdistuvista työvoimapolitiittisista toimenpiteistä Pohjoismaissa sekä nuorten kokemuksista niistä. Heidän tutkimuksensa perusteella voidaan sanoa, että pohjoismaisilla nuorilla työttömillä oli yleisesti ottaen positiivisia kokemuksia työvoimapolitiittisista ohjelmista. He oppivat uusia asioita, ja pitivät koulutuksia mielenkiintoisina. Kaikista positiivisimmat kokemukset työvoimapolitiittisista ohjelmista oli suomalaisilla nuorilla, samaan aikaan kun Suomessa oli Pohjoismaista eniten nuorisotyöttömyyttä (1990–1995). Joka maassa työharjoittelu edisti keinoista eniten työllistymistä, kun taas työvoimakoulutus edisti eniten jatkokoulutukseen menoa. Suomessa pidettiin enemmän työharjoitteluista kuin työvoimakoulutuksesta tai muista työvoimapolitiittisista toimenpiteistä. Kaikissa maissa nuoret arvioivat kuitenkin työharjoittelun ja koulutusten vaatimukset liian mataliksi. (emt. 1998, 111–120.) Työkokemus ja työttömyyden kesto vaikuttivat merkittävästi työllistymismahdollisuuksiin. Kaikissa maissa niillä, joilla oli enemmän työkokemusta ja lyhyempi työttömyysjakso, oli paremmat mahdollisuudet työllistyä. Yksilöllisillä tekijöillä oli vähemmän merkitystä kuin rakenteellisilla. (Julkunen & Malmberg-Heimonen 1998, 133.)

Lisäksi Hämäläinen ja Tuomala (2006, 19) huomauttavat, että toimenpiteisiin osallistuvien työllistymismahdollisuudet voivat olla jo lähtökohtaisesti todella erilaiset. Mikäli toimenpide on suunnattu heikosti työllistyville, osallistujien keskimääräinen työllistymismahdollisuus on heikompi kuin keskimäärin työttömien joukossa. Vastaavasti helpommin työllistyville suunnattujen toimenpiteiden osallistujien alkuperäiset työllistymismahdollisuudet ovat paremmat. Tämä tulee ottaa huomioon erilaisten toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioinnissa. (emt. 2006, 19.) Korkeammin koulutetut nuoret työllistyvät myös työttömäksi jäätyään nopeammin kuin pelkän perusasteen varassa olevat, joilla työttömyys usein pitkittyessään aiheuttaa negatiivisuutta, mikä saattaa vähentää työvoimapolitiittisten toimenpiteiden tehoa (ks. Hämäläinen & Hämäläinen 2012).

Esimerkiksi Jaana Lähteenmaan (2010) tutkimuksessa nuorten työttömien kokemuksista työttömänä olosta selvisi, että työ- ja elinkeinotoimistossa asiointi koettiin usein vastenmieliseksi pakoksi, ja työvoimapolitiittiset toimenpiteet mahdollisuuksia rajaaviksi ja masentaviksi. Lähteenmaa havaitsi, että monissa nuorten vastauksissa esiintyi ”yrittäminen”; he yrittivät pitää kiinni aktiivisuudestaan, reippaudesta ja normaalista vuorokausirytmistä. Nuoret työttömät taistelivat itsensä kanssa toimijuutensa säilyttämiseksi ja lamaantumista vastaan. Toisaalta vastauksissa esiintyi myös masennusta, alakulua ja häpeää, jopa vihaa. Osa työttömyys sen sijaan mahdollisti tekemään ”omia juttuja”, mitä he eivät muuten olisi voineet tehdä. Nuorten työttömien TE-toimistossa kohtaamat ulkoapäin pakolla ohjaaminen (eli pakottaminen työharjoitteluun karenskien uhalla), nuoren kykyjen vähättely sekä halujen vastaan toimiminen nujersivat heidän toimijuuttaan. (Lähteenmaa 2010, 53–61.) Myös Lähteenmaan ja Kojon (2012) tutkimustensa perusteella laatimat ”tyypit” TE-toimiston välittämien toimenpiteiden kokemisesta osoittivat, miten työttömien nuorten toimijuus törmää tai kohtaa toimenpiteet, ja miten se vaikuttaa nuorten kokemuksiin niistä. Aktivointitoimenpiteistä oli eniten myönteisiä kokemuksia niillä nuorilla, joilla oli muotoutumattomat toiveet ja joiden haaveiden muotoutumisessa tai löytymisessä toimenpiteet auttoivat; toimenpide esimerkiksi auttoi löytämään oman alan. Negatiivisesti työvoimapolitiittiset toimenpiteet kokivat yleensä ne nuoret, joilla oli oma kiinnostus jo selvillä ja vahva tahto tehdä jotain työtä tai opiskella tiettyä alaa, mutta toimenpiteet olivat ristiriidassa nuorten omien halujen ja identiteetin kanssa. (Lähteenmaa, Kojo & Määttä 2012; ks. Kojo 2010; Lähteenmaa 2010.)

Leena Åkerblad havaitsi myös tutkimuksessaan prekaarissa työmarkkinatilanteessa olevien pohjois-karjalalaisten korkeasti koulutettujen nuorten aikuisten toimijuudesta, että osa heistäkin koki työvoimatoimistojen käytännöt loukkaaviksi ja nöyryyttäväksi. Epävarmassa tilanteessa olevilta vaaditaan muuntautumista työmarkkinoiden vaatimuksiin esimerkiksi uudelleen koulutautumisen kautta. Negatiivisiksi koetut työvoimavirastojen käytännöt kuitenkin nöyryyttävät ja nakertavat

entisestään epävarmassa työmarkkinatilanteessa olevien itseluottamusta ja syventävät epävarmuuden kokemusta. Jos yrityksistä huolimatta työllistymisen pohja ei vakaudu, ihminen joutuu eksyksiin. Siten käytännöt, joiden tarkoituksena olisi parantaa yksilön työllistymistä, saattavatkin johtaa yksilön entistä pahempaan epävarmuuden tilaan. (Åkerblad 2011, 27–36.)

Kari Hämäläinen ja Juha Tuomala (2006) ovat tutkineet kahdella erilaisella tilastollisella menetelmällä rekisteriaineistojen pohjalta aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutuksia työttömien todennäköisyyteen työllistyä avoimille työmarkkinoille, ja arvioineet, miten vaikutukset eroavat toimenpiteen aloittamisajankohdan suhteen. He tutkivat julkisen ja yksityisen sektorin tukityöllistämistä, valmentavaa ja ammatillista työvoimakoulutusta sekä oppisopimuskoulutusta erikseen. (mt. 2006, 2–3.) Näistä erityisesti ammatillinen työvoimakoulutus, oppisopimuskoulutus ja yksityiselle sektorille tapahtuva tukityöllistäminen olivat tehokkaimpia työllisyyden lisäämisen kannalta. Sen sijaan valmentava työvoimakoulutus ja julkiselle sektorille tapahtuva tukityöllistäminen eivät juuri parantaneet osallistujien työllistymismahdollisuuksia. Näiden toimenpiteiden työllisyysvaikutukset olivat kuitenkin parempia pitkään työttöminä olleiden keskuudessa. Tutkijat huomauttavat, että suurten työllisyysvaikutusten odottaminen toimenpiteiltä saattaa olla epärealistista, koska taustaltaan samanlaiset henkilöt päätyvät yleensä työmarkkinoille lähes yhtä suurella osuudella, eikä yksittäinen toimenpide voi tähän kovin paljoa vaikuttaa. Silti siitä saattaa olla ratkaisevaa hyötyä yksittäisten osallistujien työllistymiseen. (emt. 2006, 55–59.)

Mika Ala-Kauhaluoma, Elsa Keskitalo, Tuija Lindqvist ja Antti Parpo (2004) tarkastelivat kuntouttava työtoiminta -lain sisältöä ja vaikuttavuutta laajoihin aineistoihin perustuvalla kvasikokeellisella tutkimuksella. Tavoitteena oli saada kokonaiskuva ja -arviointi lain toteuttamisesta ja toimenpiteiden vaikuttavuudesta. Lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta sisältyy aktivointisuunnitelman teko asiakkaan kanssa (ks. luku 2.3.1) ja mahdollisuus sopia hänen kanssaan osallistumisesta työllistymistä edistäviin aktivointitoimenpiteisiin. (emt. 2004, 3–5.) Työvoimapolitiittiset toimenpiteet tähtäävät yleensä yksilön työllisyyden edistämiseen, mutta kuntouttavan työtoiminnan ajatellaan myös parantavan yksilön elämänhallintaa, itsenäistä selviytymistä, toimintakykyä, osallisuutta sekä ehkäisevän syrjäytymistä. (emt. 2004, 30–32.)

Tutkimuksen mukaan aktivointisuunnittelu ei niinkään edistänyt avoimille työmarkkinoille työllistymistä kuin toimenpiteisiin sijoittumista. Sekä aktivointiin osallistuneista että vertailuryhmästä nuoret (alle 25-vuotiaat) ja naiset olivat työllistyneet avoimille työmarkkinoille 25 vuotta täyttäneitä ja miehiä paremmin. Myös ammattikoulutetut työllistyivät ammattikoulutamattomia paremmin ja kaikkein lyhimmän aikaa (alle 6 kk) työttömänä olleet työllistyivät selvästi pitkäaikaistyöttömiä paremmin. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 147–151.)

Tutkimuksessa tarkasteltiin paitsi aktivoinnin vaikutuksia yksilöiden työmarkkina-asemaan, myös sen vaikutuksia työttömien *sosiaaliseen hyvinvointiin*. Tulosten mukaan aktivointisuunnitelmaan osallistuminen parantaa yksilöiden uskoa työllistymiseen ja selventää heidän tulevaisuuden odotuksiaan, mutta odotukset heikentyvät, mikäli henkilö ei työllistyäkään sen jälkeen avoimille työmarkkinoille. Työperäisiin aktivointitoimenpiteisiin osallistuminen lisäsi koettua kompetenssia ja yhdessä aktivointisuunnitelman kanssa paransi koetun elämänlaadun tasoa. Aktivointisuunnitelman teko yhdessä toimenpiteisiin osallistumisen kanssa lisäsi (odotetusti) työttömän vapaa-ajan aktiivisuutta ja osallistumista yhteisölliseen toimintaan. Tutkijoiden mukaan sosiaalisen hyvinvoinnin lisääntyminen on sidoksissa yksilön työmarkkina-aseman muutoksiin. Avoimille työmarkkinoille työllistyminen tai aktivointitoimenpiteisiin osallistuminen on yhteydessä kasvavaan hyvinvoinnin tasoon. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 207–209.) Pelkkä aktivointi sinänsä ei siis paranna yksilön hyvinvointia ja elämänlaatua, vaan se, jos henkilö aktivoinnin jälkeen työllistyy joko avoimille työmarkkinoille tai osallistuu työperäisiin aktivointitoimenpiteisiin. Voisi olettaa, että tällöinkin hyvinvointivaikutus ja elämänlaadun paraneminen on vain väliaikaista, mikäli henkilö joutuu toimenpiteen jälkeen takaisin työttömyyteen.

Aktivointitoimenpiteet eivät ole tähän mennessä edistäneet työttömien työllistymistä ylipäättään kovin merkittävästi lukuun ottamatta starttirahaa, oppisopimusta, ammatillista työvoimakoulutusta ja palkkatuetta työtä yksityisellä sektorilla (ks. Hämäläinen & Tuomala 2006, 55–59; Sihto, Tuomaala & Sardar 2012, 4). Näistä aktivointimuodoista suurin osa on suunnattu hieman vanhemmille, koulutuksen omaaville ja jo työelämässä olleille työttömille. Nuorille kouluttamattomille suunnatut toimenpiteet, kuten työmarkkinatuella tapahtuva työharjoittelu, valmentava työvoimakoulutus, työnhakukoulutus ja työelämävalmennus eivät ole sen sijaan työllistymisen kannalta olleet kovin tehokkaita (noin 13–23 prosenttia sijoittui avoimille työmarkkinoille näistä toimenpiteistä vuonna 2010). Koulutukseen sijoittuminen aktivointitoimenpiteiden jälkeen seuraa nuoren koulutustasoa: pelkän perusasteen suorittaneista opiskelun aloittaa aktiivitoimenpiteen jälkeen puolet vähemmän kuin ylioppilaista, ja kokonaan työmarkkinoiden tai koulutuksen ulkopuolisiksi jäi heistä yli neljännes vuonna 2010. (Sihto ym. 2012, 4, 13–14.)

Voidaankin pitää tutkimusten perusteella todennäköisenä, että työvoimapolitiittiset toimenpiteet hyödyttävät eniten niitä nuoria, jotka työllistyisivät tai pääsisivät koulutukseen joka tapauksessa helpoiten, eli niitä, joilla on parhaat valmiudet työllistyä ja kouluttautua. Sen sijaan niiden kohdalla, joilla on vähän motivaatiota, huonot perusvalmiudet ja/tai vähän koulutusta ja työkokemusta, jotkut toimenpiteet saattavat jopa aiheuttaa passivoitumista ja vaikeuttaa työllistymistä. Lisäksi jos aktivointitoimenpiteeseen tai koulutukseen osallistuminen tapahtuu vasten nuoren omaa tahtoa, se

voi heikentää nuoren motivaatiota, itsetuntoa ja -arvostusta entisestään. Osaan nuorista työttömyys vaikuttaa negatiivisemmin kuin toisiin. Aktivointitoimenpiteidenkin sisällä piilee siis sosiaalista epätasa-arvoisuutta ja ne saattavat vahvistaa joidenkin nuorten syrjäytymistä. Tutkimusta tästä aiheesta ei ole tehty kovin paljon.

2.4 Nuorten työttömyyttä ja syrjäytymistä ehkäisevät projektit

Nuorten syrjäytymistä koulutuksesta ja työelämästä on pyritty ehkäisemään erilaisilla hankkeilla ja projekteilla Suomessa aina 1990 -luvulta lähtien. Hankkeita yhdistävänä tekijänä ovat hallintorajat ylittävä yhteistyö, nuorten palveluiden järjeistäminen ja koordinointi sekä nuorten oman äänen kuuluviin saattaminen. Tämä tavoite onkin kirjattu myös nuorisolakiin (Kivelä & Ahola 2007, 14; L 72/2006; HE 1/2010). Esimerkiksi ESR (Euroopan Sosiaalirahasto) -hankkeiden avulla on pyritty löytämään uusia toimintamalleja ja käytäntöjä syrjäytymisen ehkäisyyn. Näitä hankkeita ja projekteja on tutkittu melko paljon Suomessa. Myös Euroopan Unionin sosiaalipoliittisiin ohjelmiin kuuluu ohjelmien evaluointi, jota tehdään monella tasolla lähtien ohjelmien kokonaisevaluoinnista ja päätyen projektien itsearviointiin (Kuure 1999, 25; Aro ym. 2007). Arviointitutkimuksia syrjäytymisen ehkäisyyn suunnatuista projekteista on tehty käytännön työn kehittämisen tarpeisiin sekä hyvien käytäntöjen levittämiseksi, mutta myös sosiaalitieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

Hietaniemen (2001, 9) mukaan työhallinnon sekä sosiaali- ja terveystalouden ammattilaisten työnkuvaa määrittää entistä enemmän syrjäytymisen tunnistaminen ja sen torjuntakeinojen ympäristö. Syrjäytymiseen liittyvät läheisesti sellaiset käsitteet kuin ”empowerment” (voimavaraistuminen) ja ”mainstreaming” (valtavirtaistaminen). Syrjäytymisen ehkäisystä on muodostunut keskeinen työ- ja sosiaalipolitiikan toimintalohko. (mt. 2001, 9.) Kuten luvussa 2.2 tuotiin esiin, nuorten syrjäytymisen ehkäisy nousi erityiseksi politiikan suosikkiaiheeksi edellisen laman jälkeen, kun nuorisotyöttömyys ja nuorten ”oireilu” saivat julkisuudessa huomiota. Samaan aikaan julkisen sektorin resurssit vähenivät, ja sosiaali- ja työvoimapolitiittisista palveluista sekä nuorisopalveluista leikattiin määrärahoja. Siksi myös nuorisopalveluja on ulkoistettu. Ongelmien ratkaisemiseksi yritettiin mieltä uusia toimintamalleja, kehittämishankkeita perustettiin ja niitä perusteltiin projektien joustavuudella ja ”hyvien käytäntöjen löytämisellä” (esim. Paju & Vehviläinen 2001, 167). Valtionhallinto delegoi tehtäviään myös kasvavassa määrin yksityiselle ja kolmannelle sektorille. Näin kolmannen sektorin merkitys kasvaa, kun se ottaa yhä enemmän vastuuta integroivan politiikan toteuttamisesta. (Kuure 1999, 23–35.)

Euroopan Sosiaalirahasto (ESR) tukee sen jäsenmaiden toimintaohjelmiin hyväksytyjä projekteja erillisten työllisyys-, koulutus- ja elinkeinopoliittisten ohjelmien avulla. Tavoiteohjelmat jakautuvat alueittain. Suomessa monet eri ministeriöt, kuten työ- ja elinkeinoministeriö, opetusministeriö, sisäasiainministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö osallistuvat ohjelmien toteuttamiseen ja hallintoihin. Siten ESR -projektien toimintakenttä on hyvin laaja, lähtien EU:n linjaus- ja strategiatasolta kansallisen tason strategioihin ja politiikkaohjelmiin, niistä hallinnonalojen strategioihin, tavoiteohjelmien sisäisiin tavoitteisiin, alue- ja paikallistason tavoitteisiin ja strategioihin, oman emo-organisaation tavoitteisiin ja lopulta kohderyhmien yksilöihin, jotka projekteissa ovat mukana. (Aro ym. 2007, 26–27.) Euroopan Sosiaalirahaston tukemien hankkeiden on tarkoitus täydentää kansallista politiikkaa ja hankkeita toteutetaan erilaisten projektien kautta. Projektien tavoitteena on etsiä, kehittää, kokeilla ja tuottaa erilaisia uusia ratkaisuja, hyviä käytäntöjä, joita sitten pyritään levittämään laajempaan käyttöön kansalliseen työvoimapolitiikkaan. (Hietaniemi 2001, 9–10.)

Projektien merkitys työttömyyden ehkäisyssä on kasvanut EU:n vaikutuksesta. Esimerkiksi Tapio Kuure (1999) on tarkastellut EU:n työllisyyspolitiikkaa ja ESR:n rahoittamia yhteisöaloitteita ja yksittäisiä projekteja, jotka kohdistuvat nuoriin, kansalaisuuden näkökulmasta. Hänen mukaansa yhteisöaloitteissa korostuu sosiaal kansalaisuus; ne kohdistuvat työvoiman ulkopuolisiin ja työmarkkinoiden reunoilla oleviin riskiryhmiin, joihin nuoret lukeutuvat, kun perinteinen ay-liike keskittyy kvalifioituneen työmarkkinakansalaisen hyvinvointiin. (Kuure 1999, 18–19.) Näille ryhmille suunnitellaan erilaisia projekteja, jotka saavat rahoitusta myös kansallisten ja paikallisten kanavien kautta.

Projekteja on kritisoitu siitä, että ne ovat liian hajanaisia ja kestävät liian lyhyen aikaa, jotta niiden tuloksia voitaisiin havaita luotettavasti ja hyviä käytäntöjä siirtää toisiin toimintaympäristöihin, saati vakiinnuttaa osaksi pysyvää sosiaalityötä ja hallintoa. Ongelmana projektiorganisaatioissa usein on, etteivät opit siirry seuraavalle ohjelmakaudelle ja projektin loputtua sen opit unohdetaan. (esim. Kuure 1999, 32) Ilkka Kankare (2006) on puolestaan kritisoinut ESR-hankkeita niiden liian kunnianhimoisista ja epämääräisistä tavoitteista, hajautetusta ja monimutkaisesta hallintorakenteesta sekä projektien arvioinnin sidoksista toteuttaviin organisaatioihin ja käytettyjen vaikuttavuusmittarien epätarkkuudesta. (Kankare 2006, 121–142.)

Arvioinnin ongelmat aiheutuvat muun muassa siitä, että projektien kehittämistyössä laaditut erilaiset laatu- ja prosessiselvitykset eivät useinkaan ole tieteellisin metodein toteutettuja eivätkä ne siten täytä tieteellisen tutkimuksen kriteerejä. Tieteellisiin vaikuttavuusarviointeihin ja kokeellisiin

tutkimuksiin projektien resurssit taas harvoin riittävät. Näyttää vaikuttavuudesta on hankala saada projekteissa, jotka ovat lyhytaikaisia ja muuttuvia. Lisäksi nykyisen hallintakulttuurin eettinen perusta, eli kustannustehokkuus -ajattelu ja toisaalta asiakaslähtöisyys, johtavat siihen, että arvioinneissa vaietaan yhteiskunnallisesta vallankäytöstä ja sosiaalisesta kontrollista, mitkä ovat aina taustalla projekti-interventioissa. (Warpenius 2006, 155–160.)

Jaana Lähteenmaa (2006) on myös tuonut esille nuorisoprojektien kompastuskohtia ja kritisoi niitä esimerkiksi siitä, että joissakin pienissä kunnissa projektit ovat vieneet kokonaan paikan tai ”perusteet” kuntien omalta toiminnalta. Nuorisoprojektit ovat siis aluksi paikanneet kunnan omaa nuorisotoimintaa resurssien puutteessa, mutta sittemmin kunnan oma toiminta on lakkautettu kokonaan. Projektejahan ylläpitävät usein järjestöt ja kolmas sektori. Niiden rahoitus tulee usein (ainakin osittain) kunnan ulkopuolelta, se on määräaikaista ja epävakaa, jolloin työntekijät vaihtuvat usein. Jotkut nuorisoprojektit saattavatkin olla lyhytaikaisia, loppua yhtäkkiä ja jättää osallistuneet nuoret tyhjän päälle. Lisäksi epäluulot projekteja kohtaan saattavat joskus estää niiden onnistuneen toteutumisen. Joskus odotukset niitä kohtaan nousevat liian suuriksi, mikä johtaa pettymykseen. Joskus projektien rahoituksen koordinoimattomuus voi puolestaan aiheuttaa sen, että useat projektit alkavat kilpailla keskenään, jopa kohteina olevien nuorten joutuessa kiistakapuloiksi. Aitoa yhteistyötä ja kumppanuutta ei synny, jos toimijat joutuvat kilpailemaan keskenään samoista resursseista, työpaikoista tai saavutetuista asemista ”kentällä”. (mt. 2006, 105–117.)

Toisaalta hankkeita ja verkostotyyppisiä projekteja on kiitelty muun muassa siitä, että ne ovat mahdollistaneet uudenlaista poliittista kumppanuutta kansalaisyhteiskunnan, markkinatoimijoiden ja viranomaisten välille, ovat kyenneet pysymään irti kilpailusta ja syrjäytyneitä luokittelevasta puhetavasta sekä tarttumaan ongelmiin tapauskohtaisesti ja luovasti. Esimerkiksi jotkut nuorisoprojektit ovat onnistuneet ratkaisemaan syrjäytyneiden ongelmia, osallistamaan nuoria, ohjaamaan ja valmentamaan nuoria ammattikoulutukseen. Institutionaaliset toimijat ja viranomaiset on saatu onnistuneesti mukaan hankkeisiin, ja nuoret ovat löytäneet uusia arjen sisältöjä ja merkityksellisyyttä elämäänsä. Projekteista on saatu hyviä malleja ongelmien ennaltaehkäisyyn ja nuorten yksilölliseen ”poluttamiseen” palvelujärjestelmien läpi. (Paakkunainen 2006, 161–175; Paju & Vehviläinen 2001, 181–183.) Projektit voivat luoda myös aidosti uusia tapoja osallistaa nuoria palkkatyökansalaisuuden ja kilpailuyhteiskunnan ulkopuolella.

Pajun ja Vehviläisen (2001, 19–20) mukaan nuorisoprojekteista löytyy koulukuntaeroja; osa pyrkii ensisijaisesti nuorten työllistämiseen, osa kouluttamiseen ja osa toimeentulon tai elämänhallinnan parantamiseen. Nuorisoprojektien lopullisena tavoitteena on useimmiten kuitenkin työmarkkina-

valmiuksien parantaminen ja palkkatyökansalaisuuden vahvistaminen. Tällöin asiakkaiden syrjäytymisuhan alaisuus määrittyy sen perusteella, kuinka hyvin he ovat kiinnittyneet koulutus- ja työmarkkinoille, ja toisaalta miten kiinnostuneita he ovat tästä kiinnittymisestä (Suutari 2002, 52). Usein nuorisoprojektitkaan eivät kohdistu kaikkein syrjäytyneimpien auttamiseen, vaan nekin valikoivat asiakkaitaan ja profiloituvat. Vaikka niiden ensisijaisena tavoitteena olisi nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen, saattavat nuorisoprojektien toimintapolitiikat pahimmassa tapauksessa rajata kaikkein eniten tukea tarvitsevat ja moniongelmaisimmat kokonaan projektin toimintojen ulkopuolelle. Projektin epäonnistumisia jonkun nuoren kohdalla saatetaan selittää nuoren ”moniongelmaisuuksella” tai motivaation puuttumisella. Mieluiten autetaan niitä, joilla on omaakin halua auttaa itseään, jotka ovat helposti autettavissa ja joiden kohdalla auttamisen uskotaan vielä johtavan tuloksiin. (Suutari 2002, 53; Paju & Vehviläinen 2001, 180, 197–200.)

2.4.1 Arviointitutkimukset nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä projekteista

Työministeriö on teettänyt oman selvityksensä työttömille suunnattujen ESR-projektien tehokkuudesta ja vaikuttavuudesta ohjelmakaudella 2000–2006. Tämä selvitys keskittyi työhallinnon toteuttamiin projekteihin ja niiden vaikuttavuuteen niin yleisellä tasolla kuin yksilötasollakin. Tutkimuksen otoksena oli 102 toteutettua projektia. Tutkimuksessa hyödynnettiin tilastollista ja laadullista aineistoa. Samalla tutkijat kehittivät mittareita ja tutkimusvälineitä projektien tarkastelemiseksi. Työllisyysvaikuttavuutta tarkasteltiin seuraamalla yksilöiden elämäntilannetta ja työllisyyspolkua eri poikkileikkaushetkillä. (Aro ym. 2007, 20–23, 27–28.)

Nuorten (alle 25 -vuotiaiden) kohdalla yksilövaikuttavuus oli paras kaikista projektityypeistä; 18 kuukautta projektin päättymisen jälkeen työttömien osuus putosi kolmannekseen (29,3 prosenttiin). Toisaalta, ei-rekisteriin kuuluvia oli projektin jälkeen nuorten ryhmässä eniten, mikä vääristää tuloksia ja vaikeuttaa siten vaikuttavuuden arviointia. Projekteja toteuttivat pääasiassa kaupungit ja kunnat, mutta niiden toteuttamien projektien työllistymisvaikutus oli epäselvä; lähes puolet oli ei-rekisterissä olevia 18 kuukauden jälkeen. Oppilaitosten toteuttamien projektien työllistymisvaikutus oli paras. Yhdistysten ja järjestöjen osalta työllistyminen oli toteutunut heikoiten. (Aro ym. 2007, 44–45, 55–56.) Voi vain arvella, minne nuoret ovat menneet projektien päätyttyä; huolestuttavaa on, jos osa on pudottautunut projektien päätyttyä työnhakijoista työvoimapalvelujen ulkopuolelle.

Nuorten projekteja kuvasi syrjäytymisen ehkäisy, ammatinvalinnan helpottaminen tai ammattiin rohkaiseminen, niiden kohteina olivat erityisesti perus- ja ammattikoulun jälkeen ”tyhjän päälle” jääneet nuoret tai maahanmuuttajat. Huolestuttavaksi tutkijat mainitsevat sen, että monissa projekteissa kohderyhmässä oli paljon moniongelmaisimpia nuoria. Nuorten projekteihin kuului muun

muassa työ- ja nuorisopajatoimintaa. Projektien toimeenpano-ongelmat liittyivät useimmiten ohjausryhmän toimintaan ja puutteelliseen yhteistyöhön. Osallistujat antoivat kuitenkin pääasiassa hyviä arvosanoja projekteille; 70 prosenttia (156 vastaajaa) koki projektin onnistuneen hyvin tai erinomaisesti (arviointikohteena oli 10 projektia, 222 vastaajaa). Nuorten työllistyminen ei välttämättä kohentunut projektien seurauksena, mutta tätä selittää osin se, että moni nuorista meni projektin aikana tai sen jälkeen kouluun. (Aro ym. 2007, 83–84, 95.) Kysymys, johon tutkimuksessa ei vastata tai tiedetä, on: kuinka moni nuorista meni kouluun ja pysyi siellä?

Myös Eila Hietaniemi (2001) on aikaisemmin koennut Työministeriön toimesta ESR-projektien tuloksia *Asiakas verkoston keskipisteenä: Hyviä käytäntöjä syrjäytymisen ja syrjinnän ehkäisemisen ESR-hankkeissa* -selvitykseen. Raportissa arvioitiin kahtatoista erilaista Suomessa 1990-luvulla toteutettua projektia. Kaksi nuoriin kohdistunutta hanketta, TOMPK (Työelämään ohjauksen monipalvelukeskus) Lahden seudulla, ja KOHO-projekti Turussa, tarjosivat kokonaisvaltaista tukea ja yksilöllistä palveluohjausta nuorille syrjäytymisvaarassa oleville työttömille, ja siten ne muistuttavat tämän tutkimuksen kohteena olevaa Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektia (ks. luku 3.1). Näin niitä voidaan käyttää jossain määrin vertailukohteina tässä tutkimuksessa.

TOMPK-projektin kohderyhmänä olivat koulunsa päättäneet tai keskeyttäneet ”rajallisesti lahjakkaat” (toimintavajavuus tai vamma) 17–25 -vuotiaat nuoret. Työelämään ohjaus perustui kokonaisvaltaisen tuen antamiselle; tukea annettiin myös taloudellisissa ja sosiaalisissa ongelmissa. Toiminta-ajatuksena oli nuoren itsensä, viranomaisten ja yritysten yhteistyö ja sujuva verkostossa sukkuloiminen ilman turhaa byrokratiaa. (Hietaniemi 2001, 72–73.) Projektin toimintamalleista Hietaniemi mainitsee erikseen työkokeilut, jotka havaittiin toimivaksi välineeksi nuorten urasuunnittelussa. Muita TOMPK-projektin hyötyjä olivat muun muassa verkostotyöskentelyn oppiminen ja verkostoyhteistyön vahvistaminen alueella. (Hietaniemi 2001, 77–79.)

KOHO-projektin kohteena olivat puolestaan kaikki turkulaiset, 17–24 -vuotiaat työttömät nuoret. Projektitoimintaan osallistuminen oli vapaaehtoista ja asiakkuuden kesto oli nuoren itsensä päätettävissä. Projektin tarkoituksena oli opastaa nuoria mahdollisuuksiensa hahmottamisessa suhteessa nuoren omiin valmiuksiin ja mieltymyksiin, eli kyseessä oli ammatinvalintaa ohjaava projekti. KOHO-pisteessä pystyi asioimaan ilman ajanvarausta ja projektin asiakkaisiin pidettiin säännöllisesti yhteyttä. Palvelu perustui luottamussuhteeseen asiakkaan ja henkilökohtaisen vastuuhenkilön, urasuunnittelijan välillä. (Hietaniemi 2001, 80–83.) KOHO-pisteessä toteutettiin mahdollisimman pitkälle ’yhden luukun’ periaatetta, jonka mukaan nuori sai kaiken tarvitsemansa avun henkilökohtaisen vastuuhenkilönsä välityksellä, eli palvelu oli kokonaisvaltaista. Projekti

siirtyi loppumisensa jälkeen osaksi Turun kaupungin vakituista palvelutoimintaa, mikä on melko harvinaista. (Hietaniemi 2001, 85–87.) ’Yhden luukun’ periaate on usein läsnä projektien pyrkimyksessä tarjota nuorelle kaikki hänen tarvitsemansa palvelut ja ”poluttaa” ne palvelujatkumoksi, joka toimiessaan johtaa nuoren koulutukseen tai työhön.

KOHO-projektin kautta ohjattiin nuoria esimerkiksi työharjoitteluun, tukityöllistämiseen ja erilaisiin koulutuksiin. Työharjoittelujaksoista seurasi joskus jatkoa oppisopimusten muodossa, mutta työllistämisen osuus jäi kuitenkin nuorten kohdalla vähäiseksi. (Hietaniemi 2001, 80–83.) Konkreettisten projektin hyötyjen arvioinnin osalta Hietaniemi (2001, 85) tyytyy toteamaan, että se ainakin tarjosi monille ensimmäisen kokemuksen työelämästä. Vaikeampaa on arvioida, millainen merkitys projektissa luodulla luottamussuhteella on ollut nuorten asiakkaiden tulevaan elämään. KOHO-projektiin osallistui yhteensä noin 900 nuorta. Projektissa toimivat yhteistyössä julkiset, yksityiset ja kolmannen sektorin toimijat. KOHO-projekti helpotti Hietaniemen mukaan työvoimatoimiston ja sosiaalitoimen ruuhkaa ja edisti hallinnonalojen välistä yhteistyötä.

Johansson ja Vuori (1999) olivat jo pari vuotta aikaisemmin arvioineet saman KOHO-projektin vaikuttavuutta. Tämän arvioinnin tuloksena oli, että projektilla ei ollut merkitsevää vaikutusta nuorten hyvinvointiin. Työllistyminen parani hieman, mutta nuorista vain noin joka kolmas sai opiskelu- tai työpaikan. Avoimille työmarkkinoille työllistymistä tukityö- tai harjoittelupaikan hankkiminen ei parantanut, vaan vaikutus oli jopa negatiivinen ilman ammatillista tai lukiokoulutusta olevilla. Elämänhallinnan tukeminen sen sijaan edisti heidän työllistymistään hieman. Opiskelu- ja työelämä tietouden jakaminen ei vaikuttanut työllistymiseen, mutta opintojen aloittamiseen tiedonjaolla ja elämänhallinnan tukemisella oli positiivisia vaikutuksia. Nuorista olivat työllistyneet ne, jotka hakivat aktiivisimmin itse työtä, kun taas ne, jotka tarvitsivat tietoa työmarkkinoista, eivät työllistyneet. Koulutuksen aloittivat todennäköisemmin ne, joilla oli vahvin peruskoulutus eikä rikosrangaistuksia tai päihteiden ongelmakäyttöä, tytöt todennäköisemmin kuin pojat. (emt. 1999, 211–215.) Helpoiten työllistyvät ja koulutukseen sopeutuvat siis pääsivät projektin kautta eteenpäin – mutta olisivatko he työllistyneet tai aloittaneet koulun ilman projektiäkin? Ongelmana projektien hyötyjen ja vaikuttavuuden toteamisessa on, ettei yleensä voida vertailla kohderyhmää sellaisiin, jotka eivät olisi olleet minkään toimenpiteen kohteena.

Outi Linnossuo (2004) on tehnyt arviointitutkimuksen Turussa toteutetun Nytku-hankkeen työttömien nuorten palveluohjauksesta, jonka kanssa yhteistyössä toimi myös KOHO-projekti. Nuoret osallistuivat Kohon palveluohjaukseen ja Kelan kuntoutustutkimukseen, ja niiden kautta heitä ohjattiin eri jatkopalveluihin. Nuoret sitoutuivat hyvin molempiin, ja kokivat ne itselleen

merkityksellisinä. Suurimmalla osalla Nytku-hankkeeseen osallistuneista nuorista oli vaikean elämäntilanteensa vuoksi kuitenkin mahdollonta kiinnittyä normaaliin palkkatyöhön tai koulutukseen. Monella heistä mielenterveysongelmat olivat kehittyneet sosiaalisten ongelmien myötä ajan kuluessa, tai puhkesivat, kun itsenäistymisen aika ja aikuisuuden haasteet olivat edessä. Kiinnittyminen mielenterveyspalveluihin oli kuitenkin vaikeaa, osin korkean kynnyksen vuoksi, osin siksi, että nuoret olivat ikänsä takia palvelujärjestelmässä väliinputoajia, jotka eivät sovi nuorisopsykiatrian mutta eivät aikuispsykiatriankaan piiriin. Palvelujen yhteensovittaminen osoittautui myös hankalaksi toteuttaa. (Linnossuo 2004, 36–41.)

Nuorten omien arvioiden perusteella palveluohjaus onnistui parantamaan nuorten tilannetta vuoden seuranta-aikana ainakin jossain määrin, ja he olivat hyötynet Nytku-hankkeessa heille tarjotuista palveluista. Suurin osa koki tilanteensa ainakin hieman paremmaksi. Toisaalta, osalla tilannetta vaikeutti se, ettei heillä olotilan kohenemisesta huolimatta ollut seuranta-ajan jälkeen konkreettisia mahdollisuuksia koulutukseen tai työhön. Nuoret kuitenkin syyttivät hyvin vähän tilanteestaan yhteiskuntaa, palveluja tai muita ihmisiä, vaan yleensä he näkivät tilanteen johtuvan heistä itsestään. Suurin osa tutkituista nuorista tarvitsikin Linnossuon (2004, 45) mukaan yksilöllistä, intensiivistä psykososiaalista tukea ennen kuin heillä on mahdollisuuksia koulutukseen tai työelämään siirtymiseen. (Linnossuo 2004, 41–47.) Usein nuoren siirtymävaikeuksien taustalla voikin olla pitkäaikaisia, monisyisiä psykologisia ongelmia. Tähän tulisi kiinnittää enemmän huomiota myös ohjaavien nuorisoprojektien yhteistyötahoja mietittäessä. Verkostoituminen ja toimiva yhteistyö mielenterveyspalveluihin olisi tärkeää.

Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskuksen (RUSE) toteuttaman tutkimushankkeen loppuraportissa *Elämää nivelvaiheissa: Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy – VaSkooli -projektin loppuraportti* (Kivelä & Ahola 2007) projektia on arvioitu erittäin monipuolisesti. Tutkimuksessa tarkasteltiin mm. syrjäytymisen mekanismeja, nuorten elämänurien ja koulutusurien kytkentöjä sekä nuorten näkemyksiä omasta tilanteestaan, käsityksiä koulutusjärjestelmästä sekä omista mahdollisuuksistaan toimia siinä. Tutkimusta varten nuorille oli toteutettu kysely sekä haastateltu heitä ja lisäksi hankkeiden työntekijöitä. VaSkooli-projekti toteutettiin Turun ja Salon seutukunnissa, ja sen tavoitteena oli ehkäistä nuorten syrjäytymistä koulutuksesta erilaisten tukipalveluiden ja ohjauksen avulla. Projektin kohteena olivat perusopetuksen viimeisellä luokalla olevat heikosti menestyvät tai muuten syrjäytymisvaarassa olevat oppilaat, yhteishaussa hakematta jättäneet tai ilman koulutuspaikkaa jääneet nuoret, opintonsa keskeyttäneet sekä muut toisella asteella opiskelevat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja heidän perheensä. (emt. 2007, 14–15.)

Haastatteluaineiston perusteella muodostetut ideaalityypit olivat *selviytyjät, käytännölliset sopeutujat, kiinnostumattomat haparoiijat, ajautujat* sekä *lannistuneet maahanmuuttajat*. Keskeinen ongelma syrjäytymisvaarassa olevilla nuorilla oli omien koulutustoiveiden, tarjolla olevien koulutusmahdollisuuksien sekä omien resurssien kohtaamattomuus. Myös nuorten koulutustoiveiden selkiytymättömyys aiheutti vaikeuksia hakea koulutuspaikkaa sekä koulutuksen keskeyttämistä. Syynä koulun keskeyttämiseen oli ollut useimmiten väärä alavavalinta tai runsaat poissaolot. Tutkijoiden mukaan nuorilla oli havaittavissa selkeää jakautumista aktiivisiin ja passiivisiin nuoriin. Selviytyjät sijoittuivat aktiivisimpaan päähän, ja ajautujat ja lannistuneet maahanmuuttajat puolestaan passiivisimpaan päähän. (Kivelä & Ahola 2007, 87–92.) Tutkijat toteavat, että näiden nuorten kohdalla kaivattaisiin enemmän ennaltaehkäisyä ja yksilöllistä hoitoa. Leimaaminen ”ongelmanuoriksi”, syyllistäminen ja kurissapitotoimet eivät puutu ongelmien todellisiin syihin, ja auttamisen olisi oltava kokonaisvaltaista. Vaikeimpien nuorten kohdalla voitaisiin kokeilla eri toimintamuotoja, jos koulutus ei kiinnosta. (Kivelä & Ahola 2007, 136–142.)

Kun työpajatoiminta yleistyi 1990-luvulla, myös siitä tehtyjä arviointitutkimuksia alettiin tehdä. Työpajoista haettiin ratkaisua sellaisten nuorten ongelmaan, joille koulu ei maistu, mutta myös työttömien ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten elämänhallintaa ja osallisuutta pyrittiin tukemaan työpajojen kautta. (esim. Nyysölä 2002, 125–127.) Muun muassa työpajojen osallistujista, työllistymisvaikutuksista ja vaikutuksista nuorten hyvinvointiin on tehty tutkimuksia.

Esimerkiksi Pekka Karjalainen (1999) on tutkinut erästä Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) tukemaa työpajaa, Korson Kansalaispajaa. Arvioinnin loppuraportissa Karjalainen (1999) arvioi koko Kansalaispaja -hanketta suunnittelun, toimeenpanon, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden ulottuvuuksilla. Karjalaisen tutkimat nuoret, jotka osallistuivat työpajan toimintaan, olivat 17–23 -vuotiaita ja heillä oli useimmilla takanaan vain peruskoulutus (emt. 1999, 52–53). Kansalaispaja pyrki muun muassa tukemaan nuorten elämänsuunnittelua sekä edistämään kansainvälisyyttä, suvaitsevaisuutta ja kansalaisvaikuttamista, kestäväää kehitystä ja terveitä elämäntapoja. Nuorten henkilökohtaisia tavoitteita olivat muun muassa peruskouluarvosanojen parantaminen, ammatinvalinnan selkiyttäminen, ammatillisten valmiuksien parantaminen ja työllistyminen, erilaisten elämänhallinnan taitojen parantaminen sekä sosiaalisten-, ilmaisu- ja ryhmätaitojen kehittäminen. (emt. 1999, 27–30.)

Vaikka Kansalaispaja -hanke onkin työpajana hyvin erilainen kuin tämän tutkimuksen kohteena oleva Työ- ja koulutuskokeilu, joka on osa Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektia, olivat sen kohderyhmä ja nuorten tavoitteet osin samanlaisia kuin TYKO:ssa. Lisäksi Karjalainen on käyttänyt

hyvin samantyyppistä kyselyä aineistonkeruussa. Arviointien tuloksia on mahdollista vertailla keskenään ainakin niiltä osin kun ne kohdistuvat nuorten tavoitteisiin ja odotuksiin pajajaksosta.

Karjalaisen (1999) tutkimuksessa Kansalaispajasta nuorten henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamisessa toteutuivat parhaiten (nuorten omien arvioiden mukaan) ammatillisten valmiuksien parantaminen, alueen epäkohtiin vaikuttaminen, sosiaalisissa-, ryhmä- ja projektitaidoissa kehittyminen sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen tuntemuksen lisääntyminen. Karjalaisen mukaan tavoitteiden valinnassa voi nähdä, että mitä paremmin nuori on selvillä siitä mihin hän pyrkii, sitä vähemmän ja kohdennetummin hän valitsee tavoitteita. Loppuhaastatteluissa Kansalaispajan nuoret totesivat myös, että pajassa ammatin- ja opiskelupaikan valinta oli todella selkiytynyt. Kaikki pajan suorittaneista sekä keskeyttäneistä olivat kolmea lukuun ottamatta sijoittuneet pajan jälkeen joko opiskelemaan tai työharjoittelun kautta opiskelemaan tai töihin. (Karjalainen 1999, 69–71.) Kansalaispajassa ryhmäytyminen onnistui pääasiassa, ja nuoret myös sitoutuivat pajaan sen kautta. Sosiaaliset kyvyt tulla toimeen ihmisten kanssa ja kompetenssit kehittyivät nuorten tavoitteiden mukaisesti. Pajatoimintaa ei myöskään nähty ”työnä” tai velvoitteena, vaan pajan koettiin olevan toiminnallinen yksikkö. (emt. 1999, 80–83.)

Ryhmäytyminen ja motivaatio ovatkin olennaisia tekijöitä työpajojen onnistumiselle. Koska työpajassa toimitaan yhdessä, ryhmän dynamiikka vaikuttaa olennaisesti sen toimintaan. Nuorten motivaatio osallistua työpajaan tai vastaavaan on parempi, jos he kokevat kuuluvansa ryhmään ja viihtyvät siinä. Sitoutuminen työpajaan tai vastaavaan projektiin siis paranee, ja nuoret kokevat olevansa osa ”toiminnallista yksikköä”, yhteisöä. Myös tulokset ovat tällöin oletettavasti parempia. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan hieman myös tutkimuksen kohteena olleiden TYKO-ryhmien dynamiikkaa, mutta etnografista havainnointia ei ole tehty, joten tarkastelu jää kysely- ja haastatteluaineiston varaan. Ryhmäytyminen oli kuitenkin tärkeä osa myös työ- ja koulutus- kokeiluja, sillä ne toteutettiin ryhmissä yhdessä oppimisen ja käytännön tehtävien kautta.

2.5 Nuorten työttömyys ja sen ratkaisukeinot

Nuorten siirtymää aikuisuuteen ohjailaan muun muassa työ- ja koulutuspoliittisin keinoin, sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Esimerkiksi EU:n työllisyyspolitiikka perustuu yhä pitkälti perinteiseen siirtymämalliin, jossa edetään lineaarisesti koulutuksesta työelämään, siitä huolimatta, että Euroopan toimintaympäristö on muuttunut radikaalisti (ks. esim. European Commission 2011). Nuorten siirtymät ovat nykyään pidempiä, moninaisempia ja katkoksellisia eikä

moni nuori enää siirry (voi siirtyä) aikuisuuteen lainkaan samassa mielessä kuin ennen 1970-lukua. Suomalaistenkaan työurat eivät ole enää vakaita, työsuhteet ovat epätyypillistyneet, ja koulutuksen tuoma hyöty ei ole enää ennustettavissa. Suomenkin työvoima- ja koulutuspolitiikka perustuvat silti yhä olettamukseen (tai pikemmin utopiaan) lineaarisesta siirtymästä, minkä osoittavat muun muassa sosiaaliturvaan liitetyt velvoitteet ja sanktiot. Näillä lakimuutoksilla on pyritty ”kepittämään” nuoret koulutukseen, työhön tai työvoimapolitiittisiin aktivointitoimenpiteisiin – porkkanana työmarkkina-tukea saaville on korotusosa eli ns. aktivointilisä, jota työtön saa siltä ajalta kun hän osallistuu työllistymistä edistävään toimenpiteeseen (7. luku 5 §, L1290/2002, HE 45/2003).

Aiemmin esiteltyt keskeisimmät lakimuutokset ja toimenpiteet nuorisotyöttömyyden ehkäisemiseksi kahdelta viime vuosikymmeneltä on esitetty seuraavassa taulukossa.

Ajanjakso	Suomen taloudellinen tilanne	Keskeisiä uudistuksia nuorisotyöttömyyden ehkäisemiseksi
2008 – 2013	Taantuma v. 2009, talouskasvun pysähtyminen, nuorisotyöttömyys	Lakiin toimeentulotuesta muutos v. 2011; voidaan alentaa 20 % työstä, työvoimapol. toimenpiteestä tai koulutuksesta kielt. tai keskeyttäneeltä 18–24 v. ”Nuorisotakuu” v. 2013
1996 – 2007	Taloudellinen nousukausi, talouskasvun aika	Työmarkkinatukilain muutokset v. 1996+1997; kouluttamattomille alle 25-vuotiaille karenssi ja ns. ”koulutuspakko”, sanktiot kielt. ja keskeyttäneille. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta v. 2001; alle 25-vuotiailla velvollisuus osallistua kuntoutt. työtoimintaan (sanktiot työmarkkina- ja toim.tulotuesta). Ns. ”aktivointilisä” v. 2004 Työmuotoisten opetusmenetelmien kehitys, esim. oppisopimukset, työpajat
1992 – 1995	Lama, tuotannon supistuminen ja työttömyyden kasvu, massatyöttömyys	Työllistämisvelvoitteen lakkauttaminen v. 1993. Työttömyysturvalain muutos v. 1994; työmarkkinatuen käyttöönotto. Ammatillisten koulutuspaikkojen lisääminen, (nuorisopalkka)

Taulukko 1. Keskeiset lakimuutokset ja toimenpiteet nuorisotyöttömyyden ehkäisemiseksi vuosina 1992–2013.

Työ- ja koulutuspolitiikka ohjaavat yleensä nuoria kouluttautumaan mahdollisimman nopeasti (ja pitkälle) peruskoulutuksen jälkeen; velvoite hakea toisen asteen ammatilliseen koulutukseen on

esimerkki tästä. Ammatilliseen koulutukseen on haettava, vaikkei työttömällä nuorella olisi todellisia mahdollisuuksia tai motivaatiota koulutukseen. Velvoite on lisännyt koulutukseen hakemista, muttei sen loppuun suorittamista. Toki sillä pyritään myös ehkäisemään nuorten pitkittävää työttömyyttä ja sen aiheuttamia ongelmia, pahempaa syrjäytymistä. Koulutus ehkäisee työttömyyden lisäksi myös sosiaalista syrjäytymistä.

Usein koulutuksen ulkopuolelle jääneellä nuorella on takanaan vaikeat kotiolut, huono koulumenestys, ”kouluallergia” tai muita ongelmia. Perhetaustalla on selvä vaikutus koulutukseen suhtautumiseen, koulutusvalintoihin ja koulutussaavutuksiin; koulutus periytyy yhä (esim. Myrskylä 2009). Vanhempien alhainen koulutustaso, köyhyys ja työttömyys ennakoivat lapsen matalaa koulutustasoa ja työllistymisvaikeuksia. Pelkän peruskoulutuksen varaan jää Suomessa pysyvästi kuitenkin harva; koulupudokkaatkin hakeutuvat useimmiten koulutukseen joidenkin vuosien kuluessa peruskoulun jälkeen. Toisen asteen koulutus on nykyään käytännössä edellytys työmarkkinoilla pärjäämiselle, ja kouluttamattomat nuoretkin sen tietävät. Toisaalta tilanteessa, jossa korkeasti koulutetutkaan nuoret aikuiset eivät välttämättä saa työtä tai ainakaan vakaata, toimeentulon turvaavaa työsuhdetta, koulutuksen merkitys ja hyöty kyseenalaistuu. Miten tässä tilanteessa saisi koulusta kiinnostumattomat nuoret motivoitumaan koulutukseen?

Todellisessa syrjäytymiskierteessä olevalla nuorella ongelmat ovat kasautuneet pitkän ajan kuluessa, eikä pelkästään työhön, koulutukseen tai aktivointitoimenpiteeseen pääsy niitä ratkaise. Aktivointitoimenpiteillä ei useinkaan tavoiteta pahiten syrjäytyneitä; heitä, jotka tippuvat tilastojen ja palvelujärjestelmien ulkopuolelle. Sen sijaan nuoria, jotka ovat jo ennalta helppoiten autettavissa, aktivointitoimenpiteetkin todennäköisemmin auttavat. Nykyään myös lukuisilla nuorisoprojekteilla yritetään kehittää ja luoda uusia ratkaisuja nuorten työttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Niillä on omat ongelmansa; moniammatillisen yhteistyön haasteet, lyhytjänteisyys, hyvien käytäntöjen unohtuminen ja piiloon jäävä hyöty sekä syrjäytyneimpien jääminen kohderyhmän ulkopuolelle. Parhaimmillaan ne edistävät moniammatillista ja hallinnollista yhteistyötä ja kumppanuutta sekä tarjoavat uusia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia nuorille löytää suunta elämälleen.

3. Tutkimusasetelma: tutkimuskohde, kysymykset, aineisto ja metodit

Tämän Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitä nuoret aikuiset odottivat ja kokivat saaneensa eräästä nuorille työttömille suunnatusta työvoimapolitiittisesta palvelusta sekä miten he kokivat sen vaikuttaneen elämäänsä. Tutkielmassa pyritään tuomaan esiin nuorten työttömien oma ääni heitä koskeviin palveluihin liittyen, sillä tutkimukset, selvitykset ja media ovat keskittyneet yleensä työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuuteen toteutuneen työllistymisen tai koulutukseen pääsyn kannalta. Tilastollisia tutkimuksia aiheesta on tehty runsaasti, mutta kvalitatiivinen, kokemuksellinen tieto on jäänyt vähemmälle huomiolle (vaikka sitäkin löytyy). Virallisissa raporteissa nuorten omat kokemukset aktivointitoimenpiteiden hyödyistä ja haitoista ovat myös jääneet varjoon. Virallisen tiedon ulkopuolelle jäävät yleensä kokonaan ne nuoret, jotka ohjauksesta ja aktivointitoimenpiteistä huolimatta eivät löydä työtä tai koulutuspaikkaa.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan siis yhden työvoimapolitiittisen palvelun, työ- ja koulutuskokeilun, kautta sitä, millaisia odotuksia ja tarpeita nuorilla aikuisilla on tällaisille palveluille sekä arvioidaan kokeilun vaikuttavuutta nuorten elämään heidän itsensä kokemana. Tietenkään nuorten kokemat vaikutukset eivät ole sama asia kuin palvelun kokonaisvaikuttavuus, riippuen myös siitä, mitä ”vaikuttavuudella” tarkoitetaan. Tässä tutkimuksessa ei arvioida palvelun työllistämisaikutuksia, kustannustehokkuutta tai vaikutuksia yksilöiden terveyteen tai toimintakykyyn, vaan palvelun vaikuttavuutta yksilöiden elämään subjektiivisten kokemusten kautta. Kokemuksia tutkimalla voidaan myös kehittää ja parantaa toimintaa. Koska eri projekteilla ja toimenpiteillä pyritään auttamaan työttömiä ja kouluttamattomia nuoria, on tärkeää tutkia, miten nuoret itse kokevat toimenpiteet ja mitä kehitettävää niissä on heidän omasta mielestään. Lisäksi Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektin päätyttyä työ- ja koulutuskokeilu pyritään saamaan vakiinnutettua pysyväksi TE-hallinnon toimenpiteeksi, joten sen vaikuttavuudesta tarvitaan tietoa. Työ- ja koulutuskokeilua ei ole tutkittu aikaisemmin, ja Kestävät koulutus- ja uravalinnat -hankkeesta on tehty aiemmin yksi ulkopuolinen arviointi, jossa ei kuitenkaan keskitytty nuorten kokemuksiin (ks. luku 3.1). Lisäksi projektin vaikuttavuuden kannalta on olennaista tutkia, millaisia nuoria toimenpide auttaa, millaisia ei ja miksi. Laajoja yleistyksiä en voi tämän tutkimuksen puitteissa tehdä.

Yhteiskunnallista merkittävyyttä tällaisten projektien tutkimisella on siksikin, että nuorten syrjäytymisen ehkäisy on tärkeää yhteiskuntamme tulevaisuudelle, siihen suunnataan paljon resursseja ja projekteilta odotetaan ja toivotaan tuloksia. Tulokset eivät aina (eivät varsinkaan syrjäytymisen ehkäisemisessä) ole yksinkertaisesti panos-tuotos -tarkastelulla nähtävissä tai

esimerkiksi siten, työllistyykö nuori projektiin osallistumisen jälkeen vai ei. Yksilöiden odotukset palveluja kohtaan sekä heidän kokemansa vaikutukset voivat olla hyvin erilaisia kuin työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ylhäältä päin asetetut tavoitteet. Hyödyt eivät välttämättä ole heti näkyvissä mitattavissa olevilla muuttujilla. Vaikka osa nuorista ei työllistyisi tai pääsisi opiskelemaan, kokevatko he, että toimenpiteistä on silti hyötyä jollakin muulla tavalla? Vastaavatko ne heidän tarpeisiinsa esimerkiksi perusvalmiuksien, sosiaalisten taitojen, motivaation tai itseluottamuksen vahvistamisen kannalta? Tarvitsevatko nuoret ylipäätään omasta mielestään näiden taitojen vahvistamista? Tukevatko toimenpiteet nuorten omien tulevaisuudensuunnitelmien hahmottamista ja tarkentumista?

3.1 Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projekti sekä työ- ja koulutuskokeilu

Tämän tutkimuksen nuoret aikuiset osallistuivat Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektiin kuuluiin työ- ja koulutuskokeiluihin. Projekti on Tampereen kaupungin hallinnoima ja Euroopan Sosiaalirahaston rahoittama, ja sen tavoitteena on edistää nuorten sujuvaa siirtymistä koulutettuina työelämään. Sen kohderyhmää ovat tamperelaiset 17–29 -vuotiaat nuoret, joilla on vaikeuksia kiinnittyä työmarkkinoille tai koulutukseen. Kohderyhmää ovat erityisesti ammattikouluttamattomat ja alanvaihtajat, mutta myös koulutuksensa keskeyttäneet ja ilman opiskelupaikkaa jääneet nuoret. Projektin ohjaajat tarjoavat heille tukea koulutus- ja uravalintoihin henkilökohtaisella ohjauksella, antamalla tietoa ja auttamalla koulutushaussa. Lisäksi projektin kautta on mahdollista tutustua eri ammattialoihin esimerkiksi työharjoittelun, ohjaavien koulutusten ja työ- ja koulutuskokeilujen kautta. Projektissa pyritään nuorten tarpeista nousevan henkilökohtaisen ohjauksen avulla saamaan nuoret koulutettuina työelämään. (Työllisyysportti.fi; KOURA-väliraportti 2012.) Siten projektin voi sijoittaa Pajun ja Vehviläisen (2001, 20) luokittelussa nuorten kouluttamiseen (ja välillisesti myös työllistämiseen) tähtäävien projektien kategoriaan. Tämä tutkimus keskittyy kevään 2012 työ- ja koulutuskokeiluihin osallistuneisiin nuoriin.

Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektista on tehty yksi ulkoinen arviointi vuonna 2011. Sen on toteuttanut Kuntoutussäätiön arviointi- ja koulutusyksikkö. Arvioinnin johtopäätöksissä projektin tuloksista ja vaikuttavuudesta arvioidaan, että projekti on saavuttanut pääsääntöisesti hyvin sille asetetut tavoitteet. Projektin koetaan lisänneen eri toimijoiden verkostoitumista alueella, ja paikanneen TE-hallinnon ohueksi käynyttä asiakaspalvelua. Nuorten ohjaamisella on saavutettu raportin mukaan hyviä tuloksia, projektissa on saatu aikaiseksi konkreettisia ratkaisuja nuorten

elämässä, projekti on luonut selkeän palvelupaketin, ja työ- ja koulutuskokeilut ovat olleet sidosryhmien mielestä yllättävänkin onnistuneita. Asiakasohjaukset on koettu hyvin toimiviksi; erityisesti lyhyiden ohjauksien on todettu toimivan hyvin ja niiden tarve on kasvanut tasaisesti vuosittain. Sen sijaan jotkut toivoivat projektityöntekijöiden antavan enemmän tukea nuorille työharjoitteluiden aikana. Projektissa oli vuosina 2008–2010 saavutettu sille asetetut määrälliset tavoitteet, paitsi oppisopimusten ja koulutusten osalta. Taloustilanteen muutoksen myötä oppisopimusten määrää ei ollut saatu vastaamaan tavoitteita. (Kuntoutussäätiö 2011, 30–31.)

Nuoret, jotka ovat osallistuneet projektiin, olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä saamaansa ohjaukseen, ja suurin osa koki hyötynsä ohjauksesta. Osallistujat antoivat arviointiraportin mukaan saamalleen ohjaukselle kouluarvosanan 8,5. (Kuntoutussäätiö 2011, 27, 38.) Kohderyhmän kokemia hyötyjä ohjaukseen osallistumisesta tutkittiin kyselyllä. Sen tulosten mukaan noin 66 prosenttia koki, että heidän käsityksensä ja ymmärryksensä työelämään liittyen ovat paremmat kuin ennen ohjausta ja saman verran vastaajia koki, että heillä on selkeämpi kuva tulevaisuudestaan kuin ennen ohjausta. Noin 72 prosenttia vastaajista oli hakenut koulutuspaikkaa saamansa ohjauksen jälkeen tai sen aikana, ja saman verran vastasi olevansa motivoituneempia hakemaan opiskelu- tai työharjoittelupaikkaa kuin ennen ohjausta. Lisäksi noin 69 prosenttia koki, että heillä on paremmat mahdollisuudet saada opiskelu- tai työpaikka kuin ennen ohjausta. Sen sijaan vain 38,2 prosenttia vastaajista oli saanut työharjoittelu- tai palkkatukipaikan ohjauksen avulla. (Kuntoutussäätiö 2011, 32.) Selvästikään kysyntä ja tarjonta eivät ole kohdanneet; vaikka suurimmalla osalla nuorista oli motivaatiota työllistyä, ei työpaikkoja ole yksinkertaisesti ollut saatavilla tai niistä on ollut liikaa kilpailua. Myöskään työharjoittelu- ja palkkatukipaikkoja ei ole onnistuttu järjestämään nuorten tarjontaa vastaavasti. Tämä johtuu luultavasti taantumasta ja toisaalta yrittäjien haluttomuudesta ottaa ammattitaidotonta työvoimaa yritykseensä.

Arviointiraportin yhteenvedossa mainitaan yhdeksi ongelmaksi se, että projektiin eivät ole aina ohjautuneet oikeanlaiset asiakkaat, vaan TE-toimisto on ohjannut asiakkaita projektiin omista lähtökohdistaan käsin. Arviointiraportissa kyseenalaistetaan, onko kehittämisprojektin tarkoituksena paikata TE-hallinnon tehtäviä, vai voisiko se keskittyä enemmän kehittämispuoleen ja erityistukea tarvitseviin nuoriin. (Kuntoutussäätiö 2011, 39–40.) Jos ”erityistukea tarvitsevat nuoret” olisivat projektin pääasiallista asiakaskuntaa, sen luonne olisi erilainen. ”Erityistuki” viittaa erityisiin ongelmiin, jotka vaikeuttavat koulutukseen ja työhön kiinnittymistä ja lisäävät syrjäytymisuhkaa, ja projektin julkilausutuissa tavoitteissa ei ainakaan mainita syrjäytymisen ehkäisyä. Projektin kautta saatetaan ehkäistä syrjäytymistä, mutta se on kuitenkin pääosin keskittynyt nuorten yksilölliseen ohjaamiseen ja neuvontaan, ja niiden kautta tapahtuvaan omien kiinnostuksen kohteiden etsimiseen,

joten sitä ei voida pitää syrjäytymisen ”kovimmassa ytimessä” olevien ongelmien ratkaisemiseen tähtäävänä projektina. Esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmaiset nuoret eivät ole projektin pääasiallista kohderyhmää, vaan heidät ohjataan muiden palveluiden piiriin.

Projektissa oli raportin mukaan onnistuttu erityisesti työ- ja koulutuskokeiluissa sekä lyhytaikaisissa ohjauksissa. Arviointiraportissa huomautetaan, että projektin pitkän aikavälin vaikuttavuutta on vaikea arvioida, sillä seuranta-aineistoa ohjattavien tilanteesta ei ole ollut saatavilla. Siinä kuitenkin todetaan, että lyhyen aikavälin vaikutukset ohjauksessa olleiden nuorten elämässä ovat merkittäviä. (Kuntoutussäätiö 2011, 39–40.) Jos tutkimusaineistoa kerättäisiin riittävän pitkän aikaa, voisivat vaikutuksetkin näyttäytyä eri tavoin.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella projektiin kuuluvien työ- ja koulutuskokeilujen vaikuttavuutta nuorten omasta näkökulmasta käsin. Kovin pitkää aikaväliä ei tälläkään tutkimuksella ole pystytty saavuttamaan, vaan varsinaista aineistoa on kerätty työ- ja koulutuskokeilujen aloitusajasta noin 2–3 kuukautta niiden päättymisen jälkeen kyselyiden ja haastattelujen muodossa. Lisäksi Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektin ohjaajat olivat keränneet seurantatietoja kevään 2012 TYKO-jaksoihin osallistuneista nuorista saman vuoden syksyllä sekä vuoden 2013 keväällä, jolloin tiedossa oli merkittävän osan elämäntilanne (opiskeleeko tai onko töissä/työharjoittelussa/oppisopimuskoulutuksessa), muttei kaikkien.

Työ- ja koulutuskokeilun (TYKO) kautta ryhmä nuoria kokeilee käytännössä opiskelua ja työntekoa jollain alalla. TYKO on 4–8 viikon mittainen jakso, jossa ryhmä on päivittäin ammattikoulun tiloissa tekemässä ja kokeilemassa erilaisia työtehtäviä. (Työllisyysportti.fi.) Työ- ja koulutuskokeilut toteutettiin yhteistyössä Tampereen kaupungin Työllisyydenhoidon palveluyksikön, TE-toimiston ja Tampereen Ammattiopiston kanssa. Tutkimukseni kohteena ollut sosiaali- ja terveysalan ryhmä aloitti maaliskuussa 2012 (vko 10) ja kokeilu kesti 6 viikkoa. Toinen tutkimani työ- ja koulutuskokeilu (tekniikan ala) aloitti huhtikuussa (vko 16) ja se kesti 4 viikkoa.

Työ- ja koulutuskokeiluista järjestettiin etukäteen infotilaisuudet, joissa nuoret saivat ilmoittautua haastatteluun, ja osallistujat valittiin erikseen haastattelujen kautta, joten voidaan olettaa, että heidän oma motivaationsa kouluttautumiseen ja työmarkkinoille kiinnittymiseen on ollut jo alun perin hyvä tai ainakin kohtalainen. Näin voisi olettaa myös sen vuoksi, että projektin kohderyhmänä ovat ”koulutussuuntautuneet” nuoret. Siten työ- ja koulutuskokeilun kohderyhmää eivät ole olleet kaikkein vaikeimmin syrjäytyneet; kokonaan palveluiden ulkopuolelle pudonneet nuoret, moniongelmaiset tai sellaiset, joilla ei ole lainkaan halua auttaa itseään. Työ- ja koulutuskokeiluihin ovatkin valikoituneet sellaiset nuoret, joilla on kykyä ja ainakin vähän halua kiinnittyä

työmarkkinoille. Toisaalta tekniikan alan TYKO-jaksolle ei ollut kyseisenä keväänä tarpeeksi hakijoita, joten kaikki hakeneista hyväksyttiin sinne (15 oli hyväksytty). Tekniikan ryhmään saatiin vain 13 nuorta, koska kaksi valituista ei aloittanutkaan kokeilujaksoa. Sosiaali- ja terveysalan ryhmään oli hakenut jopa 30 nuorta, ja siihen valittiin 18 nuorta. (KOURA-väliraportti 2012.)

3.2 Tutkimuskysymykset

Tällä tutkimuksella pyritään osallistumaan nuorten syrjäytymisen ja työttömyyden ehkäisystä käytävään keskusteluun. Tutkimuksella halutaan tuoda esiin nuorten omia kokemuksia yhdestä aktivoivasta työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä. Tavoitteena on tutkia nuorten odotuksia ja niiden toteutumista sekä kokemuksia työ- ja koulutuskokeiluista. Erityinen kiinnostuksen kohde on siis se, millaisia odotuksia nuorilla aikuisilla oli työ- ja koulutuskokeiluja kohtaan, ja miten nämä odotukset toteutuivat. Lisäksi tutkimuksen tulososiossa eritellään, millaisia vaikutuksia haastateltavat kokivat saaneensa kokeiluista muun muassa ammatinvalinnan, arkielämän, itseluottamuksen, sosiaalisten taitojen ja omien tulevaisuudensuunnitelmien hahmottamisen kannalta. Tutkimuksen pohdintaosiossa arvioidaan tutkimuksen tulosten pohjalta myös laajemmin, millaisia tarpeita ja odotuksia työttömillä nuorilla aikuisilla on työvoimapolitiittisille palveluille, mitä niillä tavoitellaan sekä miten niillä vastataan erilaisten nuorten aikuisten tarpeisiin ja odotuksiin. Työvoimapolitiikan kannalta kiinnostavaa on myös se, millaisia nuoria aikuisia toimenpiteet auttavat ja millaisia eivät.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Millainen nuorten motivaatio oli hakea työ- ja koulutuskokeiluun? Mitä he odottivat kokeilulta? Vastaavatko odotukset sitä, mitä projektin julkilausutuissa tavoitteissa oletetaan?
- Mitä nuoret kokivat saavansa työ- ja koulutuskokeilusta, ja vastasiko se heidän odotuksiaan? Miten odotukset toteutuivat ryhmien välillä?
- Mikä työ- ja koulutuskokeilussa onnistui nuorten mielestä ja mikä ei?
- Miten työ- ja koulutuskokeilu vaikutti nuorten elämään? Millaisten nuorten elämään se vaikutti ja miten?

3.3 Keskeiset käsitteet

Tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä ”nuoret aikuiset” kuvaamaan tutkimuskohteina olevia, 17–26 -vuotiaita ihmisiä. Tämän valinnan olen tehnyt siksi, että käsite kuvaa täysi-ikäisiä, muttei perinteisessä mielessä täysin ”aikuisia” yksilöitä (ks. luku 2.1). Kaikki tutkimuskohteet eivät (vielä) olleet suorittaneet toisen asteen koulutusta, hankkineet ammattia, olleet työsuhteessa, perustaneet omaa kotitaloutta tai olleet taloudellisesti itsenäisiä. Usein tämän ikäisten elämään kuuluu joko opiskelu ammattiin, osa-aika- ja pätkätyöllisyys tai työttömyys, kumppanien ja asumismuotojen vaihtuminen sekä taloudellisen itsenäisyyden ja riippuvuuden välillä liikkuminen. Kutsun heitä siis nuoriksi aikuisiksi, koska he eivät ole enää ”nuoria” sanan virallisessa ja laissa määritellyssä merkityksessä (suurin osa täysi-ikäisiä), mutteivät ”aikuisiakaan”, jos aikuisuutta mitataan taloudellisella riippumattomuudella, omassa asunnossa asumisella, työelämään siirtymisellä, parisuhteella ja perheen perustamisella (ks. esim. Mary 2012).

Tämän tutkimuksen tutkimuskohteita ei nimetä ”syrjäytyneiksi” tai ”syrjäytymisvaarassa oleviksi” nuoriksi aikuisiksi. Tähän on sekä teoreettisia että eettisiä syitä, joita erittelen seuraavaksi. Ensinnäkin, ”syrjäytyneen” käsite leimaa kantajansa siten, että syrjäytyminen nähdään yksilön syyksi ja joksikin rakenteista johtumattomaksi, yksilölliseksi ongelmaksi. ”Syrjäytyneen” käsite leimaa yksilön poikkeavaksi ja hänen elämäntilanteensa lopulliseksi ja toivottomaksi. (esim. Paju & Vehviläinen 2001; Helne 2000.) Lisäksi on kiinnitettävä huomiota siihen, ettei ”syrjäytyminen” liity pelkkään työhön tai koulutukseen; siihen liittyy monia ulottuvuuksia ja osatekijöitä, nuorten elämäntilanteet ovat vaihtelevia eivätkä he välttämättä halua tulla määritellyksi ”syrjäytyneiksi” (esim. Virtanen 1995; Paju & Vehviläinen 2001, 50–53). Työtön nuori saattaa olla hyvinkin aktiivinen muilla elämänalueilla. Tässä tutkimuksessa käytetäänkin syrjäytyneen käsitteen sijasta Minna Suutarin (2002) tavoin *marginaalin* käsitettä, koska se pitää sisällään suhteen ”valtavirtaan”, ”sisällä” ja ”reunoilla” olemisen ja liikkumisen, ja korostaa marginaalissa olevien mahdollisuutta aktiiviseen toimijuuteen ja muutokseen. Vaikka työmarkkinoiden ulkopuolella olo onkin vaikeaa, marginaalissa eläminen voi olla myös uusi tai toinen mahdollisuus. (Suutari 2002, 36–40.)

Toiseksi, koska syrjäytymisen mittareista tai tunnuspiirteistä ei olla yksimielisiä (ks. edellä luku 2.2) akateemisessa tutkimuksessa, käsite on epämääräinen ja epäanalyttinen eikä sen käytölle ole teoreettisia tai empiirisiä perusteita. Toki, jos tutkimuksessa ensin määritellään jotkin mittarit syrjäytymiselle, ja sitten havaitaan näiden mittarien perusteella jokin yksilö tai ryhmä ”syrjäytyneeksi”, voidaan sitä käyttää empiirisenä kuvaavana käsitteenä (jos unohdetaan eettiset seikat). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan ole tätä määrittelyä tehnyt, enkä pystyisi empiirisen

aineistoni perusteella luomaan pohjaa minkäänlaiselle määrittelylle ”syrytyneisyydestä”. Lisäksi muun muassa Heikkilän (2000, 167) mukaan syrytyymisen ja köyhyyden erilaisten käsitteiden kanssa tulee olla varovainen, sillä niiden analyttinen ja yhteiskuntapoliittinen tehokkuus saattavat olla keskenään ristiriidassa. Tutkimuksissa onkin hänen mukaansa aiheellista välttää sellaisia käsitteitä, joiden empiirinen erottelukyky on heikko (emt. 2000, 167).

Palkkatyön ulkopuolella olo ei automaattisesti tarkoita täyttä syrytyymistä, eivätkä nuoret, jotka ovat palkkatyön ja koulutuksen ulkopuolella, välttämättä ole ulkopuolisia muilla elämänalueilla. He eivät useinkaan pidä itseään syrytyyneinä, ja toisaalta myös palkkatyössä tai koulutuksessa oleva nuori voi kokea olevansa syrytyynyt. Nuorilla, jotka ovat joutuneet tai jättäytyneet palkkatyön ja koulutuksen ulkopuolelle, voi olla sosiaalisia siteitä, he voivat löytää omalle elämälleen erilaisia merkityksiä ja kokea elämänsä mielekkääksi. Toisaalta olisi väärin kiistää, ettei osalla työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista olisi myös todellisia ongelmia, joihin nuoret tarvitsevat apua. Tutkimani kokeilun kohderyhmään eivät kuuluneet esimerkiksi päihde- tai rikoskierteessä tai yhteiskunnan avustustoimenpiteiden ulkopuolella olevat nuoret, vaikka kuka tahansa saikin hakea projektin kautta apua koulutusvalintoihinsa.

En ole edellä mainituista syistä lähtenyt tässä tutkimuksessa edes tarkastelemaan ”syrytyymistä” ilmiönä tai kategoriana, enkä ole kiinnostunut siitä, mitä syrytyminen on tai kuka on syrytyynyt. Tutkimuskohteideni elämäntilannetta kuvaavat paremmin *siirtymävaiheen katkoksen* tai *pitkittymisen* käsitteet, koska osa heistä ei ollut syistä tai toisesta päässyt töihin tai koulutukseen vaikka tiesivätkin jo, mitä haluavat tehdä. Osa heistä ei puolestaan vielä tiennyt tai osannut päättää, mitä haluaisi aikuisena tehdä. Siten heidän elämäntilannettaan kuvasi joko koulutukseen ja työhön pääsyn pitkittyminen tai pitkittynyt koulutuksen ja työn ulkopuolella olo, siirtymävaiheen katkos.

Elämänhallinnan käsitettä käytän kriittisesti, kyseenalaistaen nuoris- ja työvoimapolitiikan näkemykset työttömien nuorten puutteellisesta elämänhallinnasta. Elämänhallinta on monimerkityksellinen ja laaja käsite. Elämänhallinnalla viitataan esimerkiksi arkisiin perusvalmiuksiin, oman persoonan tuntemukseen ja asiantuntijuuteen, kykyinä budjetointiin ja lykättyyn tarpeentyydytykseen sekä kykyinä motivaatioon, suunnitteluun ja sitoutumiseen. Siihen liitetään usein kyvyt rahan, ajan, nautinnon ja vaivannäön säätelyyn ja budjetointiin eli itsekuriin. (Paju & Vehviläinen 2001, 68–70.) Varsinkin työttömillä ja ”syrytyymisvaarassa olevilla” nuorilla nähdään olevan puutteita elämänhallinnassaan ja sen seurauksena vaikeuksia sopeutua työ- tai koulutusmarkkinoille. Siksi nuorisoprojekteilla ja aktivointitoimenpiteillä pyritään parantamaan nuorten elämänhallintaa. Pajun ja Vehviläisen (2001, 87) mukaan käsite on ongelmallinen, sillä

lähes jokaisella nuorella on ”elämänhallinnan ongelmia”. Jopa yo-tutkinnon suorittanut, välivuotta pitävä työtön nuori saatetaan luokitella ”syrjäytymisvaarassa olevaksi” työvoimatoimistossa (emt. 2001, 87).

Kenellä nuorella – ehkä vasta kotoa muuttaneella ja itsenäistä elämää aloittelevalla – tosiaan olisi elämä täysin ”hallinnassa”; perusvalmiudet, itsetuntemus, taidot ja kyvyt budjetointiin, suunnitteluun ja sitoutumiseen, valmiina? Empiirisen aineiston perusteella tarkastelen tässä tutkimuksessa sitä, kokivatko nuoret aikuiset tarvitsevansa eräiden ”elämänhallinnan taitojen” kehittämistä, ja kokivatko he, että työ- ja koulutuskokeilut kehittivät näitä taitoja joiltain osin. Olen kuitenkin tarkastellut vain joitakin ulottuvuuksia, enkä pyri saamaan kokonaisvaltaista kuvaa tutkittavien elämänhallinnasta.

Motivaatio on olennainen ja tärkeä osa koulutukseen hakeutumista ja ammatinvalintaa – ilman motivaatiota ei opiskelu tunnu mielekkäältä eikä siitä saa välttämättä paljon irti. Motivaatio auttaa tavoitteiden saavuttamisessa. Toisaalta henkilökohtaisten tavoitteiden asettaminen on edellytys motivaatiolle. Motivaatio on kykyä ja halua asettaa tavoitteita sekä pyrkiä niihin. Usein nuoren kyky asettaa ja saavuttaa tavoitteita liitetään koulutussaavutuksiin, joten voidaan sanoa, että motivaatio on olennainen osa koulutukseen pyrkimistä. Koulutuksen ulkopuolella olon katsotaan ilmentävän motivaation puutetta, ja myös työmoraalin puutetta. Koska motivaatiota tarvitaan niin opiskelussa kuin työssäkin, on tärkeää tarkastella sitä, minkälainen motivaatio tutkittavilla nuorilla aikuisilla ylipäätään oli opiskeluun tai työhön, ja lisäksi työ- ja koulutuskokeilu sitä heidän mielestään.

3.4 Tutkimuksen aineisto ja metodit

Tämän tutkimuksen aineisto on pääosin laadullinen, koska pelkän tilastollisen aineiston avulla tehtyjä tutkimuksia erilaisten toimenpiteiden ja projektien vaikuttavuudesta työttömien nuorten elämään on jo runsaasti olemassa, mutta kvalitatiivista on vähemmän. Lisäksi, kuten Leena Suurpää tuo *Nuorisoa koskeva syrjäytymistieto* -raportissa (toim. Suurpää 2009) esille, kvantitatiiviset mittarit eivät onnistu kokonaisvaltaisesti tavoittamaan nuorten sosiaalisessa arkielämässä kumuloituvaa hiljaista tietoa. Laadullisella aineistolla on mahdollista tavoittaa sellaisia piirteitä nuorten elämästä, joita tilastot eivät kerro; miten työttömyys vaikuttaa nuorten arkielämään, mitä kokemuksia heillä on työvoimapolitiittisista toimenpiteistä sekä mitä niihin osallistuminen merkitsee heille. Nuorten oman äänen saaminen kuuluville heitä koskevissa toimenpiteissä on tärkeää.

Todellisuus on sosiaalisesti konstruoitua, ja yksilöt jäsentävät sitä omien, subjektiivisten merkitystensä kautta. Yksilöiden kokemukset ovat aina kielen ja subjektiivisten merkitysten välittämiä, eikä niitä tutkimalla voida tehdä päätelmiä todellisuudesta sellaisenaan, vaan niitä on tarkasteltava subjektiivisina kuvauksina todellisuudesta. Siten muistoja tai kokemuksia ei voida pitää faktuaalisina kertomuksina tapahtumista, enkä tässä tutkimuksessa ole kiinnostunutkaan siitä, mitä ”todella” tapahtui TYKO-jaksoilla, vaan siitä, miten siihen osallistuneet kokivat kokeilujen vaikuttaneen elämäänsä, ja mitä merkityksiä he sille antoivat. Subjektiivisia kokemuksia ja merkityksiä tarkastelemalla voidaan tuottaa kuvaa siitä, miten yksilöt jäsentävät elämäntapahtumiaan ja mitkä asiat he kokevat merkityksellisiksi.

Todellisuus ei kuitenkaan muodostu pelkästään subjektiivisista merkityksistä, vaan on realistisen paradigman mukaan olemassa huolimatta ihmismielestä. Se mitä todellisuudesta voidaan tietää, on kuitenkin sosiaalisesti, kulttuurisesti ja historiallisesti muotoutunutta. Esimerkiksi ’nuorten työttömyys’ ei ole pelkkä idea, sosiaalinen konstruktio tai diskurssi, vaan se vaikuttaa myös aivan todellisilla tavoilla nuorten jokapäiväiseen elämään. Se rajoittaa nuorten mahdollisuuksia taloudellisesti ja sosiaalisesti konkreettisilla tavoilla; se aiheuttaa köyhyyttä, marginalisaatiota ja syrjäytymistä. Nämä asiat eivät ole pelkkiä diskursiivisia konstruktioita. (Puuronen 2005, 22–25.) Puuronen (2005, 25) huomauttaakin, että nuorten työttömyyttä tulee tutkia myös muista lähtökohdista kuin sosiaalisesta konstruktivismista käsin, ja monilla menetelmillä. Diskurssianalyysi ei tavoita todellisia rajoitteita tai mahdollisuuksia nuorten elämässä.

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty kolmessa vaiheessa; se koostuu kahdesta eri kyselylomakkeesta sekä yksilöhaastatteluista. Olen tehnyt sekä sosiaali- ja terveysalan että tekniikan alan TYKO-jaksoon osallistuneille alkukyselyn kokeilujakson alussa ja loppukyselyn jakson lopussa. Lisäksi olen haastatellut seitsemää osallistujaa TYKO-jakson päättymisen jälkeen. Kyseessä on siis kvasi-kokeellinen tutkimusasetelma, joka soveltuu erityisesti toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointiin kohderyhmän kannalta (O’Leary 2005, 212–214). Kaksivaiheisella kyselyllä on mahdollista vertailla toimenpiteeseen osallistuneiden ajatuksia ja näkemyksiä ennen ja jälkeen toimenpiteen. Näin voidaan havaita toimenpiteen vaikutuksia osallistujien näkökulmasta.

Käytin sekä kysely- että haastattelumenetelmää aineistonkeruuseen, koska kyselyn avulla oli mahdollista kerätä lähes kaikilta kokeilujaksolle osallistuneilta tietoa ennen kokeilun alkua ja sen loppuvaiheessa, ja haastattelussa kontakti tutkittavaan puolestaan tuottaa sellaista tietoa, mitä ei saisi pelkällä kyselyllä. Aineistonkeruun monimetodisuudella voidaan myös pyrkiä syventämään kuvaa tutkittavasta ilmiöstä; haastatteluiden avulla voidaan tavoittaa tutkittavien antamia

merkityksiä tutkitulle ilmiölle sekä arvioida kyselyssä käytettyjen kysymysten ja käsitteiden osuvuutta (Puuronen 2006, 236; Helve 2005, 64–65). Tässä tutkimuksessa haastattelumenetelmällä kerätyllä aineistolla pyritään kuitenkin vastaamaan osittain eri tutkimuskysymyksiin kuin kyselymenetelmällä kerätyllä aineistolla, kun toimenpiteen vaikutuksia tarkastellaan eri näkökulmista. Kyselyn antamia vastauksia ja tuloksia kuitenkin tarkennetaan ja syvennetään haastatteluotteilla silloin, kun se on mahdollista.

Haastatteluissa käytettiin haastateltavien antamia kyselyvastauksia myös apuna ja taustatietona. Esimerkiksi kysyttäessä sitä, toteutuivatko haastateltavien odotukset TYKO-jaksoa kohtaan, haastattelija viittasi kyseisten henkilöiden antamiin kyselyvastauksiin odotuksista TYKO-jaksoa kohtaan. Näin he saattoivat kiistää tai myöntää odotusten toteutuneen TYKO-jaksolla – tai korjata aiemmin annettuja vastauksiaan. Erään haastateltavan kohdalla tämä kyselyvastausten tarkentaminen osoittautui erityisen hyödylliseksi; haastattelussa paljastui, ettei hän ollut ymmärtänyt kaikkia kyselylomakkeen kysymyksiä oikein, jolloin hän sai korjata antamansa virheelliset vastaukset haastattelutilanteessa. Tällä tavalla lisättiin kyselyaineiston reliabiliteettia ja validiteettia (ks. Helve 2005, 65).

3.4.1 Kyselyaineisto: Alku- ja loppukyselyt

Toteutin ensimmäisen kyselyn sosiaali- ja terveystieteiden TYKO-ryhmäläisille (yht. 18 henkilöä) maaliskuussa 2012 (viikolla 10). Tällä kyselylomakkeella kartoitin osallistujien taustatietoja sekä odotuksia työ- ja koulutuskokeilua kohtaan. Saman kyselyn toteutin myös tekniikan alan TYKO-jakson osallistujille (13 henkilöä) huhtikuussa 2012 (viikolla 16). Olin itse paikalla jakamassa kyselylomakkeet, ja kerroin samalla ryhmille tutkimukseni tarkoituksesta, aineistonkeruusta, luottamuksellisuudesta ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta.

Ensimmäinen kyselylomake (Liite 1) koostui sekä monivalinta- että avokysymyksistä. Kyselylomakkeen alussa oli kuusi taustatietokysymystä; ikä, sukupuoli, koulutustausta (suoritetut tutkinnot ja koulutuksen keskeyttäminen), työttömyysjakson pituus (milloin ollut viimeksi koulussa, työssä tai työvoimatoimenpiteessä, kauanko työttömänä työnhakijana ennen TYKO-jaksolle osallistumista), ja onko vastaajalle tehty palvelusuunnitelmaa (aktivointi-/työnhakusuunnitelmaa). Kysyin lomakkeessa myös, tuntuiko vastaajasta, että hän sai itse vaikuttaa päätökseen hakea työ- ja koulutuskokeiluun sekä avokysymyksellä, miksi vastaaja osallistuu kokeilujaksolle. Halusin saada tietoa siitä, ovatko osallistujat saaneet itse vaikuttaa työ- ja koulutuskokeilujaksolle osallistumiseen

(onko esimerkiksi painostettu työvoimaviranomaisten taholta), ja millaiset heidän motiivinsa osallistua ovat olleet.

Ensimmäisen kyselylomakkeen loppuosassa kartoitin puolestaan osallistujien odotuksia työ- ja koulutuskokeilua kohtaan yhdellä avokysymyksellä (kerro odotuksistasi TYKO:a kohtaan omin sanoin) ja monivalintakysymyksellä (Odotan työ- ja koulutuskokeilun aikana...). Monivalintakysymyksen vastausvaihtoehdot olivat: ”löytäväni oman alani”, ”oppivani uusia taitoja”, ”parantavan oppimiskyjyäni”, ”saavani työelämävalmiuksia”, ”saavani kivaa tekemistä”, ”saavani lisää itseluottamusta”, ”saavani motivaatiota opiskeluun/työhön”, ”selkeyttäväni tulevaisuudensuunnitelmiani”, ”saavani lisää valmiuksia toteuttaa omia haaveitani”, ”parantavan sosiaalisia taitojani”, ”saavani lisää ystäviä”, ”parantavan ajankäyttöäni”, ”saavani arkirutiineja”, ”jotain tekemistä päiviksi” tai ”en odota mitään”. Vastaajat saivat rastittaa monta vaihtoehtoista, määrää ei ollut rajoitettu. Jälkeenpäin ajateltuna vastausvaihtoehtoja olisi voinut olla hieman vähemmän. Lomakkeen lopuksi kysyin avokysymyksellä, millaisia tulevaisuudensuunnitelmia vastaajalla on työ- ja koulutuskokeilu-jakson jälkeen. Tällä kysymyksellä pyrin saamaan tietoa siitä, miten nuorten tulevaisuuden-suunnitelmat ovat (tai ovatko ne) muuttuneet TYKO-jakson aikana.

Toinen kyselylomake (Liite 2) keskittyi ryhmäläisten kokemuksiin työ- ja koulutuskokeilusta. Aluksi vastaajia pyydettiin kertomaan omin sanoin, mikä oli parasta ja mikä huonoa työ- ja koulutuskokeilussa tai mitä parannettavaa siinä heidän mielestään olisi. Sitten heitä pyydettiin arvioimaan sitä, miten tietyt asiat toteutuivat kokeilujakson aikana vastaajien kohdalla. Kohdat olivat osittain samoja kuin alkukyselylomakkeessa, koska halusin vertailtavuutta kyselyvastauksiin. Kohdat, joiden toteutumista pyysin arvioimaan, olivat: ”Löysin oman alani”, ”paransin opiskelutaitojani”, ”opin uusia taitoja”, ”sain työelämävalmiuksia”, ”itseluottamukseni lisääntyi”, ”motivaationi opiskeluun/työhön lisääntyi”, ”tulevaisuudensuunnitelmani selkeytyivät”, ”sain uusia ystäviä”, ”kehitin sosiaalisia taitojani”, ”kehitin yhteistyökyjyäni” ja ”ajankäytön suunnitteluni parantui”. Asteikko oli 5-portainen: täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä ja täysin samaa mieltä. Syy, miksi jätin osan ensimmäisen kyselylomakkeen vastaavassa monivalintakysymyksessä olleista kohdista pois, oli se, että ne olivat osin päällekkäisiä ja en nähnyt mielekkääksi kysyä, missä määrin vastaajat saivat työ- ja koulutuskokeiluista mielestään ”kivaa tekemistä”, ”jotain tekemistä päiviksi” tai ”arkirutiineja”. Pyysin lomakkeessa vastaajia vielä myös kertomaan omin sanoin, mitä muuta he kokivat oppineensa tai saaneensa kokeilujaksolta.

Seuraavaksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, missä määrin työ- ja koulutuskokeilu vastasi heidän sille asettamia odotuksia (5-portainen asteikko: erittäin huonosti, huonosti, ei hyvin eikä huonosti, hyvin ja erittäin hyvin). Sitten kysyttiin avokysymyksellä perusteluja, miksi kokeilu vastasi tai ei vastannut odotuksia. Kyselylomakkeen lopussa kysyttiin vastaajien tulevaisuudensuunnitelmista kahdella kysymyksellä; ”Ovatko tulevaisuudensuunnitelmasi muuttuneet työ- ja koulutuskokeilun aikana?” ja ”oletko hakenut tai ajatellut hakea sosiaali- ja terveysalan/tekniikan alan koulutukseen kokeilujakson jälkeen?”. Samalla pyysin vaihtoehdon ”ei” valinnoita kertomaan, millaisia tulevaisuudensuunnitelmia heillä on kokeilujakson jälkeiselle ajalle. Tällä pyrin saamaan selville, että jos TYKO-jakson osallistuja ei aio hakeutua kyseiselle alalle, mitä suunnitelmia hänellä on ja aikooko hän esimerkiksi hakea johonkin muuhun koulutukseen tai töihin.

Sekä ensimmäisen että toisen kyselylomakkeen lopussa vastaajia pyydettiin ilmoittautumaan vapaaehtoiseksi haastatteluun työ- ja koulutuskokeilujakson jälkeen. Pyysin vastaajan nimeä, puhelinnumeroa ja sähköpostia sen varmistamiseksi, että saan heihin yhteyden työ- ja koulutuskokeilun jälkeen, koska nuorten tilanteet ja asuinpaikat vaihtuvat nopeasti. Tämä havaittiinkin hyväksi menetelmäksi, sillä välttämättä TYKO-jakson ohjaajatkaan eivät olisi kyenneet tavoittamaan kaikkia osallistujia kokeilun jälkeen.

3.4.2 Puolistrukturoidut teemahaastattelut

Haastattelut toteutettiin noin yhden – kahden kuukauden kuluttua TYKO-jaksojen päättymisestä. Haastatteluun valikoituneita ihmisiä ei voida pitää edustavana otoksena työ- ja koulutuskokeilujen osallistujista, sillä valikoitumiseen on vaikuttanut henkilöiden oma aktiivisuus, motivaatio ja halu osallistua. Vain osa kyselylomakkeeseen vastanneista ilmoitti yhteystietonsa ja suostumuksensa haastatteluun, ja heistä vain osa vastasi sähköpostipyyntöön ja lopulta suostui haastatteluun. Voidaan ainakin olettaa, etteivät kaikkein passiivisimmat tai TYKO-jaksoon tyytymättömimmät ole osallistuneet haastatteluihin. Haastatteluun ei saatu ketään sellaista, joka olisi keskeyttänyt TYKO-jakson tai joka ei olisi saanut suoritettua sitä hyväksyttävästi. Nämä seikat vaikuttavat otoksen edustavuuteen ja sitä kautta tulosten yleistettävyyteen.

Haastattelu on aina vuorovaikutustilanne, jossa sekä haastateltava että haastattelija osallistuvat tulkintojen ja merkitysten tuottamiseen. Tieto syntyy haastattelutilanteessa haastattelijan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa. Haastattelu on siis aktiivista tiedon tuottamista, ennemmin kuin passiivista tiedon välittämistä. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 200–201.) Koska

tieto, joka haastattelutilanteessa syntyy, on ainutlaatuista, eikä se olisi syntynyt ilman haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutusta, haastattelutilanteessa esitettävät ja otettavat roolit tai positioinnit vaikuttavat olennaisesti haastattelulla saadun tiedon sisältöön (esim. Pöysä 2010, 155–159). Haastattelussa ovat aina läsnä valta ja erilaiset odotukset ja oletukset haastateluosapuolten käyttäytymiseen ja rooleihin liittyen. Osallistujat rakentavat itselleen ja toisilleen tietyt, koko tilanteen ajan suhteellisen samoina pysyvät puhuja -roolit haastattelijana ja haastateltavana, kysyjänä ja vastaajana. Nämä roolit voivat kuitenkin ajoittain myös vaihtua. (Ruusuvuori 2010, 269; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 33–35.)

Tässä tutkimuksessa haastattelijalla eli tutkijalla on oletettavasti samankaltaisuuksia tutkittavien kanssa, sillä hän edustaa samaa ikäluokkaa kuin tutkimuskohteet (17–26-vuotiaat). Nuoruus voi vaikuttaa haastattelutilanteisiin kahdella tavalla; ensinnäkin, haastattelija voi helpommin saavuttaa haastateltavien luottamuksen, sillä he voivat kokea, että haastattelija jakaa heidän asemansa yhteiskunnassa nuorena aikuisena, ja että heidän merkitysmaailmansa ja elämäkokemuksensa ovat siksi lähempänä toisiaan. Tutkijan käyttämä kieli on myös lähempänä tutkittavien omaa kuin vanhemman sukupolven edustajilla. Toiseksi, nuoruus voi vaikuttaa haastatteluun siten, ettei haastattelijalle synny vahvaa auktoriteettiasemaa; hän ei ole olennaisesti vanhempi kuin haastateltavat, joten haastateltavat voivat kokea, että he saavat puhua hänelle kuin vertaiselleen, eikä heidän tarvitse olennaisesti muuttaa käytöstään tai kieltään haastattelijan läsnä ollessa.

Toki tässäkin tutkimuksessa tutkijan ja tutkittavien välillä on myös eroja; koulutus, sosiaalinen asema ja kulttuuri. Koska haastattelija on korkeakoulutettu (joskin vielä opiskelijan asemassa) ja haastateltavat puolestaan eivät, heidän välillään on kokemuksellisia ja koulutuksellisia eroja. Tietenkään haastateltavat eivät välttämättä näe tätä ongelmallisena tai koe, että matalampi koulutustaso asettaisi heidät alempaan asemaan. Haastattelija ei pyrkinyt myöskään asettumaan haastateltavien ”yläpuolelle” millään tavalla tietäväisellä tai alentuvalla kohtelulla. Nämä erot on kuitenkin tiedostettava, sillä ne vaikuttavat (tiedostamattakin) haastattelutilanteeseen.

Nuoren opiskelijan taloudellinen status tuskin eroaa juurikaan työttömien nuorten statuksesta, mutta heidän kulttuurinen ja sosiaalinen asemansa yhteiskunnassa ovat erilaiset. Opiskeluun sisältyy oletus, että henkilö tulee olemaan tulevaisuudessa työelämässä ja etenkin korkeakouluopiskelijan tuleva status yhteiskunnassa on odotusten perusteella korkeampi kuin kouluttamattomien. Toisaalta, tutkittavilla nuorilla aikuisilla oli myös vahva pyrkimys siihen, että he tulevaisuudessa kouluttautuvat ja työllistyvät. Kulttuurisia luokkaeroja (Bourdieu'n tapaan) on hankala arvioida tässä yhteydessä, sillä tutkittavien sosiaalista taustaa, kulttuurisia tapoja tai merkityksenantoja ei

tarkasteltu, mutta voidaan olettaa, että korkeakoulutetun opiskelijan kulttuurinen pääoma on (joiltakin osin) erilaista kuin kouluttamattomien ja työttömien nuorten.

Lisäksi haastattelijan sukupuoli on saattanut vaikuttaa haastateltavien valikoitumiseen ja haastattelutilanteissa tuotettuun tietoon. Ensinnäkin, haastateltaviksi valikoitui enemmän naisia kuin miehiä (naisia 5, miehiä 2), eli sukupuolijakauma on vääristynyt. Tämä on harmittava seikka, vaikkei haastattelujen analyysillä pyritäkään yleistettävyyteen. Aineiston vertailtavuuden kannalta olisi kuitenkin ollut toivottavaa, että haastatteluun olisi saatu molemmista TYKO-ryhmistä sekä naisia että miehiä. Syynä miesten puuttumiseen saattaa olla se, että miehet eivät aktiivisesti hakeudu haastateltaviksi (tämä on havaittu myös muissa tutkimuksissa), tai se, etteivät he olleet halukkaita osallistumaan haastatteluun, koska eivät kokeneet sitä tärkeäksi. Toisaalta syynä voi olla myös haastattelijan sukupuoli; osa miehistä ei ole välttämättä halunnut tai uskaltanut tulla naisen haastateltavaksi. Tämä syy on melko epätodennäköinen, mutta mahdollinen.

Haastattelutilanteissa sukupuoli on saattanut vaikuttaa hieman siten, että jos haastattelijaksi olisi ollut samaa sukupuolta, haastateltavat olisivat saattaneet kertoa hänelle enemmän ja erilaisia asioita. Koska elämme sukupuolten mukaan jaottelevassa kulttuurissa, myös haastattelijan ja haastateltavan sukupuolella on merkitystä. Ainakin naisten kohdalla on väitetty, että he tuntuivat olonsa mukavammaksi naisen haastateltavana ja kertoisivat mieluummin asioistaan toiselle naiselle. Koska tämä seikka on vain arvailtavissa, tydyn toteamaan, että sukupuolella on saattanut olla vaikutusta haastatteluihin ja haastateltavien kertomuksiin.

Tässä tutkimuksessa haastattelut toteutettiin puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Olin valinnut tietyt teemat etukäteen ja muotoillut niitä tarkentavia kysymyksiä. Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen, eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77–78.) Teemahaastattelussa haastattelun kulkua ei ole etukäteen rajattu, joten haastateltavat saattavat tuoda uusia teemoja keskusteluun, ja haastattelijaksi voi mukautua niihin ja muokata kysymyksiään tilanteen mukaan. Tässä tutkimuksessa käytettyä menetelmää ei voi kutsua täysin avoimeksi teemahaastatteluksi, koska haastattelun teemat oli etukäteen rajattu, kysymykset olivat sekä suljettuja että avoimia, haastattelussa noudatettiin pääasiassa samaa (teema)järjestystä, ja kysymykset esitettiin melko samalla tavalla kaikille haastateltaville. Kysymykset saatettiin kuitenkin esittää teemojen sisällä eri järjestyksessä, ja kaikkia kysymyksiä ei esitetty sanataarkkaan samalla tavalla kaikille haastateltaville.

Haastattelurungossa (Liite 3) yläteemoina olivat syyt osallistua TYKO-jaksolle, sen vaikutukset haastateltavan omaan elämään, motivaatioon ja tulevaisuudensuunnitelmiin sekä työ- ja koulutuskokeilun sisältö ja sen kehittäminen. Jokaisessa teemassa oli tarkentavia kysymyksiä ja alakysymyksiä. Esihaastattelu tehtiin maaliskuun 2012 lopulla edellisen syksyn sosiaali- ja terveystieteiden TYKO-jaksolle osallistuneen henkilön kanssa. Haastattelurunkoa muokattiin esihaastattelun perusteella, koska huomattiin, ettei kysymyksillä tavoitannut kaikkea sellaista, mitä tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttäisi. Haastattelukysymyksiä laajennettiin erityisesti motivaation, elämänhallinnan ja tulevaisuudensuunnitelmien osalta.

Haastattelutilanteessa tutkija pyrki saavuttamaan luottamuksellisen suhteen haastateltaviin ja epämuodollisen tunnelman. Tähän pyrittiin ensinnäkin haastattelupaikan valinnalla; haastateltavat saivat itse ehdottaa paikkaa – esimerkkivaihtoehtoiksi kutsuviestissä mainittiin haastattelijan koti, kahvila tai ryhmätyötila yliopistolla. Viimeistä vaihtoehtoa ei kukaan haastateltavista valinnut, mikä saattoi johtua siitä, että haastateltavat kokivat yliopiston liian viralliseksi, itselleen oudoksi tai etäiseksi. Viisi haastattelua toteutettiin eri kahviloissa Tampereella, yksi tutkijan kotona ja yksi puhelimitse. Ajankohdat sovittiin sähköpostitse haastateltavien kanssa, niin että kukin ehdotti itselleen sopivaa aikaa. Ajankohtien yhteensovittaminen ei ollut hankalaa. Ainoa poikkeus oli haastateltava, joka kertoi olevansa liian kiireinen tulemaan haastateltavaksi kasvokkain, joten hänet haastateltiin puhelimitse. Puhelinhaastattelussa kasvokkainen kontakti jäi saavuttamatta, mutta muutoin haastattelutilanne oli onnistunut.

Paikan valinta vaikutti varmasti osaltaan siihen, millaisia haastattelutilanteista muodostui. Tilanteen epävirallisuutta lisäsi se, että kahvilassa ollessa aluksi haettiin juotavaa ja syötävää, sitten jutusteltiin kuulumisia ja vasta tämän jälkeen siirryttiin varsinaiseen haastatteluun. Haastateltavalle kerrottiin aluksi tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista sekä luottamuksellisuudesta ja haastateltavien anonyymisoinnista. Tutkijan kotona toteutetussa haastattelussa tutkija tarjosi haastateltavalle kahvia tai teetä sekä pullaa, ja tilanne oli epämuodollinen.

Myös kahviloissa toteutetut haastattelut olivat melko epämuodollisia, mutta haastateltavien ”mukavuusaste” vaihteli hieman. Osa heistä suhtautui haastatteluun selkeän vapautuneesti ja haastattelu oli ikään kuin normaali keskustelutilanne kahvin ääressä. Toiset ehkä jännittivät hiukan enemmän, tai eivät kyenneet rentoutumaan nauhurin ollessa päällä. Varsinkin erään haastateltavan kohdalla eron huomasi heti, kun nauhuri laitettiin päälle; hän oli aiemmin puhunut melko vapautuneesti, mutta nauhurin päällä ollessa hän muuttui lyhytsanaisemmaksi ja pystyi aistimaan, ettei hän ollut rento. Tutkija pyrki puhumaan haastateltaville epävirallista ja -muodollista kieltä ja

olemaan käyttämättä liian tieteellisiä sanoja tai ilmauksia. Haastateltavat käyttivät myös tavanomaista kieltä, eikä kenestäkään ollut havaittavissa, että puhetyyli olisi muuttunut virallisemmaksi tai muodollisemmaksi haastattelutilanteessa.

3.5 Analyysimenetelmät

Tutkimusaineiston analyysi on toteutettu pääasiassa laadullisen sisällönanalyysin avulla. Kyselyvastausten analysoinnissa on kuitenkin käytetty myös kvantitatiivisia menetelmiä, kuten yksinkertaisia jakaumia ja ristiintaulukointia. Tutkittavien taustatietoja tarkastellaan luvussa 4.1. Ensimmäisessä kuviossa esitetään vastaajien ikäjakauma (kuvio 1). Luvussa 4.2 on laskettu monivalintakysymyksen vastauksista prosenttiosuudet eri odotuksista TYKO-jaksoa kohtaan (ks. liite 1). Lisäksi kyselyaineiston perusteella tarkasteltiin, miten osallistujien odotukset toteutuivat, eli miten hyvin he kokivat tiettyjen asioiden toteutuneen TYKO-jaksoilla. Ristiintaulukointiin valittiin muuttujat siten, että eri asioiden toteutumista (ks. liite 2) verrattiin TYKO-ryhmien välillä ja niiden yhteenlasketut prosenttiosuudet esitettiin erikseen. Ristiintaulukko on luvussa 4.3. (taulukko 2).

Sisällönanalyysissä etsitään tekstin inhimillisiä merkityksiä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan Tuomen ja Sarajärven (2002, 107) mukaan sitä, että dokumentin sisältöä pyritään kuvaamaan sanallisesti, kun taas sisällön erittely viittaa siihen, että tekstin sisältöä kuvataan kvantitatiivisesti. Näitä käsitteitä käytetään usein synonyymeina. Tässä tutkimuksessa on sovellettu avovastausten sekä haastatteluaineiston osalta luokittelevaa sisällönanalyysia.

Sisällönanalyysillä tarkoitetaan yleensä aineiston järjestelmällistä luokittelua tutkimusongelman, keskeisten käsitteiden ja lähtökohtien määrittämällä tavalla (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 18). Ruusuvooren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010, 19) mukaan laadullinen sisällönanalyysi tarkoittaa paitsi aineiston pilkkomista, luokittelua, listausta ja uudelleenjärjestelyä, myös tulkintaa siitä, mitä aineisto kertoo; mitä sellaista siitä on havaittavissa, mikä ei ole suorissa lainauksissa sellaisenaan läsnä. (emt. 2010, 19.) Vasta tällaista yläkäsitteiden ja teemojen yhdistelyä teoriaksi tutkittavasta ilmiöstä voidaan kutsua analyysiksi (Tuomi & Sarajärvi 2002).

Sisällönanalyysiin sisältyy väistämättä myös ”puhtaan aineistolähtöisyyden” paradoksi; puhdas aineistolähtöisyys on käytännössä mahdotonta, sillä tutkimusaineiston sisällön alustavakin jäsentely samoin kuin keräysvaihe sisältävät itsessään tutkijan tekemiä teoreettisia valintoja ja tulkintoja. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 19–20.) Tutkijan tausta, kokemukset, aiheesta jo

aiemmin tiedetty sekä oletukset tutkittavasta ilmiöstä vaikuttavat siis sekä aineiston keruu- että analyysivaiheissa siihen, mitä aineistosta saadaan irti. Tulkinta ja valinnat ovat läsnä laadullisen tutkimuksen joka vaiheessa.

Haastattelussa kerrottuihin tarinoihin ei voida myöskään suhtautua objektiivisina totuuksina tapahtuneesta, vaan subjektiivisina kertomuksina, yksilön näkökulmina tapahtuneesta. Laadullisessa tutkimuksessa on myös olennaista tiedostaa, että yksilöidenkään tekemät tulkinnat tapahtumista ja asioista eivät ole syntyneet tyhjiössä; yksilöt ovat osa kulttuuria ja yhteisöä, kaiken aikaa suhteessa toisiin ihmisiin ja yhdessä toisten kanssa rakentuneita. Siten myös kerronnan tavat muotoutuvat vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Esimerkiksi erilaisilla instituutioilla voi olla omat kerrontamallinsa, joita yksilöt noudattavat tiedostetusti tai tiedostamattaan. (Hyvärinen 2010.)

Vaikkei tässä tutkimuksessa olekaan keskitytty haastattelujen kerronnalliseen analyysiin, aineisto on silti kontekstoitu ja sijoitettavissa ”kerronnalliseen ympäristöön” (ks. Hyvärinen 2010, 114–115). Projekti, jossa nuoret haastateltavat olivat mukana, on tietynlainen kerronnallinen ympäristö, ja etenkin ohjaajien käyttämät puhettavat ovat saattaneet tarttua myös nuoriin. Lisäksi ryhmällä saattaa olla muotoutunut oma ”kerrontamallinsa”; yksittäisen ryhmäläisen kerrontaan ovat siis voineet vaikuttaa ryhmässä muodostuneet käsitykset ja jäsenyykset tapahtumista.

Aluksi laadin taulukot molempien tutkimieni TYKO-ryhmien vastauksista taustakysymyksiin (luku 4.1). Toiseksi tein taulukot TYKO-ryhmien vastaajien odotuksista kokeilujaksolle, ja analysoin myös heidän antamiaan avovastauksia sekä vertailin niitä keskenään. Näin olen hahmotellut TYKO-jaksojen osallistujien odotuksia työ- ja koulutuskokeilusta (luku 4.2). Kolmannessa analyysiluvussa (4.3) olen ristiintaulukoinut loppukyselylomakkeessa kysytyjä osallistujien arvioita siitä, miten tietyt asiat toteutuivat TYKO-jaksolla, ja vertaillut ryhmien vastauksia keskenään. Arvioin niiden avulla jaksolle asetettujen tavoitteiden toteutumista ryhmien kohdalla erikseen ja yhdessä. Olen käyttänyt myös avovastauksia ja haastatteluaineistoa apuna odotusten toteutumisen arvioinnissa, ja niiden avulla kuvailen myös nuorten saamia kokemuksia jaksosta ja siitä, mitä hyvää ja mitä huonoa TYKO-jaksossa oli.

Haastatteluaineiston analyysi (luku 4.5) toteutettiin laadullisella sisällönanalyysillä, joka perustui teemoitteluun. Aluksi haastatteluaineisto litteroitiin. Sitten aineistoa luettiin useaan kertaan ja haastatteluotteita jaoteltiin erilaisiin kategorioihin niiden sisällön perusteella. Osa haastatteluaineistosta jäi luokkien ulkopuolelle, osa sopi moneen eri luokkaan. Luokkia yhdisteltiin ja laajennettiin niin, että ne sisältävät monia eri kategorioita. Haastatteluotteista muodostetut luokat esitellään tarkemmin luvussa 4.5. Haastatteluaineistoa kuitenkin hyödynnetään kyselyaineiston

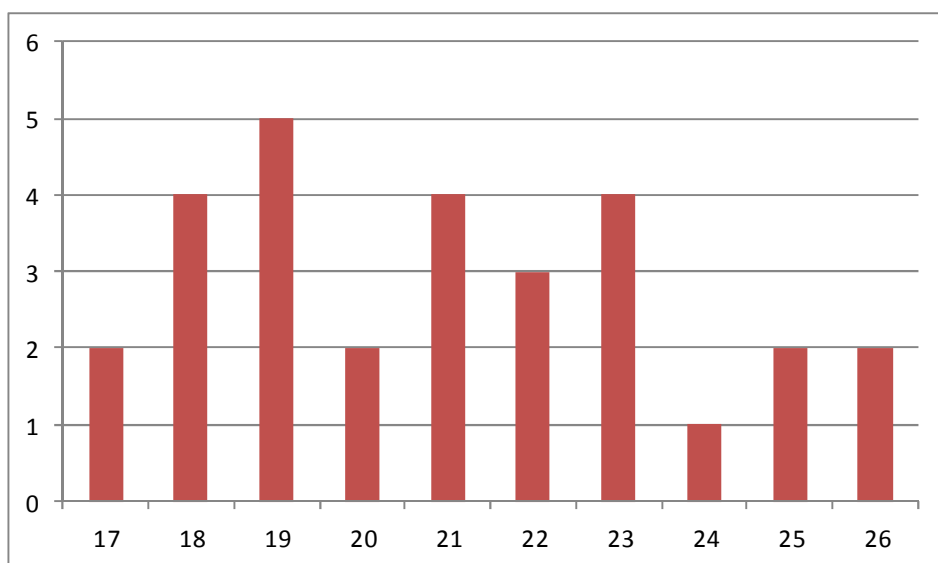
tukena myös luvuissa 4.2, 4.3 ja 4.4 tarkentamaan joitakin kohtia, kuten mitä asioita tutkittavat odottivat ja mitä he kokivat saaneensa TYKO-jaksolta. Kyselyvastauksia vertaillaan haastatteluaineistoon ja täydennetään haastatteluaineistosta nousseilla kategorioilla. Näin on pyritty lisäämään aineiston ja tulosten validiteettia. Hypoteeseja ”testattiin” sitä mukaa, kun ne on määritelty, eli vertailemalla aineiston eri osia ja esiin nousseita kategorioita keskenään. (ks. Silverman 2010, 279–281.)

Laadullisessa analyysissä tehtyjä typologioita suhteutetaan laajempaan kulttuuriseen rakenteeseen, jonka osana tutkittava ilmiö on. Ihmistieteellisissä tutkimuksissa selittämiseen liittykin ilmiön ymmärrettäväksi tekeminen eksplikoimalla ne yhteiskunnalliset tai kulttuuriset reunaehdot, joiden asettamissa rajoissa ihmiset toimivat. (Alasuutari 1999, 237–240.) Aineistosta tuotettuja tulkintoja onkin pyritty tässä tutkimuksessa täydentämään ja ymmärtämään suhteuttamalla ne laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Reunaehdot tutkimuskohteena olleiden nuorten aikuisten toiminnalle asettavat ainakin työmarkkinat, työvoimapolitiikka ja koulutuspolitiikka.

4. Nuorten odotukset, niiden toteutuminen ja kokemukset TYKO-jaksoista

4.1 Tutkimukseen osallistuneet nuoret taustamuuttujien valossa

Tätä tutkimusta varten kerättiin kyselylomakkeiden avulla Työ- ja koulutuskokeiluihin osallistuneilta nuorilta taustatietoja, joiden perusteella haluttiin kartoittaa osallistujien ikä- ja sukupuolirakennetta ja koulutus- sekä työttömyystaustaa. Ryhmien välillä havaittiin joitakin eroja niin sukupuoli- ja ikärakenteessa kuin koulutus- ja työttömyystaustassakin.

Kuvio 1. Vastaajien ikä, molemmat TYKO-ryhmät.(n=29)

Yhteensä TYKO-ryhmien vastanneiden keski-ikä oli 21 vuotta. Naisia (55 %) oli hiukan enemmän kuin miehiä (45 %). Lähes kaikki olivat suorittaneet peruskoulun, 6 oli suorittanut ammatilliset opinnot, 5 lukion ja 2 sekä ammatilliset opinnot että lukion. Pelkän peruskoulun varassa oli täten 15 vastaajaa eli noin puolet vastanneista (yhdeällä ei ollut peruskoulutustakaan). 45 prosenttia vastanneista oli keskeyttänyt toisen asteen opinnot (valtaosa ammatilliset opinnot). Miehiä oli keskeyttäneiden joukossa hieman enemmän (8) kuin naisia (5). Miehistä pelkän peruskoulutuksen varassa oli 7 (54 % miehistä), naisista 6 (38 % naisista). Naiset ovatkin Suomessa nykyään keskimäärin koulutetumpia kuin miehet, ja miehet jäävät pelkän perusasteen varaan hieman naisia useammin (Tilastokeskus 2012 b, 4).

Sosiaali- ja terveysalan TYKO-jakson vastaajat (yht. 17) olivat iältään 18–26-vuotiaita, keskiarvo oli 21,5 vuotta. Vastanneista suurin osa (14) oli naisia, miehiä oli vain kolme. Tämä seikka ei ollut yllättävä, onhan sosiaali- ja terveysala erityisesti naisten suosima ala. Koulutustaustassa oli jonkin

verran vaihtelua ryhmän sisällä, mutta lähes kaikki (yhtä lukuun ottamatta) olivat käyneet peruskoulun, ja lähes 60 prosenttia (59 %) jonkin toisen asteen koulun. Heistä viisi oli suorittanut ammattikoulun, kolme lukion ja kaksi sekä ammattikoulun että lukion. Seitsemän (41 %) vastaajaa ei ollut suorittanut toisen asteen koulutusta. Heidän ikänsä oli keskimäärin hiukan nuorempi (20,6 vuotta) verrattuna kaikkiin vastanneisiin. Neljä vastaajaa oli keskeyttänyt ammatilliset opinnot, yksi oli sen lisäksi keskeyttänyt lukion. Keskeyttäjien ikärakenne ei poikennut muun ryhmän ikärakenteesta juurikaan.

Suurin osa (82 %) sosiaali- ja terveysalan ryhmän vastanneista ilmoitti olleensa joskus töissä. Työ- ja koulutuskokeilujaksoa edeltäneen työttömyysjakson pituus oli vastanneilla keskimäärin 7 kuukautta (6,9), mutta jakson pituus vaihteli 0 – 24 kuukauden välillä, eli kaikki vastanneet eivät ole ilmoituksensa mukaan olleet lainkaan työttömänä ennen kokeilujaksoa (2 vastaajaa), kun taas pisimmillään työttömyys oli kestänyt kaksi vuotta (1 vastaaja). Seitsemän vastaajaa ilmoitti olleensa aikaisemmin jossakin työvoimatoimiston välittämässä toimenpiteessä (esimerkkeinä lomakkeessa mainittiin kurssi, työharjoittelu, työvoimakoulutus, kuntouttava työtoiminta, työpaja, ks. Liite 1). Koska osalla oli jo aiempaa kokemusta työvoimapolittisista toimenpiteistä, heidän voi olettaa olleen myös kauemman aikaa työttömänä. Seitsemän kuukautta on melko pitkä aika, joten osalla sosiaali- ja terveydenalan ryhmästä on ollut pitkittynyttä työttömyyttä, huolimatta siitä ettei muutamalla ollut lainkaan työttömyyskuukausia takanaan. Syitä työttömyydelle ei selvitetty tässä tutkimuksessa.

Huolestuttavaa oli, että lähes puolet (47 %) sosiaali- ja terveysalan vastanneista ei tiennyt, onko heille tehty lain vaatimaa palvelusuunnitelmaa (aktiivointi-/työnhakusuunnitelma) TE-toimistossa tai Työvoiman Palvelukeskuksessa. Heistä, jotka eivät tieneet palvelusuunnitelman olemassaolosta (yhteensä 8), ainakin 5 oli ollut vastaustensa perusteella työttömänä kuukausia, jopa vuosia. Osa heistä ei ole luultavasti ollut TE-toimiston asiakkaina vielä kauaa, vaan muutama heistä oli niin nuoria (kaksi 18-vuotiasta), että he ovat saattaneet asua vielä vanhempiansa luona, ja osa taas on ollut omaa lasta hoitamassa (yksi mainitsi). Tätä ei kuitenkaan kysytty lomakkeessa, joten varmaa tietoa asiasta ei ole. Kahden vastaajan mukaan heille ei ole laadittu palvelusuunnitelmaa (toinen oli ilmeisesti jäänyt vasta työttömäksi, mutta toinen oli ollut jo kauan), ja seitsemän vastasi, että heille on tehty palvelusuunnitelma. Näin ollen vain noin 40 % vastaajista tiesi varmasti, että heillä on työvoimaviranomaisten laatima palvelusuunnitelma. Heidän joukossaan oli myös muutama, joka oli vasta kuukauden – kahden sisällä jäänyt työttömäksi, joten tästä syystä he eivät välttämättä ole saaneet suunnitelmaa. Sen sijaan kysymykseen, saiko itse vaikuttaa päätökseen hakea työ- ja koulutuskokeiluun, kaikki vastasivat ”kyllä”.

Tekniikan alan TYKO-ryhmän osallistujat olivat hieman nuorempia kuin sosiaali- ja terveydenalan ryhmän; tekniikan ryhmän vastaajat (yht. 12) olivat keskimäärin 20 -vuotiaita (ikähaarukka 17–26). Ryhmäläisistä suurin osa oli miehiä, joukossa oli vain kaksi naista. Sukupuolijakauma kertoo siitä, että tekniikka on perinteisesti miesten alaa. Kaikki vastanneista olivat käyneet peruskoulun. Sosiaali- ja terveystieteiden ryhmään verraten tekniikan ryhmäläiset olivat vähän koulutettuja; vain neljä 12:sta (33 %) oli suorittanut jonkin muun koulutuksen loppuun asti. Sen sijaan ryhmästä kahdeksan henkilöä oli keskeyttänyt ammattikoulun, ja yksi lukion (yhteensä 75 %). Keskeyttäjien ikä oli keskimäärin 20 vuotta, eli se ei poikennut koko ryhmän keski-ikästä.

Vain neljä (33 %) tekniikan ryhmäläisistä ilmoitti olleensa joskus töissä. Syynä vastaamattomuuteen saattaa tosin olla se, etteivät he ole ajatelleet esimerkiksi kesätöitä työksi. Työvoimatoimenpiteessä ennen TYKO-jaksoa ilmoitti olleensa 6 vastaajaa eli puolet kaikista vastanneista. Työttömyyskuukausien määrä ennen työ- ja koulutuskokeilujaksoa vaihteli vastaajilla nollostakolmeen kymmeneen. Ryhmän ”syrjäytyneisyyden” tasoa voi ajatella ilmentävän sen, että työttömyyskuukausia oli tekniikan jaksolaisilla keskimäärin lähes kymmenen (9,8), mitä voi pitää jo melko pitkänä aikana nuoren ihmisen elämässä. Yhteiskunnasta syrjäytyneinä ei heitäkään voida pitää, koska he ovat kuitenkin työvoimatoimenpiteiden piirissä, hakeutuneet ja päässeet TYKO-jaksolle. Tässä ryhmässä oli siis keskimäärin enemmän nuoria ihmisiä, joiden elämässä on ollut erinäisiä syitä, joiden vuoksi ”taukoa” koulutuksesta ja työstä on jouduttu tai päätetty pitää, ja työttömyys on päässyt pitkittymään. Voisi ehkä sanoa, että osa heistä on voinut olla ”syrjäytymisriskissä”. Tässä ryhmässä oli kuitenkin kolme henkilöä, jotka eivät ole olleet työttöminä työnhakijoina lainkaan. Kahdella heistä asian selitti se, että he olivat käyneet lukiota ennen työ- ja koulutuskokeilua, ja yhdellä äitiys.

Tekniikan ryhmästä kuusi työttömänä työnhakijana ollutta vastaajaa vastasi, että heille on tehty TE-toimistossa tai TYP:ssä palvelusuunnitelma ja kolme ei osannut sanoa. Näin ollen noin 67 prosenttia tiesi palvelusuunnitelman olemassaolosta. Kolme vastaajista ei ollut ollut työttömänä työnhakijana lainkaan, joten heidän kohdallaan suunnitelmaa ei ole luultavasti tehtykään (kaksi heistä vastasi, ettei tiennyt, onko heillä palvelusuunnitelmaa, ja yksi vastasi, ettei suunnitelmaa ole). Tässä ryhmässä yhdeksän (75 %) vastaajaa oli sitä mieltä, että he olivat saaneet itse vaikuttaa päätökseen hakea työ- ja koulutuskokeiluun. Kolme (25 %) ei osannut sanoa. Tekniikan ryhmässä osalla oli siis hiukan epävarmuutta siitä, onko osallistuminen TYKO-jaksolle ollut oma päätös. Yksi oli maininnut avovastauksessa, että työvoimatoimistossa oli kehoitettu jaksolle menoa.

Sosiaali- ja terveysalan ja tekniikan alan ryhmät erosivat siis vastausten perusteella toisistaan monella eri tavalla. Lähes kaikki ryhmäläiset vastasivat kyselyyn (vain 3 jätti vastaamatta), joten tulokset vastaavat koko työ- ja koulutuskokeiluryhmiä. Alojen sukupuolittuneisuus näkyi selvästi TYKO-jaksojen vastaajien sukupuolirakenteessa. Ikärakenteeltaan ryhmät poikkesivat siten, että tekniikan alan ryhmäläiset olivat hiukan nuorempia (eroa 1,25 vuotta). Sosiaali- ja terveysalan TYKO-ryhmäläiset olivat koulutetumpia kuin tekniikan, ja heistä useammalla oli myös aikaisempaa työkokemusta kuin tekniikan ryhmässä vastausten perusteella. Tekniikan ryhmässä oli enemmän koulun keskeyttäneitä (75 %) kuin sosiaali- ja terveysalan ryhmässä (23,5 %). Sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisillä oli keskimäärin vähemmän työttömyyskuukausia takanaan kuin tekniikan ryhmäläisillä: ero oli noin kolme kuukautta (2,9 kuukautta). Sosiaali- ja terveysalan ryhmäläiset tiesivät huonommin, onko heille tehty palvelusuunnitelmaa, tekniikan jakson osallistujista osa oli epävarmoja siitä, saivatko he itse vaikuttaa päätökseen hakea työ- ja koulutuskokeiluun.

Niistä kolmesta, jotka eivät vastanneet kyselyyn, osa ei ole ollut läsnä TYKO-jaksoilla riittävästi (eivätkä he olleet paikalla myöskään, kun olin tekemässä kyselyjä). Ohjaajat olivat seuranneet TYKO-jaksojen osallistujien poissaoloja koko jaksojen ajan, ja he, joilla oli liikaa poissaoloja, eivät saaneet kurssitodistusta. Heidän vastaustensa puute saattaa aiheuttaa hieman vääristymää tutkimustuloksiin, koska on oletettavissa, etteivät he olleet yhtä tyytyväisiä työ- ja koulutuskokeilujaksoihin kuin he, jotka osallistuivat säännöllisesti ja suorittivat sen hyväksytysti. Kukaan kevään 2012 TYKO-jaksoille osallistuneista ei kuitenkaan keskeyttänyt jaksoa kokonaan. Kolme henkilöä ei saanut jaksolta kurssitodistusta runsaiden poissaolojen vuoksi (kaksi sosiaali- ja terveysalan TYKO -ryhmästä, yksi tekniikan ryhmästä). Kokeilujaksoa ei ole ehkä haluttu kokonaan keskeyttää sen vuoksi, että siitä tulisi merkintä henkilön työvoimapolitiittiseen lausuntoon, mikä voisi aiheuttaa hänen työmarkkinatukensa katkaisun määrääjäksi. Syitä ei kuitenkaan voida tietää tämän aineiston perusteella.

4.2 Tutkittavien motivaatio ja odotukset työ- ja koulutuskokeilua kohtaan

Ensimmäisessä kyselylomakkeessa kysyttiin avokysymyksellä sitä, miksi tutkittavat osallistuvat TYKO-jaksolle sekä heidän odotuksistaan TYKO-jaksoa kohtaan. Odotuksista kysyttiin kyselylomakkeessa myös monivalintakysymyksellä. (ks. liite 1.) Lisäksi lomakkeen lopussa kysyttiin tutkittavien tulevaisuudensuunnitelmista TYKO-jakson jälkeen. Tutkittavat vastasivat kysymyksiin melko vaihtelevasti; osa oli jättänyt vastaamatta joihinkin avokysymyksiin kokonaan,

osa oli kirjoittanut melko pitkiäkin (maksimissaan 5 lauseen) vastauksia. Kaikki vastasivat monivalintakysymykseen odotuksistaan TYKO-jaksoa kohtaan (he saivat rastittaa monta vaihtoehtoa).

Sosiaali- ja terveysalan ryhmän osallistujat hakivat avovastausten perusteella kokeiluun pääasiassa siksi, että he olivat kiinnostuneita alasta, halusivat saada tietoa ja kokemusta alasta sekä varmuutta siitä, sopiiko ala heille itselleen. Jotkut halusivat saada ”jalan oven väliin” alan oppilaitoksiin ja näkivät, että työ- ja koulutuskokeilu on hyvä väylä siihen. Myös haastateltavat halusivat saada varmistuksen siitä, sopiiko ala heille ja tietoa eri suuntautumisvaihtoehdoista. Esimerkkejä sosiaali- ja terveysalan ryhmän avovastauksista:

”Kuulin tästä kaverilta ja kiinnostuin jaksosta. Kiinnostaa lähihoitaja-ala ja tämä jakso voisi olla uusi avautuva ovi alalle. Haluan saada enemmän tietoa ja valmiuksia pääsykokeisiin sekä alalle.” (Nainen, 20)

Eräs kirjoitti melko avoimesti syrjäytymiskokemuksestaan, ja ilmaisi halunsa päästä opiskelun kautta takaisin sisään yhteiskuntaan. TYKO-jaksolla oli siis ainakin yksi, joka oli jo pidempään ollut työn, koulutuksen ja työvoimatoimenpiteiden ulkopuolella ja kaipasi apua tilanteeseensa myös muuten kuin opiskeluun pääsemisessä.

”Työkkärin ammattipsykologin kautta sain tietää. Muuten en ole saanut mitään vinkkiä työkkärin kautta. Haluan päästä takaisin sisään yhteiskuntaan. Olin pahasti syrjäytynyt. Toivon (saavani) täältä apua harjoittelupaikan saamisessa ja myöhemmin opiskelemaan alaa.” (Mies, 26, täydennys SM)

Tekniikan alan ryhmäläiset vastasivat avokysymyksiin hieman lyhytsanaisemmin kuin sosiaali- ja terveysalan ryhmäläiset. Tekniikan TYKO-jaksolle osallistujat hakivat siksi, että halusivat tutustua aloihin ja suorittaa työturvallisuus- ja trukkikortit. Jotkut heistä mainitsivat vastauksessa tietyn alan, joka heitä kiinnostaa. Eniten tekniikan TYKO-jaksolle hakeutuneita kiinnostivat logistiikka- ja sähköala avovastausten perusteella. Osa halusi kokeilla aloja, jotta saa tietää sopiiko ala heille, ja osa ajatteli kokeilusta olevan apua koulutukseen tai töihin hakiessa. Kaksi mainitsi vastauksissaan ”työkkärin”; toinen oli hakenut TYKO-jaksolle ”työkkärin kehotuksesta”, ja toinen odotti, että jakson jälkeen pääsee ”työkkärin koulutuksiin” helpommin. Esimerkkejä avovastauksista:

”Kokeilen kyseisiä aloja, jotta tiedän onko alat sopivia minulle ja kannattaako niihin hakeutua.” (Nainen, 19)

”Että saisin trukki- ja työturvallisuuskortin. Ajattelin myös, että voisin saada tätä kautta kesätöitä.” (Mies, 18)

Sosiaali- ja terveysalan TYKO-jakson osallistujat odottivat avovastausten perusteella saavansa kokeilusta uutta tietoa, käytännön taitoja ja kokemusta alasta. Lisäksi osa heistä odotti kokeilun auttavan jatko-opintopaikan saamisessa, ja muutama odotti saavansa paremman kuvan siitä, millaista sosiaali- ja terveysalalla oikeasti on. Sosiaali- ja terveysalan ryhmän haastateltavat (kolme) mainitsivat myös syyksi osallistua työ- ja koulutuskokeiluun sen, että he odottivat siitä olevan apua kouluun pääsemisessä.

”Odotan saavani hyvän peruskatsauksen lähihoitajan ammattiin.” (Nainen, 19)

”Sais uutta tietoa alasta ja pääsis sisään siihen millaista alalla oikeasti on.” (Nainen, 23)

Suurin osa tekniikan TYKO-jakson vastanneista odotti saavansa tietoa ja kokemusta eri aloista, tutustuvansa aloihin ja suorittavansa työturvallisuus- ja trukkiportit. Osa odotti uusia kokemuksia ja kavereita. Yksi odotti, että saisi kokeilun jälkeen töitä tai harjoittelupaikan. Lisäksi yksi mainitsi vastauksessaan odottavansa rahaa. Tämä vastaaja olikin vastannut aiempaan kysymykseen, että oli hakeutunut TYKO-jaksolle työvoimatoimiston kehotuksesta. Myös haastatteluissa tuli esille se, että haastateltavat halusivat tutustua tekniikan aloihin, varmistua sopiiko jokin ala heille, suorittaa kortit ja oppia uusia taitoja. Kaksi haastateltavaa myös kaipasi jotain tekemistä päiviksi ja arkirutiineja.

”Saada kortit ja kokemusta aloista.” (Mies, 17)

”Toivon etten aja trukilla seinään ja että saisin trukkiportin. Logistiikkaviikon tutustumista ja työpaikka-visiittiä odottelen, jos sieltä löytyisi oma ala.” (Mies, 23)

Aineiston perusteella kartoitettiin myös osallistujien tulevaisuudensuunnitelmia TYKO-jakson jälkeen. Yhtä lukuun ottamatta kaikki sosiaali- ja terveysalan ryhmän vastanneista (94 %) halusivat päästä opiskelemaan hoitoalaa TYKO-jakson jälkeen ja saada ammatin. Yksi ilmoitti haluavansa joko kouluun tai töihin. Lisäksi osalla oli suunnitelmissa saada työharjoittelu- tai kesätyöpaikka alalta. Kolme ilmoitti hakevansa lähihoitajalinjalle ammattiopistoon. Kolme mainitsi hakevansa ehkä vielä ammattikorkeakouluun jatkossa. Yhdellä oli haaveena sairaanhoitajan tai terveydenhoitajan ammatti, yhdellä mielenterveyshoitajan ja yhdellä ensihoitajan ammatti. Kahdella oli varasuunnitelmana siinä tapauksessa, ettei pääse kouluun syksyllä, hakea töitä ja kerryttää lisää kokemusta hoitoalalta. Tulevaisuudensuunnitelmat olivat siis jo ennen TYKO-jaksoa sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisillä hyvin selvillä.

”Olen hakenut opiskelemaan lähihoitajaksi ja toivon pääseväni ensi syksynä opiskelemaan tätä alaa.” (Nainen, 18)

”Haen sosiaali- ja terveysalan kouluihin. Jos en pääse kouluun, jatkan työnhakua, teen sijaisuuksia.” (Nainen, 25)

Melkein kaikilla tekniikan TYKO-jakson osallistujilla (vastanneilla) oli myös tavoitteena päästä TYKO-jakson jälkeen joko opiskelemaan tai töihin. Kaksi halusi päästä työharjoitteluun tai kesätöihin. Yksi mainitsi hakevansa opiskelemaan korkeakouluihin tekniikan alaa. Yksi vastaajista ilmoitti aikovansa TYKO-jakson jälkeen ”helliä uutta tietokonettaan”. Osalla heistä oli myös varasuunnitelmina kesäksi esimerkiksi kesätyö tai työharjoittelu:

”Joko työharjoitteluun tai kesätöihin yritän päästä ja varmempi on näistä työharjoittelu.”
(Nainen, 18)

Tekniikan TYKO-jakson osallistujilla ei kuitenkaan ollut kyselyaineiston ja haastattelujen perusteella vielä ihan tarkkaan selvillä se, mitä he haluaisivat tulevaisuudessa tehdä. Epämääräisyys tulevaisuudensuunnitelmissa saattaa liittyä TYKO-ryhmäläisten ikään (ks. luku 4.3.).

Sosiaali- ja terveysalan TYKO-ryhmäläisistä, jotka vastasivat monivalintakysymykseen siitä, mitä he odottivat TYKO-jaksolta, suurin osa vastasi ”oppivani uusia taitoja” (94 %) ja ”löytäväni oman alani” (88 %). Lisäksi suurin osa (82 %) odotti selkeyttävänsä tulevaisuudensuunnitelmiaan, yli puolet (65 %) odotti saavansa lisää valmiuksia toteuttaa omia haaveitaan ja saavansa motivaatiota opiskeluun tai työhön (59 %). Noin puolet (53 %) odotti saavansa työelämävalmiuksia, kivaa tekemistä (47 %) ja sosiaalisia taitoja (47 %). Itseluottamusta, ystäviä ja jotain tekemistä päiviksi odotti saavansa alle puolet (41 %) vastanneista. Oppimiskykyjen ja ajankäytön suunnittelun parantamista sekä arkirutiinien saamista ei odottanut kuin 5-6 vastaajaa kutakin. Kukaan 17:sta ei vastannut ”en odota mitään”.

Myös tekniikan alan TYKO-ryhmäläiset odottivat eniten löytävänsä oman alansa ja oppivansa uusia taitoja (75 %). Yhtä moni vastaajista odotti saavansa motivaatiota opiskeluun tai työhön ja selkeyttävänsä tulevaisuudensuunnitelmiaan. Lisäksi suuri osa (67 %) odotti saavansa työelämävalmiuksia ja ”jotain tekemistä päiviksi” (58 %). Muita vastausvaihtoehtoja valittiin selvästi vähemmän. Esimerkiksi vain yksi vastaaja odotti parantavansa sosiaalisia taitojaan, kaksi saavansa lisää ystäviä ja kolme parantavansa oppimiskykyjään, saavansa lisää itseluottamusta ja valmiuksia toteuttaa omia haaveitaan. Ajankäytön parantamista ja arkirutiinien saamista odotti

kolmasosa vastaajista (33 %). Kukaan tekniikan TYKO-ryhmäläisistä ei vastannut, ettei odota TYKO-jaksolta mitään.

Monivalintakysymyksen perusteella voidaan sanoa, että TYKO-jaksolaiset (molemmat ryhmät yhdessä) odottivat selvästi eniten oppivansa uusia taitoja (86 %), löytävänsä oman alansa (83 %) ja selkeyttävänsä tulevaisuudensuunnitelmiaan (79 %). Lisäksi yli puolet odotti saavansa motivaatiota opiskeluun tai työhön (66 %), ja työelämävalmiuksia (59 %). Hieman alle puolet (48 %) odotti saavansa lisää valmiuksia toteuttaa omia haaveitaan, ja saman verran vastaajia odotti saavansa ”jotain tekemistä päiviksi”. Kivaa tekemistä odotti saavansa noin kolmannes vastaajista (34 %). Elämänhallinnan ja sosiaalisiin taitoihin eivät vastaajat odottaneet juurikaan parannusta. Lisää itseluottamusta ja arkirutiineja odotti saavansa noin kolmannes (34 %), ajankäytön suunnittelun ja sosiaalisten taitojen parantamista sekä uusia ystäviä 31 prosenttia.

Näiden vaihtoehtojen vähäinen odotus saattaa johtua siitä, että osallistujat kokivat, että heillä on jo ”arjen perustaidot” hallinnassa ja sosiaalisia suhteita, tai etteivät he halunneet myöntää heillä olevan puutteita niissä, tai sitten he eivät pitäneet näiden asioiden saamista tärkeinä kokeilujaksolla. Vielä vähemmän odotettiin oppimiskykyjen parantamista (28 %), mikä voi johtua joko siitä, etteivät ryhmäläiset kokeneet heillä olevan puutteita oppimiskyvyissään, tai eivät nähneet niiden parantamista olennaisena itselleen tai eivät halunneet myöntää puutteita oppimiskyvyissään. Kukaan ei vastannut, ettei odota mitään TYKO-jaksolta, mitä voi pitää positiivisena merkinä; kaikilla oli joitakin odotuksia TYKO-jakson alussa.

Samankaltaisia tuloksia havaitsi myös Karjalainen (1999, 68–69) tutkiessaan Kansalaispajaan osallistuneiden nuorten tavoitteita pajajaksolle. Kansalaispajassa suosituimmat tavoitteet olivat ammatinvalinnan selkiyttäminen (19 %), toisena ammatillisten valmiuksien parantaminen (14,3 %) ja kolmantena sosiaalisissa-, ryhmä- ja projektitaidoissa kehittyminen (11,1 %). Vähiten myös Kansalaispajan osallistujat odottivat tai tavoittelivat ”elämänhallinnan taitojen” parantamista. Karjalaisen mielestä tämä osoittaa, että nuoret olivat omaksuneet pajatoiminnan tarkoituksen. Työpajojen tarkoituksena onkin selventää nuorten ajatuksia ja elämäänsä koulun ja työelämän välissä. Nuoret olivat suuntautuneet enemmän kouluun kuin työelämään. (emt. 1999, 68–69.)

Usein työvoima- ja aktivointipolitiikan taustaoletuksena on, että työttömillä (ja etenkin kouluttamattomilla nuorilla) olisi puutteita elämänhallinnan taidoissaan, kuten perusvalmiuksissaan, ajanhallinnassa ja sosiaalisissa taidoissaan. Monet nuorille suunnatut aktivoivat toimenpiteet tähtäävät näiden ominaisuuksien kehittämiseen. TYKO-jakson pääasiallinen tavoite ei ollut kuitenkaan ”elämänhallintataitojen” parantaminen, vaan tutustuminen tiettyjen alojen koulutukseen

ja työhön. Voisi olettaa, että myös TYKO-jaksolle osallistuneet ovat ajatelleet tullessaan ensisijaisesti selkiyttämään ammatinvalintaansa ja tulevaisuudensuunnitelmiaan ja saamaan työelämävalmiuksia, koska jakso on jo nimeltään ”työ- ja koulutuskokeilu”, ja sitä mainostetaan mahdollisuutena päästä kokeilemaan käytännössä, millaista hoitoalan/tekniikan alan opiskelu ja työnteko ovat. Siten elämänhallinnan tai sosiaalisten taitojen parantamista ei ole ehkä nähty olennaisiksi TYKO-jaksolla. Lisäksi jaksolle on ehkä valikoitunut nuoria aikuisia, joilla on vähemmän puutteita elämänhallinnassaan. Kyselyaineiston perusteella TYKO-jaksolle osallistuneet eivät ainakaan nähtävästi kokeneet, että heillä olisi parannettavaa itseluottamuksessaan, sosiaalisissa taidoissaan, valmiuksissaan toteuttaa omia haaveitaan, ajankäytön hallinnassaan tai arkirutiinien puutetta. Syitä tähän on vaikea arvioida, mutta ainakaan kyselyaineisto ei tue oletusta siitä, että kohderyhmän työttömät nuoret aikuiset kokisivat heillä olevan puutteita näissä ns. elämänhallinnan osa-alueissaan.

4.3 Odotusten toteutuminen työ- ja koulutuskokeilujaksolla

Loppukyselylomakkeessa (liite 2) pyysin TYKO-jaksoon osallistuneita arvioimaan, missä määrin eri asiat ovat heidän kohdallaan toteutuneet työ- ja koulutuskokeilujakson aikana. Pyysin vastaajia arvioimaan seuraavia asioita; ”löysin omanalani”, ”paransin opiskelutaitojani”, ”opin uusia taitoja”, ”sain työelämävalmiuksia”, ”itseluottamukseni lisääntyi”, ”motivaationi opiskeluun/työhön lisääntyi”, ”tulevaisuudensuunnitelmani selkeytyivät”, ”sain uusia ystäviä”, ”kehitin sosiaalisia taitojani”, ”kehitin yhteistyökykyjäni” ja ”ajankäytön suunnitteluni parantui”. Asteikko oli 1-5, jossa 1 tarkoittaa täysin eri mieltä, 2 jokseenkin eri mieltä, 3 tarkoittaa ei samaa eikä eri mieltä, 4 jokseenkin samaa mieltä ja 5 täysin samaa mieltä.

Seuraavassa taulukossa näkyy kummankin TYKO-ryhmän osalta niiden vastaajien prosenttiosuus, jotka olivat vastanneet kuhunkin kohtaan samaa tai täysin samaa mieltä. Lisäksi oikealla olevalla sarakkeella näkyy yhteenlaskettuna ”jokseenkin samaa mieltä”/”täysin samaa mieltä” vastanneiden osuus kaikista vastanneista. Kaikki eivät olleet vastanneet kysymyksiin, tai heidän vastauksiaan ei pystynyt tulkitsemaan, joten kaikkiin kysymyksiin ei aivan kaikilta ollut vastausta.

YHDISTETYT VASTAUKSET: JOKSEENKIN SAMAA/TÄYSIN SAMAA MIELTÄ (%)			
	Sote-ryhmä	Tekniikan ryhmä	Yhteensä
Löysin oman alan	94	75	86
Paransin opiskelutaitojani	69	50	61
Opin uusia taitoja	100	92	93
Sain työelämävalmiuksia	75	75	75
Itseluottamukseni lisääntyi	82	58	72
Motivaationi opiskeluun/ työhön lisääntyi	88	91	89
Tulevaisuudensuunnitelmani selkeytyivät	88	67	79
Sain uusia ystäviä	71	75	72
Kehitin sosiaalisia taitojani	75	33	57
Kehitin yhteistyökykyjäni	75	67	71
Ajankäytön suunnitteluni parantui	47	42	45
n	17	12	29

Taulukko 2. Loppukyselylomakkeen arviointikysymyksessä ”jokseenkin samaa mieltä”/”täysin samaa mieltä” -vastanneiden osuus sosiaali- ja terveystalouden ryhmäläisistä, tekniikan alan ryhmäläisistä ja molemmista yhteensä.

Parhaiten sekä sosiaali- ja terveystalouden että tekniikan alan TYKO-jaksolla toteutuivat vastanneiden mielestä ”opin uusia taitoja” (yhteensä 93 %) sekä ”motivaationi opiskeluun/työhön lisääntyi” (yhteensä 89 %). Ensimmäisen osalta TYKO-jaksolaisten odotukset siis toteutuivat hyvin, sillä he olivat vastanneet eniten odottavansa jaksolta uusien taitojen oppimista. Tekniikan TYKO-jaksolaiset olivat odottaneet myös motivaation lisääntymistä, joten jakso oli vastannut heidän odotuksiaan senkin osalta hyvin. Sen sijaan monikaan sosiaali- ja terveystalouden ryhmän vastaajista ei ollut odottanut lisäävänsä motivaatiotaan opiskeluun/työhön, joten sen osalta heidän odotuksensa

ehkä ylittyivät hieman. Sosiaali- ja terveysalan TYKO-ryhmäläiset olivat myös odottaneet löytävänsä oman alansa, mikä toteutuikin kyselyvastausten perusteella hyvin; 94 % sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisistä oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä. Tekniikan alan ryhmäläisistäkin kolme neljäsosaa (75 %) oli ”löysin omanalani” -väitteestä samaa mieltä. Yhtä moni koki myös saaneensa työelämävalmiuksia ja uusia ystäviä. Uusien ystävien saantia ei oltu juurikaan odotettu, joten tässä asiassa TYKO-jakso ylitti heidän odotuksensa.

Huonoiten toteutuivat TYKO-jaksolla vastaajien mielestä opiskelutaitojen parantuminen (yht. 61 % oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä), sosiaalisten taitojen kehittäminen (yht. 57 %) ja ajankäytön suunnittelun parantuminen (yht. 45 %). Näihin toisaalta TYKO-jaksolaiset olivat odottaneetkin vähiten parannusta (ks. luku 4.2) kyselyvastausten perusteella. Kyselyaineiston perusteella on mahdotonta arvioida syytä siihen, mikseivät he kokeneet TYKO-jakson kehittäneen näitä taitoja. Haastatteluista saa kuitenkin viitettä siitä, miksi TYKO-jakson osallistujat ovat tai eivät ole kokeneet kehittäneensä näitä taitoja kokeilujaksolla (ks. luku 4.5.2).

Ryhmien välillä esiintyi muutamia eroja siinä, miten näiden asioiden koettiin toteutuneen TYKO-jaksolla. Tekniikan TYKO-jaksolaisten mielestä sosiaalisten taitojen kehittäminen toteutui vielä huonommin kuin sosiaali- ja terveysalan jaksolla olleiden mielestä. Vain kolmasosa (33 %) tekniikan ryhmäläisistä oli jokseenkin samaa tai täysin samaa mieltä väitteestä ”kehitin sosiaalisia taitojani”. Myös ajankäytön suunnittelun koki parantuneen vain 42 prosenttia vastaajista, ja opiskelutaitojen koki parantuneen puolet tekniikan alan osallistujista (50 %), mikä oli lähes 20 prosenttia vähemmän kuin sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisten mielestä.

Myös haastatteluaineiston perusteella (ks. luku 4.5.2) sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisten mielestä kokeilu paransi jonkin verran heidän sosiaalisia- ja vuorovaikutustaitojaan, sillä oppitunneilla tehtiin myös vuorovaikutusharjoituksia ja paritehtäviä. Kaksi haastateltavista oli sitä mieltä, että kokeilu lisäsi luottamusta omiin sosiaalisiin kykyihin ja opetti toimimaan erilaisten ihmisten kanssa. Kolmas sosiaali- ja terveysalan haastateltava ei puolestaan kokenut, että kokeilu olisi parantanut juurikaan hänen itseluottamustaan tai auttanut löytämään uusia vahvuuksia itsessään. Hänen mielestään vuorovaikutustaitojen harjoittelu ei ollut hänen juttunsa.

Sen sijaan tekniikan TYKO-jaksolla olleet eivät vastanneet suoraan, että heidän sosiaaliset tai vuorovaikutustaitonsa olisivat parantuneet, mutta kokivat, että olivat saaneet lisää varmuutta lähinnä ryhmässä toimimiseen ja tutustumiseen. Kaksi haastatelluista oli sitä mieltä, että he oppivat ryhmässä toimimista, yksi vastasi oppineensa puhumaan tuntemattomille ihmisille.

SM: ”No, entäs jotain ihan.. tämmösii sosiaalisia tai.. muita taitoja?”

H: ”No siis oppi jutteleen helpommin tuntemattomille ihmisille siinä sivussa. Ei tuntenu yhtään, niin.. [sit] alko vaan jutteleen.”

Tekniikan jakson haastateltavat eivät myöskään kokeneet (yhtä lukuun ottamatta), että heidän omakuvansa olisi muuttunut kokeilujakson aikana. Yksi heistä vastasi, että kokeilun aikana hän sai lisää itsevarmuutta, että kykenee opiskelemaan, toinen sai haastattelun mukaan lisää itseluottamusta siihen, että tulee toimeen toisten ihmisten kanssa.

Sosiaali- ja terveysalan ryhmälle oli järjestetty ”vuorovaikutustunteja” kokeilujaksolla osana opetusta, joten he kokivatkin ainakin niiden kautta parantaneen vuorovaikutustaitojaan. Lisäksi he opettelivat potilaiden kanssa toimimista hoitotyön tunneilla keskenään harjoitellen. Koska he olivat konkreettisesti TYKO-jaksolla harjoitelleet sosiaalisia ja vuorovaikutustaitoja, haastateltavien oli ehkä helpompi todeta, että he ovat kehittäneet näitä taitoja. Tekniikan TYKO-jaksolla ei puolestaan tällaista erityistä sosiaalisten tai vuorovaikutustaitojen harjoittamista ollut, joten heidän oli ehkä sen vuoksi vaikeampi arvioida, ovatko he parantaneet näitä taitoja.

Sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisillä tulevaisuudensuunnitelmat selkeytyivät jopa 88 %:lla, kun taas tekniikan ryhmäläisistä 67 % oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteen kanssa. Ryhmien ikärakenne saattoi vaikuttaa asiaan, sillä tekniikan TYKO-jaksolaiset olivat keskimäärin nuorempia kuin sosiaali- ja terveysalan ryhmäläiset, joten heillä on ehkä vielä enemmän epävarmuutta omasta tulevaisuudestaan tai he etsivät vielä omaa suuntaansa. Myös itseluottamuksen lisääntymisessä ryhmien välillä oli eroa; sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisistä 82 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteen kanssa, kun taas tekniikan ryhmäläisistä vähän yli puolet (58 %) oli sitä mieltä, että heidän itseluottamuksensa lisääntyi TYKO-jakson aikana. TYKO-jaksoille osallistuneiden erilaiset taustat ja odotukset kokeilujaksoa kohtaan saattoivat vaikuttaa myös siihen, miten he ovat kokeneet itseluottamuksensa kehittyneen. Kuitenkin useampi sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisistä oli selkeyttänyt tulevaisuudensuunnitelmiaan, kehittänyt sosiaalisia ja vuorovaikutustaitojaan sekä lisännyt itseluottamustaan TYKO-jaksolla kuin tekniikan alan ryhmäläisistä.

Vastaajien arviointien perusteella voisi siis päätellä, että sosiaali- ja terveysalan ryhmäläiset saivat enemmän kysytyjä asioita TYKO-jaksosta kuin tekniikan alan ryhmäläiset. Lähes kaikissa kysytyissä asioissa tekniikan TYKO-ryhmäläiset olivat arvioineet niiden toteutuneen huonommin kuin sosiaali- ja terveysalan ryhmäläiset; poikkeuksena olivat motivaation lisääntyminen ja uusien ystävien saaminen, ja näissäkään ero ei ollut suuri. Tuloksiin tulee kuitenkin suhtautua varauksella; voi olla, että ryhmäläisten vastauksiin on vaikuttanut yleinen käsitys omista taidoista tai erilaiset

tulkinnat kysytyistä käsitteistä. Esimerkiksi ystäväystymisen voi käsittää eri tavalla; yksi sosiaali- ja terveystalouden haastateltavista esimerkiksi kertoi, ettei saanut jaksolta uusia varsinaisia sydänystäviä, muttei toisaalta ollut hakenutkaan TYKO-jaksolta ystäväystymistä.

H: ”Se oli kyllä vähän sellasta, ja se oli toisaalta sillee suhteet niinku lyhyt aika, minkään sen syvällisemmän ystävyysuhteen muodostamiseen, niinku että.. Kyllähän siinä jokaisen kans tuli höpötettyä aika lailla, ja sillee niinku niiden vuorovaikutustuntienki kautta, ku tehtiin kaikkia paritehtäviä ja ryhmätehtäviä, aina eri pareja vaihdettiin sun muuta, et tuli paljon niinku juteltua ja sillee, mutta.. ei nyt sillee ihan varsinaista sydänystävää ...uutta saanu. Mutta.. ihan hyvin näinkin.”

SM: ”Et ei välttämättä sitä lähteny sieltä hakemaankaan, ni?” H: ”Ei kyllä, joo.”

Muut TYKO-jaksojen haastateltavat mainitsivat esimerkiksi, että saivat TYKO-jaksolta uusia facebook -kavereita, tai että saivat pari ystävää, joihin pitää yhteyttä muutenkin. Esimerkiksi yksi tekniikan alan haastateltavista kertoi saaneensa ryhmästä pari ystävää, ja että heidän kanssaan voi lähteä ”joskus kaljalle tai jotain”. Yhden mukaan ”kaikista tuli vähän niinku kavereita”, mutta hän pitää vain kahteen heistä enemmän yhteyttä. Yksi sosiaali- ja terveystalouden haastateltava kertoi, että pääsee ilmeisesti samalle luokalle (ammattikouluun) TYKO-jaksolla olleiden kavereiden kanssa, ja että se helpottaa kouluun menoa, kun ei tarvitse yksin mennä. Haastatellut siis kokivat, että uusia tuttavuuksia tai kaverisuhteita syntyi, muttei välttämättä syvempiä ystävyysuhteita. Toisille ystävyys tarkoittaa eri asioita kuin toisille. Jotkut ryhmäläiset olivat ilmeisesti lähentyneet jaksolla niin, että saivat uusia ystäviä, mikä on tietysti positiivista.

Loppukyselylomakkeen kysymykseen ”ovatko tulevaisuudensuunnitelmasi muuttuneet työ- ja koulutuskokeilun aikana?”, suurin osa vastasi ”ei” (69 %), 17 prosenttia ”en osaa sanoa”, ja vähemmistö vastasi ”kyllä” (14 %). Kysymys oli aseteltu hieman huonosti. Vastausten voi tulkita tarkoittavan eri asioita eri vastaajien kohdalla, sillä osa heistä oli jo aikaisemmin hakenut tai aikonut hakeutua sosiaali- ja terveystalouden tai tekniikan alalle. Osalla suunnitelmissa oli ollut yksinkertaisesti koulu tai työ, pienellä osalla myös jotain muuta. Kyselyvastausten perusteella Työ- ja koulutuskokeilut onnistuivat erittäin hyvin kuitenkin siinä, että kaikki kyselyyn vastanneista ilmoittivat hakeneensa tai aikovansa hakea opiskelemaan sitä alaa, minkä kokeilujaksolla he olivat olleet (kysymys 5 a, ks. liite 2).

Siten he, joilla vastaus oli kyllä, olivat saattaneet ajatella aikaisemmin hakevansa opiskelemaan jotakin muuta alaa, mutta kokeilu oli muuttanut heidän alavalintaansa. Heidän kohdallaan, joiden vastaus kysymykseen oli ”ei”, mutta jotka aikoiivat tai olivat hakeneet silti ko. alan koulutukseen,

työ- ja koulutuskokeilu ei ole muuttanut heidän suunnitelmiaan, koska ne olivat jo kokeilujakson alussa selvillä ja kiinnostus alaa kohtaan on säilynyt. Useimpien tapauksessa kyselyvastaukset tukivat tätä oletusta, sillä kun vertasi heidän alkukyselyssä kertomiaan tulevaisuudensuunnitelmia, useimmat vastasivat aikovansa opiskella ja hankkia ammatin kyseiseltä alalta.

Erityisesti sosiaali- ja terveystieteiden vastaajilla näytti olevan jo ennen kokeilua kiinnostusta alaa (ja jo tiettyä hoitoalan suuntausta) kohtaan. Silti neljä heistäkin vastasi tulevaisuudensuunnitelmiansa muuttuneen, mutta suurimmalla osalla oli silti tavoitteena päästä opiskelemaan tai töihin hoitoalalle. Yksi vastasi ”en osaa sanoa”, mutta hänkin oli hakenut tai ajatteli hakea alaa opiskelemaan. Kukaan ei vastannut, ettei olisi hakenut tai aikeissa hakea sosiaali- ja terveystieteitä opiskelemaan.

Sen sijaan tekniikan TYKO-jakson vastaajista monella vaikutti aineiston avovastausten perusteella olevan melko epämääräisiä tulevaisuudensuunnitelmia (kuten ”löytää työ- tai opiskelupaikka”), ja kokeilun jälkeen he olivat epävarmoja siitä, olivatko heidän tulevaisuudensuunnitelmansa muuttuneet vai pysyneet samoina. Neljä heistä vastasi ”en osaa sanoa”, vaikka kaikki olivatkin hakeneet tai ajatelleet hakea tekniikan alan koulutukseen. Kaikki muut tekniikan alan ryhmäläisistä vastasivat, etteivät heidän tulevaisuudensuunnitelmansa ole muuttuneet kokeilujakson aikana.

Tekniikan TYKO-jaksolla olleiden vastauksista muutama oli melko negatiivisia; eräs arvioi TYKO-jaksoa loppukyselyssä hyvin negatiivisesti; hän oli täysin eri mieltä lähes kaikista väittämistä arviointikysymyksessä ”missä määrin seuraavat asiat toteutuivat TYKO-jakson aikana” (ks. liite 2). Tämä osallistuja oli siis melko tyytymätön TYKO-jakson antiin, eikä ollut kokenut saaneensa sieltä juuri muuta kuin korttisuoritukset ja oppineensa uusia taitoja. Joidenkin vastaajien kyselyvastauksista puolestaan välittyi tietynlainen välinpitämättömyys; TYKO-jaksolle oli haettu epämääräisistä syistä, tavoitteet olivat epämääräisiä ja TYKO-jakso ei ollut juuri vaikuttanut heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa tai muutenkaan, eikä heillä ollut positiivista tai negatiivistakaan palautetta.

Ryhmien välillä oli siis hieman eroja. Sosiaali- ja terveystieteiden ryhmäläisten odotukset olivat ensimmäisen kyselyn perusteella jo melko korkealla, ja ne silti ylittyivät vastausten perusteella joissakin asioissa; motivaation ja itseluottamuksen lisääntymisessä, uusien ystävien saamisessa sekä opiskelutaitojen, ajankäytön suunnittelun ja sosiaalisten taitojen parantumisessa. Tekniikan TYKO-ryhmäläistenkin osalta monet odotukset ylittyivät, mutta tämä johtui osittain siitä, ettei moni heistä ollut odottanut työ- ja koulutuskokeilujaksolta kuin muutamaa asiaa. Opiskelutaitojen ja sosiaalisten taitojen parantaminen, uusien ystävien saanti ja itseluottamuksen lisääntyminen ylittivät selkeästi odotukset, sillä harva heistä oli odottanut TYKO-jaksolta näitä asioita. Myös uusien taitojen oppiminen, työelämävalmiuksen saaminen ja motivaation parantuminen (joissa tekniikan

jaksolaistenkin odotukset olivat melko korkealla) ylittivät odotukset niukasti. Siten kokeilua voi pitää onnistuneena ainakin näiden asioiden kohdalla.

Tekniikan ryhmän osalta tulevaisuudensuunnitelmien selkeytyminen ei toteutunut täysin odotusten mukaisesti. Tämä olikin ainut asia, jossa toteutuminen alitti TYKO-jaksolaisten odotukset. Myös tekniikan jakson osallistujien haastatteluista välittyi kuva, ettei moni heistä ollut vielä TYKO-jakson jälkeen täysin selvillä siitä, mikä olisi ”heidän alansa” tai haaveammattinsa. Toisaalta haastateltavat olivat melko nuoria (yhtä lukuun ottamatta alle 20-vuotiaita), joten heidän tulevaisuudensuunnitelmansa saattavat erilaisten kokemusten perusteella selkiytyä vasta muutaman vuoden kuluttua.

Loppukyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin myös arvioimaan itse, miten työ- ja koulutuskokeilu kokonaisuutena vastasi hänen sille asettamia odotuksia (Kysymys 3 a, ks. liite 2, asteikko 1 – 5: 1=erittäin huonosti, 2=huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=hyvin, 5=erittäin hyvin.). Tähän kysymykseen liittyi lisäksi kohta b, jossa pyydettiin vastaajaa perustelemaan, miksi työ- ja koulutuskokeilu vastasi odotuksia tai ei vastannut odotuksia.

Sosiaali- ja terveysalan TYKO:n osallistujien arvioiden keskiarvo oli korkea; 4,67 (15 vastaajaa). Monet heistä kirjoittivat avovastauksessaan, että jaksolla oli monipuolisesti kaikkea, ja että jaksolla opetettiin monenlaisia hoitoalan taitoja ja tietoja. Yksi mainitsi pitävänsä hyvänä sitä, että jaksolla oli paljon käytännön tekemistä. Yhden mukaan kaikki opettajat ja ohjaajat olivat ammattitaitoisia ja mukavia. Yksi olisi kaivannut enemmän matematiikan tunteja, yksi puolestaan tietoa alan korkeakoulutuksesta. Viisi sosiaali- ja terveysalan ryhmäläistä jätti vastaamatta avokysymyksen.

Myös tekniikan TYKO-jakson osallistujien arvioiden keskiarvo oli hyvä 3,9 (10 vastaajaa). Tekniikan ryhmän vastaajien mukaan jaksolla sai mukavaa tekemistä, tutustumista aloihin ja uutta tietoa. Yksi vastasi, ettei hänellä ollut suuria odotuksia kokeilusta, joten ne ylittyivät; opettajat olivat mukavia ja hän sai erilaista tekemistä arkipäiviin. Erään mielestä sähköviikolla keskityttiin hieman liikaa pienelektroniikkaan, mikä ei miellyttänyt. Neljä tekniikan ryhmäläisistä ei vastannut lainkaan avokysymykseen.

Haastattelujen perusteella sekä sosiaali- ja terveysalan että tekniikan alan haastateltavien mielestä heidän odotuksensa toteutuivat melko hyvin ja osalla ylittyivätkin. Osa haastateltavista ja kyselyyn vastanneista tosin sanoi, ettei heillä oikeastaan ollut ennakkoon mitään odotuksia, tai että olivat saaneet jaksolta juuri sen, mitä odottivatkin. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan jaksolla olleet haastateltavat vastasivat kysymykseen, vastasiko TYKO-jakso heidän odotuksiaan:

”Joo, itseasias kyllä, ja.. ylittikin ne käytännös, että tota, mul oli siitä vähän sellanen suppeempi kuva, ku sitä.. aloteltiin, ja sit se sisälsikin niinku.. paljon enemmän käytännös, et mä en tienny, et siel on sitä lääke..laskentaa sun muuta tällast mukana.”

”No, mulla nyt ei ihan hirveesti odotuksia ollu, mutta.. aika lailla juu.”

Puolestaan eräs tekniikan TYKO-jaksolla ollut kuvaili odotusten vastaavuutta näin:

SM: ”No koeksää että.. tai, et saiksä siit kokeilusta enemmän vai vähemmän, ku mitä menit hakemaan?”

H: ”No, kyl siit aika paljon enemmänki sai, että... tosi paljon uutta tietoo ja oppiki vähän uusii asioita.”

Sen sijaan kaksi ei ollut kokenut odotustensa ylittyneen, mutta saaneensa hyödyllisiä taitoja kokeilusta. Yhdellä ei ollut omien sanojensa mukaan juurikaan odotuksia kokeilusta. Yksi sosiaali- ja terveystieteen haastateltava toivoi saavansa TYKO-jakson avulla opiskelupaikan, muttei vielä tiennyt, pääseekö kouluun. Yksi haastateltava oli jo haastattelua ennen saanut tiedon opiskelupaikasta, ja hän pääsi opiskelemaan sosiaali- ja terveystieteen alaa syksyllä. Hän koki, että kokeilujaksosta oli apua kouluun pääsemiseen (ks. luku 4.5.4).

4.4 Mikä työ- ja koulutuskokeilussa onnistui, mikä ei – osallistujien kokemukset

Loppukyselyn avokysymykseen, mikä oli vastaajan mielestä parasta tai onnistunutta työ- ja koulutuskokeilussa, melkein kaikki TYKO-jaksolaisista vastasivat. Sosiaali- ja terveystieteen ryhmäläisten mielestä parasta olivat hyvä ja mukava ryhmä, kivat opettajat, sosiaali- ja terveystieteen ja lähihoitajan tehtäviin tutustuminen sekä tutustumiskäynnit eri työpaikoissa. Esimerkiksi kaksi heistä kirjoitti avovastauksissa:

”Opintokäynnit antoivat hyvän kuvan siitä, millaisissa työpaikoissa lähihoitajat/sairaanhoitajat työskentelevät. Kokonaisuutena työ- ja koulutuskokeilu oli onnistunut ja mielenkiintoinen. Oli mukavaa, että sai kokeilla eri oppiaineita alaan liittyen.”
(Nainen, 21 v.)

”Hyvä ryhmä ja mukavat opettajat. Tutustuttiin todella hyvin kaikkiin lähihoitajan hommiin, aika paljon ehtii 6 viikossa.” (Nainen, 24 v.)

Tekniikan ryhmäläisten avovastauksien perusteella käytännön työtehtävät, eri aloihin tutustuminen ja työturvallisuus- sekä trukkiporttien suoritusmahdollisuus olivat kokeilussa parasta. Aloista eniten tekniikan TYKO-jaksolaiset pitivät logistiikasta ja sähköalasta. Esimerkkeinä avovastauksista:

”Hyvä ryhmä, kortit, ja eri aloihin tutustuminen.” (Mies, 20 v.)

”Kaikki käytännön kokeilu, sähkö- ja logistiikkaviikot parhaita.” (Nainen, 19 v.)

Kysymykseen, mitä muuta koet oppineesi tai saaneesi kokeilujakson aikana, sosiaali- ja terveysalan ryhmäläiset vastasivat saaneensa sosiaali- ja terveysalalla tarpeellisia erilaisia taitoja, tietoa, kokemusta ja paremman kuvan alasta. Osa vastasi myös saaneensa uusia ystäviä ja sosiaalisia taitoja. Kolme vastaajaa ei vastannut mitään.

”En tiennyt ennen mitään tästä alasta, mutta täällä oppi kaikkea matematiikasta ergonomiaan ja piikityksiin. Sain myös työharjoittelupaikan tämän avulla.” (Nainen, 21 v.)

”Paremmän kuvan itsestäni, uusia ystäviä ja kokemuksena aivan upea.” (Mies, 25 v.)

Haastateltavat kokivat saaneensa hyvän kuvan sosiaali- ja terveysalasta, eri suuntautumisvaihtoehtoista ja lähihoitajan ammatista. Lisäksi kaikki haastateltavat olivat saaneet työharjoittelupaikan TYKO-jakson jälkeen. Myös haastattelujen perusteella käytännön työtehtävien kokeiluun ja korttien suorituksiin oltiin tyytyväisiä. Sosiaali- ja terveysalan haastateltavista erityisen hyödyllistä oli se, että pääsi tutustumaan alan eri suuntautumisvaihtoehtoihin, sai suorittaa ensiapu- ja hygieniapassit ja että kokeilun kautta sai työharjoittelupaikan. Yksi mainitsi, että oppi tietämään, mitä lähihoitajien ja sairaanhoitajien tehtäviin kuuluu, ja miten ne eroavat toisistaan. He pitivät siitä, että näki käytännössä, millaista alan opiskelu on, ja myös hoitotyön tunteista ja käytännön työtehtävien kokeilusta pidettiin.

Tekniikan ryhmäläiset vastasivat saaneensa TYKO-jaksolla lisää tietoa tekniikan aloista, kortteja ja lisää motivaatiota. Vastaukset vaihtelivat melko paljon; kukaan vastanneista ei vastannut saaneensa tai oppineensa täysin samoja asioita. He vastasivat esimerkiksi;

”Muutaman uuden ystävän, kokeilu valaisi tekniikan aloja niin että ainakin tiedän mihin en sovi.” (Nainen, 19 v.)

”Ainakin kolvaus onnistuu.” (Mies, 22 v.)

Eräs vastasi oppineensa CV:n tekoa, eräs työntekoa ja työkoneiden käyttöä. Kolme myös tekniikan alan jaksolaisista jätti vastaamatta tähän kysymykseen. Tekniikan TYKO-jakson haastateltavatkin kokivat kokeilussa hyödyllisimmäksi työturvallisuus- ja trukkikorttien suoritusmahdollisuuden, työkoneiden käytön oppimisen ja sen, että oppi tekemään käytännössä esimerkiksi korjaustöitä. He olivat sitä mieltä, että näistä taidoista on hyötyä tulevaisuuden työllistymisen ja esimerkiksi kesätyönhaun kannalta. Erityisesti korttien saamisesta on paljon hyötyä työllistymisen kannalta

tulevaisuudessa. He pitivät siitä, että kokeilussa sai kokeilla käytännössä tekemistä, ja teoriaa oli vähemmän. Yksi mainitsi myös saaneensa paljon uutta tietoa, yksi sähköpuolen perustaitoja.

Sen sijaan kysymykseen, mikä oli huonointa kokeilussa tai mitä parannettavaa siinä olisi, vastattiin vähemmän. Sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisistä kahdeksan ei vastannut mitään, ja kahden mielestä kokeilussa ei ollut mitään huonoa tai parannettavaa. Eniten kaivattiin avovastausten perusteella vuorovaikutustuntien siirtämistä heti kokeilujakson alkuun. Yksi olisi halunnut käydä tutustumassa useammassa työpaikassa, ja yksi kaipasi korkeakoulujen näkökulmaa opetukseen, joka oli hänen mukaansa painottunut toisen asteen koulutukseen.

”Olisin halunnut käydä useammassa työpaikoissa tutustumassa.” (Nainen, 19 v.)

”Vuorovaikutus olisi voinut olla kurssin heti alussa.” (Nainen, 22 v.)

Tekniikan TYKO-jaksolla oli avovastausten perusteella ryhmäläisten mielestä liian pitkät ruokatauot ja liikaa *”..turhaa loppoaikaa milloin ei tehty mitään”* (Mies, 18 v.). Myös haastatteluissa tuotiin esille liian pitkät tauot. Tekniikan TYKO-jaksolaiset saivat kuitenkin loppuvaiheessa kokeilua sovittua ohjaajien kanssa ruokataukojen lyhentämisestä puoleen tuntiin, ja puoli tuntia hyvitettiin loppupäivästä pois. Siten he saivat itse vaikuttaa aikatauluihin, ja asia korjaantui. Haastateltavat kokivat sen positiiviseksi, että asia korjattiin heidän pyynnöstään.

Jakson sisältöön liittyviä parannusehdotuksia vastauksissa esiintyi jonkin verran. Kolmen vastaajan mielestä vierailut olisivat voineet olla parempia, osa ei pitänyt sähköviikosta ja yhden mielestä teoriatunneista voisi tehdä mielenkiintoisempia.

Tekniikan TYKO-jaksoon toivottiin myös lisää pituutta; haastattelujen perusteella kokeilujakso olisi voinut haastateltavien mielestä olla ainakin muutamaa viikkoa pidempi. Eri aloihin olisi haluttu tutustua pidempään.

”Alkuun se tuntu ihan.. sopivalta, mut sit ku se alko menemään, ni sit se vähän niinku.. tuntu et se loppuu kesken. Ois se voinu.. tietysti pidempiki olla. [...] Kyl siinä ois varmaan toinen neljä viikkoo menny ihan nopeesti vielä.”

SM: *”Osaaksä sanoo, minkä pitunen ois sopiva sitte?”* H: *”No, joku muutama viikko lisää, ni... Vähän enemmän ois saanu tutustua, ku oli vaan se viikko kuitenkin jokaista, ni.. se on hirveen vähän loppujen lopuks.”*

Yhdessä avovastauksista vastaaja oli sitä mieltä, että jaksolla käyty tulityöosuus olisi saanut olla tulityökorttiin oikeuttava kokonaisuus. Myös haastattelujen perusteella tulityökortin suoritusmahdollisuutta kaivattiin.

Vastausten perusteella voisi päätellä, että tekniikan TYKO-jakson osallistujat arvostivat käytännön taitojen oppimista ja konkreettisia suorituksia (kuten kortit) hieman enemmän kuin sosiaali- ja terveysalan osallistujat. Myös haastattelut vahvistavat näitä päätelmiä. Sosiaali- ja terveysalan osallistujien vastauksissa oli hieman enemmän painotettu sosiaalisia puolia kokeilussa, kuten ryhmää, ystäviä ja vuorovaikutustaitoja. Toisaalta myös sosiaali- ja terveysalan ryhmäläisissä oli niitä, jotka painottivat käytännön taitojen oppimista ja kokemuksen kartuttamista. Tärkeimpinä asioina, joita TYKO-jaksolaiset kokivat saaneensa, oli tutustuminen eri aloihin ja niiden koulutukseen, mikä olikin TYKO-jaksojen pääasiallinen tavoite.

Kritisoitavaa TYKO-jaksoissa löytyi myös. Sosiaali- ja terveysalan haastateltavat kritisoivat kokeilujaksolla oppituntien sisältöjä, mutta kukaan ei kritisoinut samoja oppitunteja. Erään haastateltavan mielestä CV:n teon harjoittelu oli hänelle turhaa, sillä hän koki hallitsevansa sen jo. Yksi ei pitänyt liikuntatunneista ja yksi vuorovaikutustunneista, jotka olivat hänen mielestään tylsiä. Myös TYKO-jakson organisointiin ja tiedottamiseen toivottiin parannusta. Erään haastateltavan mukaan liikkuminen vierailukäynneille oli huonosti organisoitu, sillä he kulkivat eri liikennevälineillä ja saapuivat perille eri aikoihin. Hänen mukaansa yhteinen bussikyyti olisi ollut parempi vaihtoehto. Lisäksi hän kaipasi parempaa tiedottamista esimerkiksi aikatauluista:

”...Ja, vähän parempaa tiedottamista, että.. Se oli vähän lukujärjestyksen kans... säätämistä kans, et me saatiin siinä tota kuulla jossain kohtaa kans, et meil on vaihtunu lukujärjestys, kukaan ei ollu meille kertonu! [...] että siis vähän parempaa tiedottamista, ja vähän selkeempää sitte tota yhteistä tekemistä, ni se siitä ehkä sitte tekis sen... mut et, ne nyt on silleen aika pieniä ...juttuja, et muutenhan se oli tosi onnistunu kyllä.”

Tekniikan TYKO-jakson haastateltavat kaipasivat hieman enemmän aikaa ryhmäytymiselle ja yhdessäololle. Ainakin kolme haastateltavaa oli sitä mieltä, että tutustumiseen olisi voitu varata aikaa enemmän. Esimerkiksi yksi haastateltava vastasi kysymykseen, mitä parannettavaa kokeilussa olisi, näin:

H: ”No ei siin oikeestaan muuta, ku et ne vois laittaa siihen toisenkin sellatteen ryhmäytymisen, esim. lait... vaikka toinen keilaus..kerta. Koska se keilaus vähän meni nopeesti siinä sillai, et heitettiin pari kertaa pallot, ja se loppu, ni siin ois hyvä jos siinä sais enemmän aikaa, et pystyis oleen siinä ja jutteleen niille.” SM: ”Niin niin. Tutustuis vähän paremmin?” H: ”Jep.”

Eräs tekniikan alan haastateltava myös toivoi, että kokeilu olisi ollut pidempi, jotta olisi ehtinyt tutustumaan muihin paremmin:

”Noo ku ne oli muutenki lyhyitä päiviä, se kesti niin vähän aikaa aina... Että semmosiin ois voinu suunnitella sitte vaikka jotain yhteistä tekemistä sille ryhmälle, että...”

Molemmille TYKO-jaksoille toivottiin avovastausten ja haastattelujen perusteella lisää pituutta, lisää vierailukäyntejä eri työpaikkoihin ja tutustumista eri aloihin. Tosin sosiaali- ja terveystieteiden ryhmäläiset olivat pääosin tyytyväisiä jakson pituuteen; se kesti kuusi viikkoa, kun taas tekniikan TYKO-jakso vain neljä. Tekniikan alan osallistujat toivoivat jaksolle myös lisää aloja.

Osa TYKO-jaksolla olleista ei pitänyt joistakin tietyistä opettajista, haastattelujen mukaan jotkut heistä olivat ”huonoja”, ”tylsiiä” tai eivät olleet koko aikaa paikalla oppitunneilla. TYKO-jaksolla ovat saattaneet törmätä eri sukupolvien erilaiset käsitykset koulunkäynnistä. Siihen ovat saattaneet vaikuttaa myös osallistujien peruskoulukokemukset, jotka eivät ole välttämättä olleet kovin hyviä. Siten suhtautuminen opettajiin on ehkä ollut joillakin TYKO-jaksolaisilla ”vastahankaista”. Myös opettajat saattavat suhtautua TYKO-jaksolaisiin eri lailla kuin muihin opiskelijoihin, mikä ei edistä yhteisen luottamuksen syntymistä. Opettajilla on saattanut olla tiettyjä ennako-oletuksia TYKO-jaksolaisista, ja toisaalta nuorilla ryhmäläisillä ei ole välttämättä ollut vielä hyvää ”kritiikinsietokykyä” aikuisten opettajien kommenteille. Suurin osa TYKO-jaksolla olleista kehui kuitenkin opettajia hyväksi ja mukaviksi ja heidän asennettaan pidettiin rentona. Esimerkiksi yksi tekniikan jaksolla olleista antoi palautetta siitä, että eräs opettaja yllätti hänet positiivisesti opetustavoillaan.

4.5 Haastateltavien kokemukset työ- ja koulutuskokeiluista ja niiden vaikutuksista

4.5.1 Työttömyys haastateltavien puheessa – arkirutiinien, päivärytmin ja mielekkään tekemisen tarve

TYKO-jaksojen haastateltavien puheessa ilmeni se, että työttömyys aiheuttaa (odotettavasti) nuorille tekemisen, päivärytmin ja arkirutiinien puutetta. Välttämättä työttömyyttä sinänsä ei pidetä vältettävänä tai erityisen huonona olotilana, mutta siihen liittyvät piirteet aiheuttavat ahdistusta ja siksi työttömyydestä halutaan eroon. Työttömyydestä puhuttaessa erityisesti nousivat esille tekemättömyys ja tylsyys; se, ettei ole mitään (mielekkästä) tekemistä. Myös Aho ja Vehviläinen (1997, 235) havaitsivat tutkimuksessaan työttömistä nuorista, että tekemättömyys ja joutenolo koetaan rasittavaksi ainakin pitemmän päälle. Tämän tutkimuksen haastattelussa myös yksinolo, päivärytmin ja arkirutiinien puute aiheutti negatiivisia kokemuksia. TYKO-jaksolla positiiviseksi koettiin se, että se tarjosi jotain tekemistä, sosiaalisia kontakteja, arkirutiineja ja päivärytmin. Myös se, että ”pääsee” (tai on lähdeittävä) pois kotoa jonnekin, nähtiin hyvänä asiana sinänsä.

Esimerkiksi yksi haastateltava kommentoi seuraavasti kysymykseen, miten kokeilu vaikutti hänen arkirutiineihinsa tai ajankäyttöön:

H: ”Mm.. No, sai jotain järkevää tekemistä, ettei tarvi istua kotona koko aika yksistein.. (nauraa) Että hyvin vaikutti.”

SM: ”Nii, että piti sitte mennä..?”

H: ”Nii, sai vähän taas.. noita.. taikka.. järjestykseen, ..pääsi päivärytmiin kiinni.”

Eräs puolestaan vastasi kysymykseen, kokiko hän, että kokeilu oli mielekäs, seuraavasti:

H: ”No oli se. Että nytteki, ku ei oo mitään ni toi oli senki kannalta kiva, et oli.. aina piti aamulla mennä ja tehdä jotain. Eniten tässä, aa.. ku ei oo mitään, ni ahistaa se, että ei oo mitään päivärytmiä tai mitään, et se oli ihan senki kannalta.”

Erään haastateltavan mukaan se, että sai mielekästä tekemistä päiviksi, oli yksi syy osallistua kokeiluun. Hän vastasi kysymykseen, miksi osallistui kokeiluun, näin:

H: ”[...] koska ilman koulua, tai mitään muuta arkirutiinia mistä saa tekemistä, niin.. tulee oikeesti ihan.. sairaan tylsät päivät, vaan maata ja olla sillai ööö, kaikki kaverit kouluissa ja töissä, ni ei oo mitään tekemistä..”

Haastateltavat toivat samalla esille työttömyyden sosiaalisia kontakteja rajoittavan luonteen. Työttömyyden yksi negatiivinen vaikutus onkin se, ettei päivisin ole välttämättä paikkoja, mihin voi mennä, muun muassa tiukan rahatilanteen vuoksi. Ystäviäkään ei välttämättä voi nähdä ilman rahaa (tosin Internet tarjoaa mahdollisuudet yhteydenpitoon). Yksinolo ei tietenkään haittaa kaikkia, mutta erityisesti nuoret voivat kokea sen ahdistavaksi, koska sosiaalisten suhteiden tarve on nuorilla ehkä suurempi kuin vanhemmilla. Yksin kotona olossa on myös se puoli, että kukaan ei käske tai pakota heräämään aamulla. Mihinkään ei ole pakko lähteä, joten päivittäin ei tarvitse edes poistua kotoa. Sosiaaliset kontaktit siis voivat vähentyä ja lakata jopa kokonaan. Jos ystävät eivät ole työttöminä, päivisin heitä ei voi juuri tavata. Tosin työttömillä voi olla, ja onkin usein muita yhteisöjä, joihin he kiinnittyvät. Suutarin (2002) mukaan sosiaaliset verkostot ovatkin erittäin tärkeitä resursseja, jotka pitävät palkkatyön marginaalissa eläviä nuoria kiinni yhteiskunnassa, antavat tukea ja estävät täyttää syrjäytymistä tai ulkopuolisuutta (mt. 2002, 70–85). Tässä mielessä TYKO-jakso oli nuorille työttömille sosiaalisia kontakteja tarjoava kokoontumispaikka, jonne oli aamulla mentävä, ja jossa tapasi ihmisiä (halusi tai ei).

Toinen työttömyyteen liittyvä negatiivinen asia on mielekkään tai ”järkevän” tekemisen puute. Tietenkin työtön aikuinen ja itsenäinen ihminen voisi keksiä itselleen vaikka minkälaista tekemistä

päiviksi, jos se olisi taloudellisesti ja fyysisesti mahdollista. Lähes jokaisella nuorellakin on nykyään kotonaan monia viihdelaitteita, joista saa tekemistä (kuten tietokone ja tv). Mutta mikä tahansa tekeminen ei ole välttämättä yksilölle ”mielekästä” tai ”järkevää”; ihmisellä täytyy olla jotakin tekemistä, jonka hän kokee mielekkääksi, tunteakseen elämänsä mielekkääksi.

Kuitenkin se, mikä koetaan mielekkääksi tekemiseksi, ei riipu ainoastaan yksilöistä itsestään, vaan myös ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista. Yleensä yhteiskunnassamme ajatellaan mielekkääksi tai järkevaksi sellainen tekeminen, joka hyödyttää ainakin yksilöä, mutta tämän lisäksi myös laajempaa yhteisöä – työssäkäynti, josta yhteisö hyötyy ja josta yksilö saa niin taloudellista kuin sosiaalistakin hyötyä, opiskelu, josta saa kulttuurista ja inhimillistä pääomaa ja joka tähtää työhön pääsemiseen, tai myös harrastukset, jotka edistävät esimerkiksi terveyttä. Sen sijaan kulttuurisesti vähemmän arvostettuja ovat sellaiset tekemiset, kuten television katselu ja pelien pelaaminen, jotka eivät yleensä hyödytä kuin tekijäänsä siten, että tämä saa niistä iloa ja viihdettä. Nämä tekemiset nähdään usein ajanhukkana tai jopa vahingollisina yksilölle ja/tai yhteisölle. Lähes jokainen yhteisömme jäsen tunnistaa nämä kulttuuriset jäsenyykset ja arvottaa itseään ja tekemisiään niiden perusteella. Ainakin yhteiskunnan ja muiden ihmisten väheksyntä, tai sen oletus, vaikuttaa yksilöihin.

Myös tietynlaista päivärytmiä arvostetaan kulttuurissamme enemmän, ja päivärytmin säilyttämistä pidetään tärkeänä, vaikkei työ tai muu elämä sitä vaatisikaan. ”Kahdeksasta neljään” -päivärytmiä pidetään kunnollisen elämän ja myös yksilön työkyvyn osoituksena. Erityisesti nuoria (ja työttömiä) arvostellaan ”päivärytmin” puutteesta tai vääristymisestä. Arkirutiineihin ja säännölliseen päivärytmiin kiinnittyminen ajatellaan osoitukseksi yksilön työmoraalista ja -kyvystä.

Eräs sosiaali- ja terveysalan haastateltava toikin mielenkiintoisesti esille sen, miltä kokeiluun osallistuminen muiden ihmisten silmissä voi näyttää, vastatessaan kysymykseen, miksi osallistui TYKO-jaksolle:

”[...] Hain sitte kuitenkin ja pääsin mukaan ja olin tyytyväinen, ku mä ajattelin et se varmaan näyttää pikkasen paremmalta et on jossain tollases ollu mukana, kun se et oisit kotona istunu ja pyöritelly peukaloita, ollu silleen, et ”kai mä jostain jotain duunia vois sin saada”, ja ku se oli viel alaan liittyvä käytännös, ..et siel suoritettiin sitä hoitotyötä sun muuta, ja ne osas siitä sanoo jo työkkäris olles, ni mä sit ajattelin, et se näyttäs aika hyvältä, ku sinne sitte kouluun lähtee hakeen. Se oli niinku päämotiivi.”
(kursivointi SM)

Tämä haastateltava oli ollut aikaisemmin töissä, eikä ollut ollut työttömänä kovin kauaa (2 kk). Hän piti kuitenkin TYKO-jaksoa parempana vaihtoehtona kuin sitä, että ”istuisi kotona ja pyöritteli peukaloita”. Hän osallistui TYKO-jaksolle siksi, että ajatteli siitä olevan imagohyötyä; näyttää paremmalta työnantajien ja ehkä myös koulun henkilökunnan silmissä, että hän on tehnyt jotain myös työttömyysajallaan. Tämä oli jopa hänen päämotiivinsa hakea jaksolle. Aktivointitoimenpiteiltä odotetaan lisäksi tällaista ”epäsuoraa” hyötyä; yksilö on osallistunut johonkin hyödylliseen toimintaan työttömänä ollessaan, joten hän on osoittanut kyvykkyytensä ja halukkuutensa ”oikeaan” työhön tai opiskeluun. Yksilöiltä odotetaan aktiivisuutta ja halua kehittää itseään, joita pidetään hyveinä, ja näiden vastapuolina ja paheina ovat passiivisuus ja laiskuus. Samalla aktivointitoimenpiteiden odotetaan myös parantavan yksilöiden kykyjä ja taitoja sekä ylläpitävän niitä, jotteivät ne pääse ”rapistumaan” työttömyysaikana. TYKO-jaksot toimivat ilmeisesti tältä kannalta hyvin, sillä ne tarjosivat nuorille mahdollisuuden kehittää kykyjään ja taitojaan, ja moni kokikin oppineensa TYKO-jaksolla uusia taitoja. Toki osallistujat saivat TYKO-jaksolta myös todistuksen, jolla he voivat osoittaa osallistuneensa tällaiseen aktiiviseen toimintaan.

Jotkut haastateltavat kertoivat lisäksi TYKO-jakson päättymisen jälkeisistä vaikutuksista arkirutiineihinsa ja päivärytmiinsä. Osalla heistä vaikutukset olivat pysyvämpiä ja ne olivat jatkuneet myös kokeilun jälkeen. Eräs haastateltava kertoi, että herää edelleen joka aamu kahdeksalta, vaikkei tarvitsisi. Seuraavassa otteessa eräs haastateltava kertoo, miten TYKO-jakso vaikutti arkirutiineihin:

SM: ”No saikää sit mielekästä tekemistä, ja.. miten se vaikutti se... työ- ja koulutuskokeilu sun.. arkirutiineihin?”

H: ”No, kyllä ne ensimmäiset päivät oli aika tuskalliset herätä, (nauraen) ku.. ollu kotona, ja tekemättä mitään, mutta.. kyl se siitä sitte, siitä tuli semmone rutiini et heräs taas ajoissa, ja.. Oli ihan kivaa kun oliko päivisin jotain tekemistä. ...nyt on *vaan pyöritelly taas peukaloita* et mitä tekis.. (naurua) Paitsi et ton muuton kans on nyt ollu tos vaikka.. mitä hommaa.” (kursivointi SM)

Tällä haastateltavalla TYKO-jakson antama päivärytmi ei siis ollut pysyvä, kuten myöhemmin kysyttäessä kävi ilmi. Haastateltava oli kokenut rutiinien saamisen positiivisena, mutta aamuhätykset olivat hänelle vaikeita. Kokeilun vaikutus päivärytmiin ja rutiineihin oli siis ollut vain hetkellistä. Sen jälkeen hän oli omien sanojensa mukaan ”vaan pyöritelly taas peukaloita”, vaikka heti perään hän kertoi asunnosta muuton aiheuttavan paljon tekemistä. Peukaloiden pyörittelyn eli laiskottelun myöntäminen ja kieltäminen heti perään kertoo ehkä siitä, ettei

haastateltava ajatellut joutilaisuutta arvostettavana ominaisuutena. Hänellä oli ehkä tarve selitellä tekemättömyyttään tai kiistää se, jottei haastattelija tuomitsisi häntä.

4.5.2 Sosiaalisten taitojen, itseluottamuksen ja omien vahvuuksien kehittyminen TYKO-jaksolla – Erot ryhmien välillä

Sosiaalisia taitoja pidetään usein tärkeinä työnhaun kannalta, ja myös koulutuksessa ne ovat tarpeen; onhan opiskelu (ja työnteko) sosiaalista toimintaa. Pari- ja ryhmätöiden ajatellaan myös valmentavan oppilaita ja opiskelijoita työelämään ja tiimityöskentelyyn. Nuorten sosiaalisten taitojen kehittämiseksi joihinkin työvoima- ja ammattikoulutuksiin on sisällytetty myös erikseen näiden taitojen harjoitusta. Esimerkiksi juuri sosiaali- ja terveysalan TYKO-jaksolla oli oppitunteja, joilla harjoiteltiin lähihoitajan ammatissa erityisen tarpeellisia vuorovaikutustaitoja. Sosiaali- ja terveysalan ryhmän haastateltavat toivatkin vuorovaikutustaitojen oppimisen esille haastatteluissa. Eräs haastateltava vastasi kysymykseen, kokiko hän että kokeilusta oli hyötyä, näin:

”Joo, kyllä. Näkisin ehdottomasti, et se varmasti auttaa paljon siinä.. ammattikorkeakouluhaus [...] siinä tuli niinku harjoteltua sellasia vuorovaikutustaitoja sun muuta, mitkä ei nyt ikinä voi huono juttu työelämäs olla, että.. En tiennyt, että niitäkin voi harjottaa, mutta nyt tiedän ainakin että voi harjottaa, ja tuli harjotettua...”

Toinen sosiaali- ja terveysalan haastateltava puolestaan koki oppineensa erilaisten potilaiden kanssa toimimista; mikä on sopivaa aikuisten kanssa työskennellessä, mikä vanhoja potilaita autettaessa ja niin edelleen. Hänen mielestään kaikkein parasta kokeilussa olikin niin kutsuttu ”hoitoryhmä”, missä opeteltiin vuorovaikutusta ja potilaiden kanssa toimimista. Hänen suomen kielen sanastonsa kehittyi TYKO-jaksolla myös, sillä hän kertoi oppineensa paljon sanoja, joita tarvitaan hoitotyössä. Sama haastateltava kertoi, että jakso lisäsi hänen itseluottamustaan omiin kykyihinsä;

SM: ”Millä lailla, millä tavalla?”

H: ”Mitä mä voin sanoa... Kyllä, [...] mä itteni.. luotan, että minä.. opiskelen enemmän, ja mikä.. mikä tulee tulevaisuusta.. ja mikä... kaikki, mä.. itseni luottaa..”

SM: ”(naurahtaa) Nii. Että pystyy?” H: ”Joo joo, kyllä... Että minä pystyn, ja.. kaikki osallistuu, ja... *Kaikki ystävällinen. Koska.. minä olen ihan... iloinen aina. ..Mää pystyn, että erilainen ihmisiä, että minä.. opiskelen.*” (kursivointi SM)

Hän kertoi olevansa luottavainen tulevaisuutta kohtaan, uskoi kykenevänsä opiskeluun ja ”osallistumaan” kaikkeen sekä toimimaan erilaisten ihmisten kanssa. Hänellä oli positiivinen näkemys koulutuksesta ja osallistumisesta siihen. Haastateltavan etninen tausta voi aiheuttaa muissa ihmisissä ennakkoluuloja, joita hän saattaa pyrkiä voittamaan positiivisella asenteella, mistä kertoo hänen lauseensa: ”Kaikki ystävällinen. Koska minä olen ihan iloinen aina.”. Maahanmuuttajataustaisella nuorella saattaakin olla vaikeampaa mennä opiskelemaan ammattikouluun, muun muassa puutteellisen suomen kielen taidon ja kulttuurierojen takia. Nuoren täytyy ehkä työskennellä monin verroin saavuttaakseen toisten luottamuksen ja arvostuksen. Hän voi pyrkiä selviämään yhteisössä positiivisen ja ystävällisen asenteen avulla. Myös Kivelä ja Ahola (2007, 108–110) havaitsivat tutkimuksessaan koulupudokkaista, että maahanmuuttajataustaisilla nuorilla oli vaikeuksia löytää koulutuspaikkoja, mutta siitä huolimatta he olivat koulutusmyönteisiä, ja heidän tavoitteensa ja toiveensa koulutuspaikasta olivat korkealla. Valitettavasti heidän oma kielitaitonsa tai peruskoulutodistuksen arvosanat eivät olleet riittäneet koulupaikan saamiseen, ja lisäksi osa heistä oli kokenut rasismia ja syrjintää koulussa. Jotkut maahanmuuttajanuoret olivatkin todella pettyneitä siitä, ettei oikeanlaista koulutuspaikkaa löydy. (emt. 2007, 108–110.)

Ainakin kaksi sosiaali- ja terveystieteiden haastateltavista siis koki kehittäneensä kokeilujaksolla sosiaalisia taitojaan. Lisäksi osa heistä koki saaneensa lisää itseluottamusta ainakin sen suhteen, että pystyy toimimaan erilaisten ihmisten kanssa. Hoitoalalla työskenteleviltä odotetaan hyviä vuorovaikutus- ja asiakaspalvelutaitoja, minkä haastateltavat tiedostavat. Ehkä sen vuoksi he myös korostivat jaksolla hyödyllisinä juuri sosiaalisten taitojen harjoittelua. Yksi sosiaali- ja terveystieteiden haastateltava ei kuitenkaan kertomansa mukaan ollut havainnut mitään muutosta omakuvassaan tai löytänyt uusia vahvuuksia itsestään. Hän ei myöskään kokenut vuorovaikutustaitojen harjoittelua oppitunneilla mielekkääksi itselleen, koska hänelle ne olivat jo tuttuja ja hän koki tunnit tylsiksi.

Tekniikan TYKO-jaksolla olleista haastateltavista monikaan ei myöntänyt haastattelussa, että he olisivat kehittäneet sosiaalisia taitojaan, itseluottamustaan tai löytäneet uusia vahvuuksia itsestään. Eräs haastateltava koki kyllä kehittäneensä itseluottamusta siihen, että osaa toimia ryhmässä ja kykenee opiskelemaan (ks. luku 4.5.4). Toinen vastasi kysyttäessä sitä, lisäksi TYKO-jakso hänen itseluottamustaan, että se lisäsi sitä miesvaltaisessa ryhmässä toimimisen kannalta.

H: ”Hmm... No joo.. (epäröiden) Emmätiä lisäksi se välttämättä tohon työn kannalta.. et sillee, no paitsi se, et.. trukilla ajaminen vaikka.., mutta.. No ainaki ton ryhmän kannalta, (naurua) taas tää, ku siel oli niitä poikia, ni silleen taas.. lisäksi kyllä, että.. sinne

oli pakko aamulla mennä ja pakko oli päästä ryhmään mukaan, ja... pakko oli.. (naurua) olla vihanen. Siis silleen että, tuli toimeen ja oli siel... ni oli pakko olla äänekäs.”

Haastateltava oli tuonut aiemmin esille sen, että koska ryhmässä oli niin vähän tyttöjä, hän oli kokenut hankalaksi päästä mukaan ”porukkaan”. Hän oli kokenut ryhmässä mielestään myös vähättelyä ja naureskelua, koska on tyttö (ks. luku 4.5.5). Hän viittasi siis aiempiin huomioihinsa poikien keskellä olemisen haasteista kertoessaan, että hänen oli pakko olla ”vihainen” ja ”äänekäs” tullakseen toimeen ryhmässä.

Eräs toinen tekniikan TYKO-jakson haastateltava puolestaan oli kokenut oppineensa kokeilussa puhumaan tuntemattomille ihmisille (ks. luku 4.3). Hänen omakuvansa ei ollut muuttunut hänen mielestään mitenkään kokeilun aikana, mutta hän koki saaneensa luottamusta omiin kykyihinsä.

H: ”No, ..joo sinänsä, et mä osaan tehdä sen.. asian, mitä pitää tehdä..”

Hän koki siis luottamuksensa siihen, että osaa ja kykenee tekemään erilaisia asioita, lisääntyneen. Itseluottamusta tai uusia vahvuuksia hän ei kokenut löytäneensä/saaneensa kokeilusta, vaan vastasi kumpaankin ”ei oikeestaan”. Myöskään kolmas haastateltava ei kokenut saaneensa sosiaalisia taitoja, vuorovaikutustaitoja, itseluottamusta tai uusia vahvuuksia TYKO-jaksolla. Hän koki vain oppineensa joitakin muita taitoja ja saaneensa tietoa kokeilusta, ja oli tyytyväinen siihen.

Kyseiset haastateltavat olivat iältään nuorimpia haastatelluista, ja he korostivat eniten käytännön taitojen (kuten työkoneiden käyttö, trukilla ajaminen, kolvaaminen) oppimista ja niiden tärkeyttä. Ehkä he eivät kokeneet itselleen tärkeäksi muita, ei suoraan työn kannalta hyödyllisiä, taitoja. Nuoresta iästä johtuen he eivät välttämättä vielä ole saaneet juurikaan kokemusta erilaisista töistä ja ajattelevat, että kunhan oppii tekemään työtehtävänsä hyvin, se riittää. He olivat suuntautuneet selvästi käytännön työntekoon enemmän kuin teoreettiseen opiskeluun (ks. luvut 4.5.3 ja 4.5.4).

4.5.3 Sopivan alan löytäminen, varmistuksen hakeminen ja ajalehtiminen alan valinnassa

Suurin osa haastateltavista oli osallistunut työ- ja koulutuskokeilujaksoille nähdäkseen, sopiiko ala heille, kokeillakseen alan opiskelua ja työtehtäviä ja saadakseen kokemusta. Kaikki olivat kiinnostuneita aloista ainakin jossain määrin. Haastateltavat kertoivatkin saaneensa paljon uutta tietoa aloista ja niiden opiskelusta, ja osa sai varmistuksen alavalinnalleen. Kaikki eivät kuitenkaan vielä kokeilujakson jälkeen olleet varmoja siitä, mille alalle he hakeutuvat tulevaisuudessa ja miten. Osalla oli mielessä selvä ammatti, jolle he haluavat. Tekniikan alan haastateltavat halusivat lähinnä

päästä työelämään (nopeasti). Osa oli vielä melko päättämättömiä tulevaisuudestaan ja he odottivat löytävänsä vain jonkun opiskelu- tai työharjoittelupaikan. Toisaalta yksi tekniikan jaksolla oli varma ammatinvalinnastaan, ja odotti opiskelemaan pääsyä. Koulutussuuntautuminen oli vahvempaa sosiaali- ja terveystalalla kuin tekniikan alalla, mikä saattaa liittyä sukupuoleen; naiset kouluttautuvat usein enemmän ja pärjäävät koulussa paremmin kuin miehet. (ks. luku 4.5.4.)

Sosiaali- ja terveystalan yksi haastateltava oli jo ennen kokeilua ollut melko varma siitä, että sopisi hoitoalalle, ja aikomuksena oli hakea sitä opiskelemaan. Kyseinen haastateltava saikin omasta mielestään kokeilun kautta varmuuden siitä, että ala todella sopii hänelle, ja halusi edelleen opiskelemaan sitä. Hän oli suuntautunut ammattikorkeakoulutukseen. Kysyttäessä, muuttuivatko hänen tulevaisuudensuunnitelmansa kokeilujaksolla, hän vastasi näin:

H: ”No tota, kyllä ne... pysy samana silleen, et oli ne siel taustalla niinku.. olemas, et ne sai sen.. viimeisen varmuuden kyllä tuolta, mut ei sillee muuttunu, et kyllä mää olin niinku sen.. sairaanhoitaja- terveydenhoitajan koulutukseen päättäny hakee jo ennen tota. Et sillee pysyivät samoina, mut ehkä vahvistuivat sitte vaan siinä, että..”

Hän oli TYKO-jaksolla saanut lisää tietoa siitä, minne kaikkialle sosiaali- ja terveystalalla voi suuntautua. Hänen puheessaan esiintyikin vielä pientä epävarmuutta siitä, mille erikoisalalle hän tulee suuntautumaan. Siten hän ei ollut lyönyt aivan lukkoon suunnitelmiaan tulevasta urasta, mutta joka tapauksessa oli varma sosiaali- ja terveystalasta. Tämä haastateltava vaikutti koulutussuuntautuneelta ja motivoituneelta opiskelemaan.

Toisella sosiaali- ja terveystalan TYKO:n osallistuneella haastateltavalla oli myös ollut haaveammatti tiedossa jo etukäteen; hän halusi ensimmäisenä vaihtoehtonaan lähihoitajaksi. Tärkeintä hänen mukaansa on kuitenkin se, että hän pääsee johonkin kouluun. Hänellä olikin varasuunnitelmia siltä varalta, jos hän ei pääsekään opiskelemaan hoitoalaa. Haastateltava oli hakenut neljään eri kouluun. Hän oli suuntautunut palveluammatteihin, ja mainitsikin haastattelussa haluavansa auttaa ihmisiä, olevansa hyvä hoitamaan ihmisiä ja pitävänsä siitä. Alat olivat melko perinteisiä ”naisten ammatteja”.

Kolmannella haastateltavalla oli jo kokemusta hoitoalasta, sillä hän oli työskennellyt päiväkodeissa.

H: ”No mää oon ollu tota.. päiväkodeissa työharjoittelussa, ni sieltä nyt.. sitte tiedän, että tää nyt ois mun ala, ni.. sitte mä aattelin, että.. jotenki sinne kouluun on pakko päästä.”

Siten hän tiesi jo etukäteen, että ala sopii hänelle, mutta halusi kokeilujaksolle, jotta näkisi muitakin suuntautumisvaihtoehtoja. Hän myös ajatteli, että kokeilusta on apua kouluun pääsemisessä.

Haastateltavalla oli ristiriitoja puheessaan, sillä ensin puhuessaan hoitoalan suuntautumisvaihtoehtoja hän kertoi, että muutkin kuin lapset ja nuoret saattaisivat kiinnostaa häntä. Myöhemmin hän kuitenkin ilmoitti, että haluaa tehdä lasten kanssa töitä. Keskustelu on ote puhelinhaastattelusta kyseisen haastateltavan kanssa.

SM: ”Vaikuttiko se (kokeilu) sun tulevaisuudensuunnitelmiin..? ..Ja miten?”

H: ”No.. vahvasti, vahvasti edelleenkin, että sinne mää.. haluan, lasten kanssa... tehdä töitä.” (Haastattelu, lisäys suluissa SM)

Sosiaali- ja terveysalan haastateltavat olivat haastattelujen perusteella TYKO-jakson jälkeen melko varmoja siitä, että he haluavat edelleen hoitoalalle, mutta suuntautumisvaihtoehtoja he eivät lyöneet lukkoon. Nuorena pientä liikkumavaraa kannattaakin pitää, sillä välttämättä tulevaisuudessa sama ammatti tai suuntautuminen ei kiinnostakaan. Ammatinvalinta riippuu myös pitkälti siitä, mihin sattuu pääsemään opiskelemaan, ja vielä sosiaali- ja terveysalaa opiskellessa on mahdollista vaihtaa suuntautumista. Ehkä nuorilla oli siis pragmaattinen lähestymistapa; katsotaan, mikä kiinnostaa ja pääseekö sitä opiskelemaan.

Tekniikan TYKO-jaksolla olleiden haastateltavien tulevaisuudensuunnitelmat olivat vielä aika epämääräisiä. Kaikki olivat olleet kiinnostuneita tekniikan aloista ennen TYKO-jaksolle menoa. Suurin osa heistä ei nimennyt tiettyä yhtä alaa, jolle haluaisivat tulevaisuudessa, vaan heillä oli useita vaihtoehtoja. Osalla oli päätavoitteena saada ammatti ja mennä töihin mahdollisimman nopeasti. Yhdellä oli jo valmiina ammatti mielessä, mutta kolme heistä epäröi alavalinnan kanssa. Haastateltavan, joka oli iältään kaikista nuorin, suhtautuminen työhön oli ehkäpä kaikkein välineellisin; hän hankkii sen avulla toimeentulon. Hän kertoi haluavansa tehdä jotain käsillään, siis ruumiillista ja käytännönläheistä työtä, mutta alaa hän ei ole vielä päättänyt. Lisäksi hänen puheissaan oli vivahteita siitä, ettei alalla olisi oikeastaan edes niin väliä, kunhan siltä saa työtä ja rahaa elämiseen. Hän halusi oppisopimuskoulutukseen, koska omien sanojensa mukaan hän oppii tekemällä paremmin, ja koska ”oppisopimus ois vaan työtä, se ois helpompaa, ja.. hausempaa”. Toisaalta hänellä oli lähitulevaisuuden vaihtoehtoina myös työharjoittelu tai ”tutustuminen”, eli ilmeisesti työ- ja elinkeinotoimiston kautta tapahtuva työkokeilu. (ks. myös luku 4.5.4.)

Kaikki tekniikan TYKO-jakson haastateltavat olivat opiskelleet aiemmin, mutta keskeyttäneet ammatilliset opinnot. Heidän suhtautumisensa ammatinvalintaan ja koulutukseen oli hieman erilainen kuin sosiaali- ja terveysalan haastateltavilla. Kaksi heistä kertoi keskeyttäneensä opinnot, koska ala ei kiinnostanut ja oli heille väärä. Toinen heistä olikin ajatellut, että vaihtaa kokonaan suuntaa ja kokeilee aloja, jotka ovat aivan erilaisia. Toinen näistä haastateltavista totesi puolestaan,

ettei aiempi alavaihtoehto sovi hänelle terveydellisistä syistä eikä muutenkaan kiinnosta häntä ja hän oli siksi jättänyt koulun kesken.

”[...] Ja muutenki se ala ei oikein sitten kiinnostanu. SM: ”Nii. Onhan se aika erilaista.”

H: ”On. Nuorena sitä jakso aina väkipakolla, ja... sit mä rupesin et ei oo mun juttu. Ei jaksa, ei pysty.”

Haastateltava oli jo ennen TYKO-jaksoa tiennyt, mitä tiettyä tekniikan alaa hän haluaa opiskella. Hänen ammatinvalintaansa vaikutti ilmeisesti sukulaisten ja ystävien esimerkki, sillä hän kertoi, että monet hänen lähipiiristään työskentelevät alalla. Hänellä oli selvät tavoitteet päästä kouluun opiskelemaan, valmistua ja työllistyä alalle. Nopealla valmistumisella vaikutti olevan hänelle jonkin verran merkitystä, joten voi tulkita, että ammatti on hänelle tärkeä ja hän on motivoitunut siihen. Hän haluaa nopeasti työhön, jonka kokee itselleen sopivaksi ja tietää, että koulutus on välttämätön edellytys siihen. Haastateltava oli saanut TYKO-jaksolla lisää varmuutta siihen, että haluaa nimenomaan logistiikka-alalle. Kokeilujakson kautta hän siis pyrki varmistamaan, onko ala sopiva hänelle, eli pohjustaa päätöstään hakea opiskelemaan alaa hankkimalla tietoa ja kokemusta siitä. Hän voisi sopia Ahon ja Vehviläisen (1997, 189–196) tutkimuksessaan haastattelujen pohjalta muodostamaan ”ammattikeskeisten nuorten” kategoriaan. Koska hänellä oli vahva motivaatio ja tahto alalle, voisi ajatella, että hän oli myös hyvin motivoitunut TYKO-jaksolle.

Yhdellä haastateltavista (mies) oli jo aiempaa kokemusta rakennusalasta ja kiinteistönhoidosta ennen TYKO-jaksolle menoa, joten alat olivat hänelle tuttuja ja hän oli kiinnostunut niistä. Hän oli ollut jo kauan aikaa (yli 2 vuotta) työttömänä ennen TYKO-jaksoa, ja oli sinä aikana kokeillut kuntouttavan työtoiminnan paikkoja, mutta hänen omien sanojensa mukaan käyntimotivaatio ei ollut riittänyt niihin. Haastattelun alussa hän kertoi, että TYKO-jakso auttoi alanvalintaan ja että hän aikoo joko sähkö- tai kiinteistöhoitoalalle. Myöhemmin hän kuitenkin mainitsi harkitsevansa vielä rakennusalaan. Hänen puheessaan tulevista alavaihtoehtoista oli siis paljon ristiriitoja, mikä saattoi johtua siitä, ettei hän ole vielä päättänyt mille alalle haluaisi. Hän oli kokeillut jo eri aloja, mutta niiden opiskeluun hän ei ole uskonut pystyvänsä (ks. luku 4.5.4). TYKO-jaksolta hän ei saanut varmistusta ammatinvalinnasta.

Kutsun tällaista päättämättömyyden tilaa ”ajelehtimiseksi”: henkilö on kokeillut eri aloja, mutta mikään ei ole tuntunut omalta tai motivaatio opiskeluun ei ole riittänyt, koska hänellä ei ole selvää päämäärää. Hän etsii jotain, mikä kiinnostaisi ja mistä saisi mieleisen ammatin. Hän saattaa toivoa, että mieleinen koulutusala tai ammatti tulisi vastaan, kunhan vain odottelee. Henkilö saattaa myös mennä työharjoitteluihin tai -kokeiluihin siksi, että löytäisi itselleen sopivan alan. Hän on valmis kokeilemaan kaikkea, ja kokeilujen kautta hänelle saattaa ainakin selkiytyä, mitä hän ei halua.

Lopulta, jos itselle ”oikeaa” alaa ei löydy, hän saattaa tyytyä lopulta johonkin vähemmän itseään kiinnostavaan, muttei epämiellyttävään, koulutusalaan tai työhön. Samankaltaisia nuoria, joilla ei ollut selkeitä kiinnostuksen kohteita tai tulevaisuudensuunnitelmia, ja joilla oli haaveena päästä lyhyellä koulutuksella nopeasti työelämään, nimittivät Kivelä ja Ahola (2007, 87–92.) vastaavanlaista projektia käsitelleessä tutkimuksessaan ”ajautujiksi”.

4.5.4 TYKO-jaksolla olleiden suhtautuminen kouluun ja koulutukseen – kouluallergiaa, pakon sietämistä ja vahvaa koulutusmotivaatiota

Lähes kaikissa tekniikan alan TYKO-jaksolaisten haastatteluissa esiintyi tietynlainen, negatiivinen suhtautuminen kouluun joko suoraan tai epäsuorasti. Haastattelija ei kysynyt haastattelussa suoraan asenteista koulua kohtaan. Tekniikan alan haastateltavien päätavoitteena oli töihin meneminen. Heitä voidaan kutsua ’työsuuntautuneiksi’ tai ’työkeskeisiksi’ nuoriksi Ahoa ja Vehviläistä (1997, 237–239) mukaillen. Seuraavassa on katkelmia tekniikan TYKO-jaksolla olleiden haastatteluista:

H: ”[...] Tavotteena on päästä töihin, ..ni ei se oo muuttunu, että.. Kunhan töihin pääsis (nauraa)”

SM: ”No onks sun tavotteet muuttunu jotenki ton.. kokeilun aikana tai.. sen jälkeen? ..Ihan yleisesti.” H: ”...No kyl ny on ollu ihan tavotteena, että löytäs jonkun.. joko opiskelupaikan tai työpaikan.”

SM: ”...lisäskö toi kokeilu sun motivaatiota.. hakee koulutukseen tai työhön?”

H: ”Lisäs. Se niinku laitto mut ajatteleen, et mä tarviin jotain.. tekemistäkin, ja.. Sit et sitä, jos mä saan töitä, ni mä saan siitä rahaa, mitä mää tarviin aina elääkseni.”

SM: ”No sul on ilmeisesti tavotteena nyt.. päästä sinne kouluun, ja ...sitte alottaa.. opiskelut?” H: ”Joo. Joo, ja toivottavasti viel valmistuakki, että.. (nauraa) [...] Onneks ei oo ku se kolme vuotta sitte. Tai no nyt niinkun ihan.. ammattikouluun hain, ..tosiaan kun ei oo mitään pohjalla.”

Haastateltavat pitivät koulutusta pääasiassa välineenä, jonka avulla saadaan ammatti ja työtä. Kaikki heistä vaikuttivat ymmärtävän, että nyky-yhteiskunnassa on vaikeaa saada töitä pelkällä peruskoulupohjalla, joten he aikoivat hankkia ensin jonkin koulutuksen, mielellään kuitenkin mahdollisimman nopeasti. Käsitteet ”kouluallergia” ja ”pulpettiallergia” esiintyivät omasta aloitteesta yhden haastateltavan puheessa. Muilla negatiivinen tai ainakin välttelevä suhtautuminen

koulunkäyntiin tuli esille muilla tavoin. Yksi haastateltava käytti itse käsitteitä kertoessaan siitä, miksi TYKO-jakson opettajat olivat hänen mielestään hyviä.

H: ”[...] Ne oli niin.. semmosia rentoja, ja.. sit, silleen tiesi, et ei me olla niinku oikeesti koulussa-koulussa, että.. Ei ollu niin semmosta, et täytyy tässä nyt olla ja istuu penkissä, ja.. Toi oli kyllä tosi hyvä, että.. Että varsinki, ku tossa ryhmässä oli niitä, jotka ei oo vaan.. ni ..*puhuttiin siitä ”pulpettiallergiasta”*, et ei vaan halua kouluun istumaan, niin.. senki takia oli tos.. tehty tosi hyvin tolleen, että, ei ollu semmosta..”

SM: ”Ei ollu semmosta istumista?”

H: ”...Että niinku ehkä nyt on helpompi hakee kouluun, ku se ei ollukaan niin kamalaa, ..jos on ollu vaikka, ..tai muistaa, että se on ollu yläasteella kamalaa. (naurua)”
(Haastattelu, kursivointi SM)

Sana *pulpettiallergia* on ilmeisesti kuitenkin tullut ryhmän ohjaajilta, opettajilta tai muilta ryhmäläisiltä, sillä haastateltava käytti sanaa ”puhuttiin”. Hän toi pulpettiallergian esiin myös myöhemmin haastattelussa kertoessaan, että hän ei pitänyt TYKO-jaksolla siitä, kun jotkut eivät tehneet kaikkia tehtäviä, mitä heille annettiin. Hän pohti sitä, että kun ryhmäläisiä ei pakoteta tekemään asioita, se on toisaalta hyvä niille, joilla on pulpettiallergiaa.

Haastateltavan puheissa nousi esiin mielenkiintoinen ristiriita siinä, kuinka paljon kontrollia työ- ja koulutuskokeilussa voisi tai olisi hyvä olla. Alussa hän korosti sitä, kuinka hyvä oli, ettei TYKO-jaksolla oleminen ollut ”koulussa-koulussa” olemista tai ”istumista”, vaan rennompaa ja vapaampaa. Mielenkiintoista oli myös se, että alussa haastateltava puhui toisten ryhmäläisten oletetusta ”pulpettiallergiasta” (käyttäen sanoja ”niitä”, ”niille”), mutta kysyttäessä häneltä asiaa, myönsi että hänellä itselläänkin saattaa olla sitä. Ehkä hän ei ollut aikaisemmin ajatellut tai halunnut myöntää sitä, tai piti sanaa itsessään liian leimaavana.

Eräs toinen haastateltava puolestaan kuvaili puheessaan pulpettiallergiaa, kun haastattelija kysyi, paransiko TYKO-jakso hänen opiskelutaitojaan:

H: ”(krhm, krhm, nauraen) Ei, koska mä vihaan istua penkissä, kuuntelemassa jotain semmosta niinku, tehä jotain paperille miljoona kertaa samaa juttua, ni se on mun mielest ihan turhaa, et mieluummin mä teen sen asian, ku mä opin sen sen kautta paremmin.”

Haastateltava myönsi nauraen, että vihaa istua penkissä, ja muutenkin hänen puheessaan toistui se, ettei hän halua tehdä paperitöitä, vaan oppii käytännössä tekemällä paremmin. Hänellä oli siis

selkeä käsitys siitä, minkälainen oppija hän on, eikä hän nähnyt edes tarpeelliseksi muuttua mitenkään sen vuoksi. Puheessaan hän korosti käytännön taitoja ja käsillä tekemistä. Myös TYKO-jaksolla olisi saanut hänen mielestään olla vähemmän paperitöitä, ainoastaan sen verran kuin on pakollista. Haastateltava halusikin mennä opiskelemaan oppisopimuksella.

Kolmas haastateltava, jonka haastattelupuhe sopi kouluallergia -kategoriaan, kertoi siitä, että hän ei ole aikaisemmin kokenut opiskelua itselleen sopivaksi eikä osannut toimia ryhmässä, mutta TYKO-jaksolla hän koki saaneensa opiskelussa tarvittavia ryhmätyötaitoja ja itseluottamusta. Haastattelijan kysyessä paransiko TYKO-jakso haastateltavan vuorovaikutus-, ajankäyttö- tai sosiaalisia taitoja, haastateltava vastasi näin:

H: ” [...] En nyt tiä opinko, mutta.. oli vähän, kun ennen ollu sillee, ettei oo toi opiskelu oikein niinku, ei oo ryhmässä toimiminen oikein.. ollu vahva laji, ni.. nyt se meni yllättävänsi hyvin. Että ..sen huomaa tosiaan et se on vähän muuttunu, että.. Vois jopa harkitakki tota opiskeluu nyt ni.”

SM: ”Ei oo sitte enää semmosta.. koulukammoo?” H: ”Ei.”

Tämä haastateltava ei itse ilmoittanut, että hänellä olisi ollut kouluallergiaa tai pulpettiallergiaa, mutta hänen puheestaan (ja taustoistaan) sai käsityksen, että esteitä koulunkäynnille on selvästi ollut. Hän mainitsi, ettei ole osannut toimia ryhmässä, että hän on yleensä pitänyt yksin tekemisestä enemmän kuin ryhmätyöstä, ja ettei hän ole ennen pitänyt itseään kykenevänä opiskeluun. Haastateltava kertoi, että hänen omakuvansa muuttui TYKO-jaksolla ainakin siten, että hän uskoo, että hänestä on ”ehkä sittenkin” opiskelemaan. Ilmaisuu on aika epävarma, ja myös haastateltavan kertomat tulevaisuudensuunnitelmat olivat hiukan epämääräisiä ja keskenään ristiriitaisia (on hakenut useammalle eri opiskelualoille), eikä hän ole ilmeisesti löytänyt omaa alaansa (ks. edellinen luku). Hänen tavoitteinaan oli yksinkertaisesti päästä opiskelemaan tai töihin.

Kahdella haastateltavalla TYKO-jakso ei siis juurikaan ollut vaikuttanut kouluallergiaan, mutta yhdellä jakso oli vähentänyt sitä. Haastateltava, joka ei nähnyt aluksi itsellään olevan kouluallergiaa, pohti sitä, että ehkä TYKO-jakso on joidenkin kohdalla helpottanut kouluun menemistä, mutta hänen oma opiskelemattomuutensa on johtunut aiemmasta väärästä alavalinnasta, ja mieluummin hän menee opiskelemaan jotain itseään kiinnostavaa. Ristiriita ilmeni haastattelussa myöhemmin, kun haastateltava kertoi, että hänen on lopulta ”pakko käyä se koulu” ja että hän aikoo jatkaa vaikka häntä kiinnostamattoman alan opiskelua, jos ei muuallekaan pääse. Hän haluaa saada itselleen ”paperit”, joilla pääsee töihin. Opiskelu ei siis näyttäytynyt haastateltavalle mieluisana asiana, vaan pakkona, jonka suorittuaan pääsee helpommin töihin. Hän voi jopa opiskella alaa,

joka häntä ei enää kiinnosta, saadakseen jonkin tutkinnon. Opiskelu onkin sen perusteella hänelle vain *väline* työn saamiseen, ja lyhyellä koulutuksella oli hänelle myös merkitystä.

Toiselle haastateltavalle, joka myönsi avoimesti, ettei halua pulpettiin istumaan, strategiana oli puolestaan *koulun välttäminen*. Hän haluaa mieluummin oppisopimuksella opiskelemaan, sillä siellä saa opetella käytännössä ja tehdä töitä. Teoriaa ja ”paperihommia” hän vihasi. Tälle haastateltavalle ensisijainen tavoite on päästä tekemään käytännön työtä, josta saa elannon. Opiskelu onkin haastateltavalle vastenmielistä, koska siellä ”vain istutaan”, eikä opiskelusta saa juuri elantoakaan. Haastateltava oli toisaalta iältään melko nuori, alle täysi-ikäinen, joten hänen tulevaisuudensuunnitelmansa eivät välttämättä ole kovin pysyviä, vaikka hän vaikutti olevan hyvin varma siitä, ettei halua opiskelemaan kouluun. Myös alavalinta oli hänelle vielä epäselvä. Kuten tämä haastateltava, Kivelän ja Aholan (2007, 103) tutkimuksessa käytännöllisesti suuntautuneet, tai ”käytännölliset sopeutujat” halusivat päästä ruumiillisiin töihin ja ensisijainen haave heillä oli oppisopimuspaikka. Alallakaan ei olisi niin väliä, kunhan voi elättää itsensä. (mt. 2007, 103–105.)

Sen sijaan Ahon ja Vehviläisen (1997, 150–157) tutkimuksen nuorista osa oli ’muutoshaluttomia’; heillä ei välttämättä ollut paljon aikaisempaa työkokemusta ja koulutukseen suhtauduttiin kielteisesti, tai haluttiin työskennellä vain alalla, joka on itselle tuttua. Koulutuksen ajateltiin olevan tarpeellista vain, jos sieltä opitaan jotain uutta. He eivät välttämättä etsikään vaativaa tai haastavaa työtä, vaan ovat valmiit tyytymään mihin tahansa työhön, kunhan se kiinnostaa. Osa nuorista taas suuntautui työn kautta etenemiseen; työkokemus, työn kautta oppiminen ja käytännönläheiset taidot nähtiin tässä ryhmässä mielekkäämpinä kuin teoreettinen koulutus. (mt. 1997, 150–157.) Osa myös TYKO-jaksolla olleista nuorista voisi nimittää työkeskeisiksi tai työsuuntautuneiksi, kuten jo aiemmin esitin (ks. luku 4.5.3). Sen sijaan ”muutoshaluttomia” nuoria en tunnistanut haastatteluista.

Puolestaan sosiaali- ja terveystieteiden osallistujilla vaikutti olleen jo ennen TYKO-jaksoa paljon motivaatiota hakea koulutukseen, ja he olivat koulutusmyönteisempiä myös haastattelujen perusteella. Erään haastateltavan mukaan hän oli yrittänyt jo useita kertoja hakea kouluun ennen TYKO-jaksoa, muttei ollut päässyt sinne aiemmin:

SM: ”No, koeksää että toi.. kokeilu paransi sun mahdollisuuskii työllistyä tai opiskella?”

H: ”Joo. Kyllä mä uskon, että siitä oli apua. Kun mä oon.. useemmin.. hakenu aikasemmin, mut en oo päässy, mutta nyt sit pääsin. ..Eiköhän siitä apua ollu.”

SM: ”Ja... No, lisäskö se.. sun motivaatiota hakee koulutukseen?”

H: ”No... motivaatio on muutenki niin korkealla, et en mä tiä voiko sitä lisätä enempää.
...No ei ainakaan vähentäny. (nauraen)”

Tämän haastateltavan motivaatio oli siis jo alun perin ollut niin korkealla, ettei TYKO-jakso ollut lisännyt, muttei myöskään vähentänyt sitä. Haastateltava oli tehnyt jo aiemmin sosiaalialan töitä. Tämän ja myös muun haastattelun perusteella voisi arvella, että TYKO-jakson pääasiallinen anti tämän haastateltavan kohdalla on ollut lähinnä mielekkään tekemisen ja ”valmennuksen” antaminen alan opiskeluihin. Hän oli mennyt työharjoitteluun TYKO-jakson jälkeen ja pääsi kouluun. Ainakin hän arveli, että jakso oli auttanut kouluun pääsyssä.

Toinenkin sosiaali- ja terveystalouden haastateltava kertoi, että oli jo ennen TYKO-jaksoa aikonut hakea ammattikorkeakouluun opiskelemaan alaa. Hänenkin kiinnostuksensa ja motivaationsa alaa kohtaan oli jo korkealla, mutta hän halusi tulla TYKO-jaksolle varmistamaan, että ala sopii hänelle. Kun häneltä kysyttiin, millainen kuva hänellä oli hoitoalasta ennen TYKO-jaksolle menoa, hän vastasi:

H: ”...No tota, positiivinen, ainakin.. sellanen et se sopis niinkun itelle aika varmasti, mutta silleen, että sen varmuuden mielellään kävi hakemas vielä totakin kautta, että onko muutkin sitä mieltä, et ei vaan niinku itsellä oo tämä, että sopisin sinne, mutta.. positiivinen kyllä ja ihmisläheinen totta kai.”

Tämä haastateltava toikin esille myöhemmin haastattelussa, että hänen mielestään TYKO-jakso oli ikään kuin olisi ollut ”käytännös ensimmäiset kuus viikkoo just jossain.. sairaanhoitaja-, lähihoitaja- [...] ohjelmassa, että se oli niinku vähän sellanen koulutus-startti, mikä ois voinu olla.. et, nyt tietää ja.. on viisaampi..” (Haastattelu). Hän toivoi, että TYKO-jakson suorittamisesta on hyötyä, kun hän hakee kouluun. Haastateltava oli myös saanut työharjoittelupaikan sosiaali- ja terveystaloudelta kokeilujakson jälkeen, ja siihenkin hän uskoi kokeilujaksosta olleen hyötyä.

4.5.5 Sukupuolen ja iän mukaiset jaottelut TYKO-ryhmissä: ”...ne on niin eri maailmasta, että.. varmaan oo mitään yhteistä”

Molemmat TYKO-jaksojen alat ovat perinteisesti ja edelleen melko sukupuolittuneita. Sosiaali- ja terveystalouden houkuttelee pääasiassa naisia, tekniikka taas miehiä. TYKO-ryhmissä oli haastattelujen perusteella syntynyt jakoja ryhmän sisällä sukupuolen ja iän suhteen. Mielenkiintoista on, että sosiaali- ja terveystalouden TYKO-jaksolla olleiden haastateltavien puheissa ei tullut suoraan esille sukupuolta, vaikka jaksolla oli sekä naisia että miehiä (miehiä kolme). Toisaalta tämä saattaa johtua siitä, että kaikki sosiaali- ja terveystalouden haastateltavat olivat naisia, ja siten enemmistöön kuuluvia

ryhmässään, joten ehkä he eivät ole kiinnittäneet sukupuolinormeihin, sukupuolittuneisiin käytäntöihin tai käyttäytymiseen huomiota.

Sen sijaan tekniikan TYKO-jaksolla sukupuoli oli jaotteleva tekijä, tosin se tuli selvästi esiin vain yhdessä (naisen) haastattelussa. Tekniikan alan haastateltavista kaksi oli naisia, kaksi miehiä. ”Vähemmistöön” kuuluva havaitsee herkemmin sukupuolittuneet käytännöt ja normit. Miesten haastatteluissa ei tullutkaan esille sukupuoleen liittyviä käytäntöjä, jonka voisi tulkita johtuvan siitä, että he kuuluivat ryhmässään ”normaaliin”. Miehinä he eivät välttämättä ole huomanneet sukupuoleen liittyviä käytäntöjä tai kokeneet niitä tärkeiksi, tai sitten he eivät haastattelijan sukupuolen vuoksi ole halunneet puhua näistä asioista (ks. luku 3.4.2).

Sukupuolella vaikuttaa olevan yhä merkitystä alavalintoihin; edelleen hoitoalalla työskentelevät pääasiassa naiset ja teknisillä aloilla puolestaan miehet, vaikka erot ovatkin kaventumassa hieman (ks. Tilastokeskus 2010a). Tämä näkyi myös TYKO-ryhmien osallistujien sukupuolijakaumissa (ks. luku 4.1). Sukupuoli vaikuttaa paitsi suoraan (ajatellaan esimerkiksi, että ”vain naiset voivat olla hyviä hoitajia” tai että ”lastenhoito kuuluu naisille”), myös epäsuorasti alavalintoihin. Esimerkkinä epäsuorasta vaikutuksesta voi olla vaikkapa, että tyttöjä ei saada kiinnostumaan teknisistä töistä tai matematiikasta koulussa, mikä aiheuttaa sen, etteivät he hakeudu tällaisille aloille. Poikia ei vastaavasti saada innostumaan käsi- tai kotitaloustöistä. Molemmat vaikutukset siis aiheutuvat siitä, että sukupuoleen liitetään virheellisiä oletuksia yksilön kyvyistä ja mieltymyksistä.

Tekniikan alan TYKO-jakson haastateltava toi esille alan sukupuolittuneisuuden kysyttäessä sitä, millainen kuva hänellä oli tekniikan alasta:

SM: ”No, millanen kuva sul oli tekniikan alasta sit.. ennen tonne menoa?”

H: ”Mmm... No jaa. [nauraa] No lähinnä vaan semmonen, et se on miesvoittoinen ala, että.. on paljon raskaampaa ku ”naisten ammatit” [nauraen]. ..No, se ei paljo muuttunu, [nauraa] tos.. ton aikana.”

Tässä kohdassa haastattelija saattoi vaikuttaa haastateltavan vastauksiin, sillä hän oli aiemmin kommentoinut haastateltavan alavalintoja (aloja, jotka häntä kiinnostivat) leikillään; ”okei.. [heh] vähän tämmösii miehisiä aloja?”. Haastateltava kuitenkin toi koko haastattelun ajan esiin itse sukupuolittuneita käytäntöjä ja erilaisia toimintatapoja, jotka hän liitti sukupuoleen, joten haastattelijan heittämiä vitsi ”miehisestä alasta” selvästi herätti hänessä vastakaikua tai halua kertoa kokemuksistaan liittyen sukupuoleen.

Haastateltava siis koki, että ala on miesvoittoinen, ja siksi paljon raskaampi kuin ”naisten ammatit”. Tämä perustuu perinteiseen, kasvatuksen ja sosialisointin kautta sisäistettyyn ajattelutapaan jakaa

ammatit ”miesten ja naisten ammatteihin”, ja pitää miesten töitä fyysisesti raskaampina kuin naisten. Haastateltava oli itse kokeillut erään naisvaltaisen ja naisellisenä pidetyn alan opiskelua, muttei ollut pitänyt siitä lainkaan. Siten hän rikkoi sukupuolinormeja ja halusi ”vaihtaa kokonaan suuntaa”. Ehkäpä käytännönläheisten, teknisten alojen fyysinen raskaus ja toisaalta miesvoittoisuus olivatkin alun perin lisänneet haastateltavan kiinnostusta niitä kohtaan; eihän naisvaltainen ala sopinut hänelle lainkaan. Hänellä ilmeni halua todistaa, että ”tyttökin pystyy samaan kuin pojat”. Sukupuolittunut alajaottelu ei siis rajoittanut hänen kiinnostustaan aloja kohtaan, mutta se oli vaikuttanut hänen kokemuksiinsa TYKO-jaksosta.

Hänen puheistaan välittyi toisaalta, että hän on ylpeä sukupuolestaan ja tyttömaisistä tavoistaan, eikä halua muuttaa niitä ammatin käytäntöjen vuoksi, mutta samalla hän paljasti stereotyyppioita siitä, mikä on tytöille ja pojille ominaista ja sovinnasta. Esimerkiksi haastateltava kertoi siitä, miten he käyttivät työkoneita TYKO-jaksolla:

”[...] Mutta taas tää sama, et ku oli niitä poikia siel ni... sen, ..no ainaki niil on ollu hauskaa, ku ..mää oon aina ..korkkarit jalassa, ja... [naurua] tyttönä siel. Ja kaikist eniten ne nauro sille, ku.. siin on se.. nuppi millä käännetään rattia, et ei voi käyttää kahta kättä, ni mul oli aina toinen käsi näin, [näyttää käsi ja pikkusormi pystyssä, nauraa] ku mä en tienny mihin mä laitan sen, ku siin ei ollu mitään luontevaa paikkaa sille. [naurua] – Niin tommosia.”

Hän oli kokenut, että tyttönä hän oli tekniikan ryhmässä toisten (poikien) vitsailun ja naureskelun kohteena, koska pukeutui ja käyttäytyi ”tyttömaisesti”. Lisäksi hän toi esille, että muiden odotukset häntä kohtaan saattoivat olla sukupuolittuneita; ”Aina sai vähän ujostella, et viittiikö mennä kokeileen [naurua] ..kaikki siel ihan odottaa, et.. tost ei tuu kyllä mitään.” Ilmeisesti tilanne ei kuitenkaan ollut harmittanut häntä, vaan päinvastoin; hän jatkoi kertomalla poikien ”törttöilystä” koneilla, ja oli ylpeä siitä, että hän oli mielestään parempi ajamaan työkoneilla kuin he. Hän oli siis rikkonut sukupuolittuneet odotukset, ja osoittanut itselleen ja muille, että pystyy suorittamaan annetun tehtävän sukupuolestaan huolimatta, ja on siten vakavasti otettava.

Ehkä asenteet nuoria naisia kohtaan ovat olleet TYKO-jakson miesten osalta siksi vähätteleviä tai alentuvia, että nainen on edelleen poikkeus tekniikan alan miehisessä maailmassa, ja osalla miehistä saattaa olla tarve korostaa miehisyttään sulkemalla muut, heidän itsensä mielestä ei-maskuliiniset, henkilöt tiukkaan muottiin. Naiseuteen ja naisellisuuteen liitetään usein herkkyys (jopa heikkous), kiltteys ja kuuliaisuus. Naisia kohtaan saatetaan kohdistaa omia vihan ja pelon tunteita, koska ehkä tytöt TYKO-jaksolla ovat uhanneet joidenkin osallistujien maskuliinista identiteettiä? Siten naisia

on ehkä haluttu vähätellä ja sivuuttaa – tähän viittaisi haastateltavan kokemus siitä, että hänen on ollut pakko olla ”äänekäs”, jotta saa äänensä kuuluville ja ”tulee toimeen” ryhmässä.

Toisaalta eräässä kohdassa haastateltava puhui siitä, kuinka epäreilusti häntä ja muita tyttöjä kohdeltiin hänen mielestään, koska heitä ei huomioitu lainkaan naisina. Tämä on mielenkiintoinen ristiriita aikaisempaan. Hän kertoi eräästä työtehtävästä, jota hän ei ollut tehnyt tunnilla, koska ei osannut tehdä sitä, eikä häntä hänen mielestään huomioitu tarpeeksi tässä tilanteessa. Haastateltava vihjasi, että se liittyy alan miesvoittoisuuteen.

”..Sit oletetaan, että jos tuut tänne niin osaat niinku muukki [...] Mutta, se on vähän harmi, et sit ajatellaan, että kun oot kerran tullu tänne, ni sit oot niinku muutki pojat, että.. Niinku mä sain aina huomauttaa, ku puhuttiin, että ”täällä miehet tekee..”, ni mä et: ”tääl ei ole miehiä!” [nauraen]”

Haastateltavaa siis ei loukannut se, että hänen ei uskottu osaavan tehdä samoja asioita kuin pojat, mutta häntä harmitti, ettei naisia huomioitu opetuksessa. Ristiriitaa ei kuitenkaan välttämättä ole. Hän odotti tasavertaista kohtelua opetuksessa; jos ei osaa jotakin, on opettajan vastuulla ja velvollisuutena opettaa asia yksilöllisesti. Hän koki, että oletus siitä, että kaikki osaavat jotakin, on epätasa-arvoa. Myös oletus siitä, että tekniikan alaa kokeilemaan tulevat tytöt olisivat jotenkin ”poikamaisia”, loukkasi häntä. Haastateltava ehkä koki, että hänen vahvaa sukupuoli-identiteettiään loukattiin. Myöhemmin haastattelussa hän toikin esiin sukupuolten väliset erot jopa kärjistäen: ”...Kyllä siel oli, muutama niistäki (pojista), tuli kavereita, mutta.. ne on niin eri maailmasta, että.. varmaan (ei) oo mitään yhteistä.” (Haastattelu, lisäykset suluissa SM).

Eräs sosiaali- ja terveystieteiden haastateltavista toi puolestaan esille iän merkityksen TYKO-jaksolla ryhmäytymisessä ja käyttäytymisessä;

H: ”No, ehkä sillä tavalla, tietysti, että ku siel oli vähän näitä.. nuorempiakin ihmisiä, ni.. huomas käytännössä, että [...] on ehkä sosiaalisempikin, ku itte ajattelikaan, et tietyis tilanteis niinkun osaakin toimia yllättävän hyvin, ..mut se tuli ehkä sen iän myötä, toisaalta, että ku on 21, ja siel oli niinku osa viel 18-vuotiasta ja 19-vuotiasta, että just.. niinku tyyliin peruskoulut lopetettu ja ollu pari vuotta [...] jonku kymppiluokan jälkeen, ni siin oli vähän sellane.. haarukka, et huomas olevansa tietyis tilanteis ehkä vähän niinku kypsempi..”

Hän liitti ikään selvästi kokemuksen, itseluottamuksen ja ”kypsytyksen”; nuoremmat eivät ole vielä hankkineet niitä. Luonnollisesti vanhempi kokee itsensä nuorempien seurassa kypsemmäksi, ja ehkä

myös sosiaalisesti kyvykkäämmäksi, koska sosiaaliset taidot ovat kehittyneet iän myötä. Kysymys on tietenkin myös koulutus- ja työkokemuseroista; osa nuorista on käynyt vain peruskoulun, kun osa vanhemmista nuorista taas on ehkä jo suorittanut lukion tai ammattikoulun tai ollut työelämässä. Siten heille on kertynyt kokemusta, jota itseään nuoremmilla ei välttämättä ole. Peruskoulun käyneiden joukosta osa saattaa olla käynyt ns. ”kymppiluokan”, joka on suunnattu erityisesti heille, joilla on ollut huonompi koulumenestys tai muita ongelmia, joiden vuoksi he eivät ole päässeet toisen asteen opintoihin. Haastateltava tekee näin eron niihin nuorempiin, jotka eivät ole peruskoulun jälkeen vielä saaneet elämäkokemusta koulutuksen tai työn kautta, kun hän itse puolestaan on. Hän kokee itsensä kypsemmäksi, vaikei koko aikaa, niin ainakin tietyissä tilanteissa. Hän on kokenut näissä tilanteissa itsensä sosiaalisemmaksi ja aikuisemmaksi kuin muut, ja perustelee erot iällään. Aikuisuuteen tai ”kypsytyteen” saatetaan liittää esimerkiksi itsenäisyys, itsevarmuus, keskittymiskyky, sosiaaliset taidot ja loogisuus.

4.5.6 TYKO-jaksoilla ilmenneet haasteet – maahanmuuttajien kielivaikeudet, osan motivaation puute tekniikan jaksolla

Haastateltavilla oli paljon hyviä kokemuksia TYKO-jaksoista, mutta myös huonoja. Heillä oli melko paljon parannusehdotuksia. Oppituntien sisältöihin ja jakson käytännön järjestelyihin liittyvistä TYKO-ryhmäläisten parannusehdotuksista kerrottiin jo luvussa 4.4. Tässä luvussa eritellään haastattelujen pohjalta TYKO-jaksoilla ilmenneitä vaikeuksia ja haasteita.

Sosiaali- ja terveystieteen TYKO-jakson eräs haastateltava kertoi maahanmuuttajataustaisten osallistujien vaikeuksista ymmärtää kaikkea, mitä oppitunneilla selitettiin, ja siitä, että he (toiset ryhmäläiset) yrittivät auttaa heitä tulkkaamalla. Hän kritisoi ohjaajia ja opettajia yksilöllisen tuen ja avun puutteesta.

H: ”niin tota, se oli sellanen mitä mä siinä monta kertaa kuuntelin, et ku oli vähän niinku kysymysmerkkejä, ja sit moni yritti meistä selittää, mut et ehkä siin ois voinu ohjaajatki puuttua käytännös asiaan, koska he tarttee paljon enemmän tukea, ku me sitte, jotka ollaan niinkun ihan puhtaan suomalaisia...”

SM: ”Tulkata ja muuta?”

H: ”Joo, kyllä, et siis tällä tavalla sitä ois voinu kyllä, että... siinäki ku sitä ensiapupassiaki suoritettiin, niin tota.. häntä ei huomioitu sillee ollenkaan, et ei saanu olla sanakirjaa,.. eikä tota opettaja ollu valmis ees niinkun.. selittää niitä kysymyksiä..”

Hänen mielestään eräs maahanmuuttajataustainen osallistuja olisi tarvinnut paljon enemmän tukea ja apua puutteellisen kielitaidon vuoksi. Maahanmuuttajataustainen haastateltava kertoikin, että hänellä oli jaksolla vaikeuksia ymmärtää kaikkea. Hänen mukaansa hän oli kuitenkin saanut ohjausta, mutta saattoi tarkoittaakin, että sai siis apua ryhmätovereiltaan.

H: ”Joo, kyllä kyllä, sain ohjausta.. Joo. Kyllä sa(no)in joskus kaverille, että ymmärsitkö.. sinä ja.. koska... Mie (en) ymmärtää heti.. kaikki puhe on ...ymmärtää, mutta joskus.. mulla.. tulee vähän (tekee naksasta muistuttavan äänen)..nopeasti, mutta ymmärtämistä on vähän vaikea.” (suluissa lisäykset SM)

Myöhemmin haastateltava tarkensi, ettei aina ymmärtänyt opettajia, ja olisi kaivannut jonkun selittämään hänelle, mitä tarkoitetaan. Kysyttäessä tulkin tarpeellisuudesta, haastateltava kuitenkin vastasi kieltävästi. Myös haastattelussa oli tulkintavaikeuksia. Haastattelukieltä vaihdettiin välillä englanttiin, ja joskus se auttoi haastateltavaa ymmärtämään kysymyksiä, mutta jotkut asiat jäivät epäselviksi niin haastateltavalle kuin haastattelijalle, mikä on tietysti harmittavaa. Haastattelun perusteella arvioiden voisi sanoa, että haastateltavan suomen kielen taito oli välttävä eikä englantikaan sujunut kovin hyvin. Hänen suomen kielen taitonsa ei ollut myöskään kovin monipuolinen, ja hän kertoi oppineensa kokeilussa paljon uusia sanoja, joita tarvitaan hoitotyössä.

Mielenkiintoista onkin, että vaikka kokeilujaksolle oli hyväksytty mukaan myös maahanmuuttajia, joiden äidinkielenä ja kotikielenä ei ollut suomi, oppitunneilla ei haastateltavien mukaan huomioitu sitä. Olisi tärkeää ainakin tiedottaa opettajia etukäteen, että jaksolla on myös ihmisiä, jotka vaativat erityistä apua ja mahdollisesti tulkkausta. Mikäli suomen kielen ymmärtämisessä on ongelmia, voisi olla hyvä järjestää erillisiä ryhmiä heille, joiden kielitaito on puutteellinen. Jos taas TYKO-jakson kohderyhmänä eivät ole erikieliset maahanmuuttajat (kuten voisi ajatella, jos suomen kielen lähtötason on ajateltu olevan sen verran hyvä, että suomenkielistä opetusta kyetään seuraamaan), miksi suomen kieltä hallitsematon on ohjattu jaksolle? Koska motivaation ja kiinnostuksen lisäksi kokeiluun osallistuminen edellyttää myös varsin hyvää suomen kielen taitoa, olisi oleellisempaa hallita vaadittava kielitaito etukäteen. Myös perustiedot Suomen koulutusjärjestelmästä ja opiskelukäytännöistä olisivat nähtävästi tarpeellisia TYKO-jaksolle osallistumisen kannalta, sillä kokeilussa keskityttiin nämä tiedot jo omaavien ohjaamiseen ja opettamiseen. Ensisijaisesti kielitaidottomille maahanmuuttajille tulisi tarjota kieliopetusta.

Tekniikan TYKO-jaksolla puolestaan yksi haastateltava toi esille joidenkin ryhmäläisten motivaation puutteen. Kun haastattelija kysyi, mistä hän piti vähiten TYKO-jaksolla, hän toi esille toisten ryhmäläisten ”lusmuilun” ja sen, että kontrollia pitäisi olla enemmän; hän pohti sanktiota

niille, jotka eivät tee kaikkia tehtäviä. Tässä tuli toisaalta esille ryhmän vaikutus (nuoren) yksilön motivaatioon; ”jos muut eivät tee jotakin epämieluisaa, eikä heille seuraa siitä mitään rangaistusta, miksi minäkään tekisin?” Hän arveli, että ohjaajatkin taisivat kyllästyä siihen, että ”kaikki oli aina myöhässä ja poissa ja... ku kaikil oli muka niin hyvä motivaatio aluks, ja sit ei ollukaan...”. Hänen mukaansa osa oli jaksolla vain rahan takia;

”[...] No ne nyt vaan.. huomas jo alussa, että joku tuli vaan sen rahan takia tai.. silleen ni.. ei kai ne sitte ollukaan siel koko aikaa... mikä taas, ois olettanu toisinpäin, et just ne jokka tuli rahan takia, ni ois ollu koko ajan et ois saanut sen rahan, mutta..”

On mahdotonta arvioida tämän aineiston perusteella, kuinka moni henkilö on ollut TYKO-jaksolla pelkästään rahan (eli työmarkkinatuen ja ”aktiivointilisän”) saamisen takia. Kuitenkin ryhmäläisten avovastauksissa oli mainintoja siitä, että jaksolle oli hakeuduttu ”työkkärin kehotuksesta” tai siksi, että ”[T]ulee tehtyä jotain muutakin ja pääse(e) työkkärin koulutuksiin helpommin.” (lisäys SM), joten on oletettavissa, että kaikkien TYKO-jaksolle hakeutuneiden motivaatio ei ole ollut kovin korkealla. Yhdessä avovastauksessa kysymykseen, mitä henkilö odottaa TYKO-jaksolta, vastaus oli ”trukkikortti ja rahaa”. Todellisuudessa niitä, jotka ovat hakeneet jaksolle ainoastaan (tai pääasiassa) siksi, että siitä saa työmarkkinatuen ja aktiivointilisän, voi olla useampikin. Työ- ja koulutuskokeiluissa ohjaajat ja vastuupettajat seurasivatkin osallistujien poissaoloja, ja jos henkilö oli poissa jonakin päivänä, ei hän saanut lisätukea siltä päivästä. Yhdelle tekniikan TYKO-jaksolla olleista oli kertynyt poissaoloja liikaa, eikä hän sen vuoksi saanut kurssitodistusta.

Tekniikan jakson haastateltavan mukaan kaikki hakeneista olivat päässeet sisään TYKO-jaksolle, koska hakijoita oli niin vähän, joten voi myös olettaa, että tähän joukkoon on mahtunut niitäkin, jotka eivät ole täysin vapaaehtoisesti hakeneet jaksolle eivätkä välittäneet osallistua jaksolla aktiivisesti. Ehkä myös se seikka, että osallistujat ovat olleet tietoisia siitä, etteivät he ole ”oikeassa koulussa”, on vaikuttanut siihen, etteivät kaikki ole suhtautuneet TYKO-jaksoon vakavasti tai halunneet panostaa siihen. Kouluallergia on saattanut olla myös taustalla joidenkin osallistujien haluttomuudessa osallistua TYKO-jaksolle, sillä se toteutettiin kuitenkin pääasiassa ammattiopistossa ja se sisälsi tavallisia oppitunteja.

5. Johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä nuoret aikuiset odottivat ja toteutuivatko heidän odotuksensa yhdeltä aktivoivalta työvoimapolitiittiselta toimenpiteeltä, työ- ja koulutuskokeilulta. Lisäksi tarkasteltiin nuorten kokemuksia kokeilun vaikutuksista. Työ- ja koulutuskokeilut (TYKO) olivat osa Tampereella toteutettua Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektia, jonka tarkoituksena on ohjata ja tukea nuoria ammatinvalinnassa, antaa tietoa koulutusvaihtoehtoista sekä auttaa koulutus- tai työharjoittelupaikkojen haussa. Projektin julkilausuttuna päätavoitteena on edistää nuorten sujuvaa siirtymistä koulutettuina työelämään. Kevään 2012 TYKO-jaksojen kautta nuoret tutustuivat hoitoalan ja tekniikan alan koulutukseen ja työhön ammattioppilaitoksissa ja työpaikoilla. Tutkimuskohteena oli 29 TYKO-jaksoille osallistunutta nuorta aikuista (17–26 -vuotiasta).

Nuoruus tai ”nuori aikuisuus” ikävaiheena on muuttunut paljon viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana. Nykyisin yhä harvempi seuraa perinteistä lineaarista polkua aikuisuuteen. Tämä näkyy myös työ- ja koulutuskokeiluun osallistuneiden nuorten aikuisten koulutus- ja työhistoriassa. Suurin osa heistä oli keskeyttänyt toisen asteen opinnot ja halusi vaihtaa alaa. Moni oli jo opiskellut itselleen ammatin ja ollut välillä töissä, mutta syystä tai toisesta halusi kokeilla uutta alaa. Joillakin osallistujista ei ollut mitään peruskoulun jälkeistä koulutusta. Osalla oli takanaan hyvin pitkiäkin koulutuksen ja työn ulkopuolella olojaksoja; vaikuttaa siltä, että osa TYKO-jakson osallistujista on ollut ns. ”syrjäytymisriskissä” jo pidempään. Hajontaa aiempien työttömyyskuukausien määrässä oli kuitenkin paljon: niiden määrä vaihteli nolosta kolmeenkymmeneen.

Tämän voi katsoa kertovan koulutus- ja työmarkkinoiden muutoksesta sekä erilaisista yksilöllisistä poluista tai väylistä oletettuun aikuisuuteen; työ-, työttömyys- ja opiskelujaksot vuorottelevat nuorten aikuisten elämässä, eikä aikuisuuskaan ole enää vakaata (esim. Ek ym. 2004, 94–95). Yhä useampi kohtaa ainakin väliaikaista työttömyyttä. Taloudellisen taantumien aiheuttamassa huonossa työmarkkinatilanteessa voi lisäksi olettaa, että nuoret aikuiset ovat juuri heikoimmassa asemassa kilpailussa työpaikoista, jolloin opiskelu houkuttaa vaihtoehtona työttömyydelle ja nuoret aikuiset saattavat olla valmiimpia kouluttautumaan uudelle alalle, mikäli he eivät muuten työllisty (ks. Hämäläinen 2002). Alanvaihtoa ei pidetä enää epänormaalina, vaan siihen jopa kannustetaan ”elinkäisen oppimisen” ihanteen (*life-long learning*) vallitessa.

Moni TYKO-jaksoille osallistuneista edustikin tällaisia alanvaihtajia, tosin useimmilla heistä ei ollut vielä toisen asteen tutkintoa. Koska elämme vahvassa koulutusyhteiskunnassa, toisen asteen

koulutuksen suorittaminen on edellytys työmarkkinoilla pärjäämiselle. Erityisesti nuoret alle 25-vuotiaat työttömät kohtaavat yhteiskunnan taholta erityisiä paineita kouluttautua. Toisaalta koulutusmarkkinoillakin on kova kilpailu, ja kaikki eivät suinkaan pääse opiskelemaan haluamaansa alaa. Voidaankin olettaa, että myös osalla TYKO-jaksoilla olleista on ollut vaikeuksia päästä oppilaitoksiin, minkä vuoksi he ovat joutuneet ”pitämään välivuotia” peruskoulun tai lukion ja ammatillisten opintojen välillä. Heillä on velvollisuus hakea toisen asteen oppilaitoksiin yhteishaussa, jotta oikeus työttömyysturvaan ei katkea. Osallistuminen aktivoiviin toimenpiteisiin on myös velvoittavaa alle 25-vuotiaille ammattikouluttamattomille (tähän lasketaan myös lukion käyneet) nuorille, joten suurin osa TYKO-jaksojen osallistujista on ollut velvoitteen piirissä.

Aineiston valossa vaikuttaa siltä, että työ- ja koulutuskokeiluun hakeutuneilla oli jo ennestään paljon motivaatiota hakea koulutukseen (tai töihin), ja osa oli jo hakenutkin opiskelemaan alaa. Eniten he kaipasivat varmistusta siitä, sopivatko alalle tai oman alan löytämistä. Ehkä osa heistä olisi hakenut opiskelemaan alaa myös osallistumatta TYKO-jaksolle? Työttömiä nuoria on luultavasti ohjattukin keväällä kokeilujaksolle heidän odottaessaan pääsykokeita ja/tai tietoa siitä, pääseekö syksyllä oppilaitokseen. TYKO-jaksoilla käytiin läpi koulutusvaihtoehtoja ja täytettiin yhteishakulomakkeita yhdessä, millä toisaalta varmistettiin se, että kaikki hakivatkin kouluihin. Koulujen hakutuloksia odotellessa TYKO-jakso on tarjonnut myös väli aikaista mielekästä tekemistä töiden puutteessa.

Empiirisen aineiston perusteella odotukset työ- ja koulutuskokeilua kohtaan olivat erilaisia ryhmien ja yksilöiden välillä, mutta kokeilu vastasi osallistujien odotuksia hyvin. Eniten TYKO-jaksoilta odotettiin aloihin tutustumista, oman alan löytämistä, tulevaisuudensuunnitelmien selkiytymistä, uusien taitojen oppimista, lisää motivaatiota koulutukseen ja työhön sekä työelämävalmiuksia. Harva TYKO-jaksolaisista odotti niin sanottujen ”elämänhallinnan taitojen”, kuten sosiaalisten taitojen, itseluottamuksen tai ajankäytön suunnittelun parantamista tai arkirutiinien saamista.

Suurimmalla osalla oli siis tavoitteena löytää sopiva ala, ja heistä, joilla oli mielenkiintoa ja motivaatiota alaa kohtaan jo etukäteen, suurin osa saikin varmistuksen siitä, että ala sopii heille ja lisämotivaatiota koulutukseen hakemiseen. Osalla puolestaan olivat tulevaisuudensuunnitelmat vielä hyvin epäselviä, eikä kokeilujakso tuonut niihin lisää selvyttä. Osa heistäkin kuitenkin sai kokeilujaksolta arkirutiineja, mielekästä tekemistä ja sosiaalisia suhteita. Osa taas havaitsi, että jokin tietty ala ei kiinnosta heitä tai sovi heille, mitä voi myös pitää hyvänä asiana, jos nuorella on epäselvyyttä kiinnostuksenkohteistaan ja liikaa alavaihtoehtoja. Alavaihtoehtoja oli paljon erityisesti nuoremmilla osallistujilla; heillä ei vielä ollut selvillä omat vahvuudet, kyvyt ja

kiinnostuksen kohteet niin hyvin kuin vanhemmilla. Nuorimmilla olikin tulevaisuudensuunnitelmissaan hieman enemmän epäselvyyttä ja epämääräisempiä vastauksia kuin vanhemmilla.

Ryhmien välillä oli jonkin verran eroja; sosiaali- ja terveystieteen ryhmäläiset kokivat sosiaalisten taitojensa ja itseluottamuksensa parantuneen useammin kuin tekniikan alan ryhmäläiset. Myös tulevaisuudensuunnitelmat olivat selkeytyneet useammin sosiaali- ja terveystieteen TYKO-jaksolaisilla. Sosiaalisten taitojen kehittämisessä erot saattavat kuitenkin selittyä sillä, että sosiaali- ja terveystieteen jaksoon kuului erityisiä vuorovaikutustaitojen oppitunteja, kun taas tekniikan jaksolla tällaisia taitoja ei harjoiteltu erikseen. Osa tekniikan TYKO-jakson haastateltavista koki kuitenkin ryhmässä toimimisen parantuneen ja tutustumisen uusiin ihmisiin helpottuneen sekä saaneensa uusia ystäviä. Molempien TYKO-jaksojen osallistujat olivat pääosin tyytyväisiä kokeilujaksoon, ja suurin osa oli kokenut hyötynensä siitä jollain tavalla. Niiden puuttuminen vastaajista, joilla oli liikaa poissaoloja TYKO-jaksolla, ja jotka eivät siten saaneet kurssitodistusta, saattaa tosin vääristää tuloksia.

Kokonaisuutena näyttää siltä, että molemmat TYKO-jaksot vastasivat melko hyvin osallistujien odotuksia, sillä ne asiat, joita oli odotettu kokeilujaksoilta, toteutuivat ainakin kyselyaineiston perusteella todella hyvin; parhaiten osallistuneiden mielestä toteutuivat uusien taitojen oppiminen ja motivaation lisääntyminen. Lähes kaikki sosiaali- ja terveystieteen ryhmäläisistä, ja tekniikan alan ryhmäläisistäkin kolme neljäsosaa koki löytäneensä oman alansa. Yhtä moni koki myös saaneensa työelämävalmiuksia ja uusia ystäviä. Huonoiten (silti yli puolet koki näidenkin toteutuneen jaksolla) toteutuivat jaksoilla kyselyjen perusteella opiskelutaitojen parantuminen, sosiaalisten taitojen kehittäminen ja ajankäytön suunnittelun parantuminen. Näitä asioita olikin odotettu vähiten TYKO-jaksoilta uusien ystävien saamisen ja arkirutiinien lisäksi. Toisaalta kaikkien tulevaisuudensuunnitelmat eivät juuri selkiytyneet. Jos kolmasosa (33 %) tekniikan jaksolla olleista ei kokenut saaneensa kokeilujaksoilta selkeyttä tulevaisuudensuunnitelmiinsa, onko tämä TYKO-jakso vastannut tavoitteisiinsa?

Sopivan alan löysivät ne, joilla oli jo ennestään motivaatiota ja halua alalle – tämän voi katsoa olevan yleistä myös aikaisempien tutkimusten perusteella työvoimapolitiittisista toimenpiteistä (ks. luku 2.3.2). Toimenpiteet hyödyttävät usein eniten niitä nuoria, joilla on jo valmiuksia ja motivaatiota koulutukseen tai työhön ja aikaisempaa työkokemusta. Huonoiten työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittuvat ne nuoret, joilla on puutteita valmiuksissaan, keskimääräistä heikompi koulumenestys, vähän työkokemusta tai erityisiä esteitä koulutukseen tai työhön sijoittumiseen, kuten mielenterveysongelmia. (esim. Sihto ym. 2012; Hämäläinen & Tuomala 2006; Linnossuo

2004; Johansson & Vuori 1999.) Työ- ja koulutuskokeilujaksolla olleista nuorista osalla oli ”kouluallergia”: välttelevä tai kielteinen suhtautuminen kouluopiskeluun. Usein kouluallergia on merkki huonoista peruskoulukokemuksista (ks. Takala 1992). Koulutusjärjestelmämme perustuu edelleen valtaosin oppitunneilla luokkahuoneissa tapahtuvaan teoreettisen tiedon omaksumiseen, johon kaikki oppilaat eivät sopeudu. Tekniikan alan haastateltavien antamat merkitykset käytännön taidoille ja työn kautta oppimiselle osoittavatkin, etteivät kaikki heistä arvosta kouluopetusta ja ”paperihommia”. Osa heistä suhtautui kouluun ”pakkona”, välineenä tai vältettävänä asiana. Osalle heistä TYKO-jakso kuitenkin antoi varmuutta siitä, että opiskelu jatkossa onnistuu.

Sukupuolen mukainen alajaottelu ja arvostukset näkyivät myös TYKO-jaksoilla; sosiaali- ja terveystieteiden kokeilujakson osallistujat olivat pääasiassa naisia, tekniikan alan osallistujat miehiä. Naiset ja sosiaali- ja terveystieteiden jaksolaiset olivat koulutetumpia kuin miehet ja tekniikan TYKO:n osallistujat, ja miehet olivat useammin pelkän peruskoulun varassa. Tekniikan TYKO-ryhmästä koulun keskeyttäneitä oli jopa 75 prosenttia. Sukupuolisegregoituminen vaikuttaakin edelleen myös nuorten koulutusvalintoihin ja -suuntautumiseen. Erilainen suhtautuminen kouluttautumiseen ja kouluopiskeluun oli myös sukupuolittunutta haastattelujen perusteella: naisilla oli useammin opiskeluorientaatio, kun taas miehillä halu suoraan käytännön töihin. Toisaalta tähän vaikutti myös ammattiala; tekniikan alaan suuntautuneilla oli halu suoraan töihin, ja kouluttautuminen nähtiin ”pakollisena välivaiheena”, välineenä ammatin saamiseen tai täysin vältettävänä asiana. Myös tekniikan alan jaksolle osallistuneiden naisten arvostuksissa näkyi vähäinen koulutusmyönteisyys ja suhtautuminen kouluun ”pakkona”. Sosiaali- ja terveystieteiden jaksolaiset vaikuttivat aineiston perusteella koulutusmyönteisemmiltä, ja heillä oli myös tarkemmat koulutustavoitteet.

Tulevaisuudensuunnitelmat olivat vielä monella tekniikan jaksolaisella melko epäselviä. Kuitenkin suurin osa heistäkin koki tulevaisuudensuunnitelmiansa selkeytyneen jaksolla, ja kaikki olivat ilmoituksensa mukaan hakeneet tai aikoivat hakea opiskelemaan tekniikan alaa TYKO-jakson jälkeen. Tekniikan alan osallistujat painottivat enemmän konkreettisten käytännön taitojen hankkimista TYKO-jaksolla, kuten työturvallisuus- ja trukkiporttien suorittamista. Koulutusta sinänsä ei pidetty arvostettuna päämääränä, vaan päätavoite oli töihin meneminen. Heitä voi kutsua ”työsuuntautuneiksi” tai ”työkeskeisiksi” nuoriksi Ahoa ja Vehviläistä (1997, 237–239) mukaillen. Suurinta osaa sosiaali- ja terveystieteiden TYKO-jakson osallistujista voisi puolestaan kutsua ”koulutussuuntautuneiksi”. Myös muissa tutkimuksissa samankaltaisista projekteista on havaittu samantyyppisiä jakoja nuorten välillä, kuten esimerkiksi Kivelä ja Ahola (2007) VaSkooli-projektissa olleiden nuorten haastattelujen pohjalta tekemässään tyypittelyssä.

Koulutussuuntautumisen erot näkyivät myös työ- ja koulutuskokeilujen osallistujien myöhemmässä sijoittumisessa koulutukseen ja työhön. Projektin ohjaajat ovat keränneet TYKO-jaksolla olleiden tietoja syksyllä 2012 ja keväällä 2013. Syksyllä 2012 sosiaali- ja terveystalouden ryhmäläisistä 8 oli päässyt lähihoitajan tai sairaanhoitajan opintoihin, ja keväällä 2013 jopa 12 sosiaali- ja terveystalouden osallistujista oli koulussa. Voidaan pitää todella hyvänä osuutena, että TYKO-jakson osallistujista noin 67 prosenttia oli koulutuksessa noin vuoden kuluttua kokeilujaksosta. Lisäksi kaksi sosiaali- ja terveystalouden TYKO-jaksolaisista oli ollut syksyllä lähiavustaja-koulutuksessa. Tekniikan alan ryhmäläisistä syksyllä 2012 luultavasti 6 opiskeli ammattiopistossa, yksi oli työvoimakoulutuksessa ja ainakin yksi palkkatöissä. Siten noin puolet heistäkin oli jossakin koulutuksessa, mikä on hyvä osuus. Osa oli jatkanut Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektin asiakkaina vielä keväällä 2013.

Hyviä kokemuksia ja hyötyjä TYKO-jaksoista olivat ainakin käytännön taitojen oppiminen (ks. luku 4.4), sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen, työharjoittelupaikkojen sekä tiedon ja varmistuksen saanti omasta alasta sosiaali- ja terveystalouden jaksolla; ystäväystyminen, korttien saaminen, käytännössä oppiminen ja joidenkin opiskelumotivaation parantuminen tekniikan alan jaksolla. Kaiken kaikkiaan TYKO-jaksoilla olleilla oli enemmän positiivisia kokemuksia jaksoista kuin negatiivista sanottavaa. Kokeilu sai hyviä arvioita kyselyyn vastanneilta osallistujilta. Kaikille haastateltaville oli jäänyt ainakin päällisin puolin positiivinen mieli TYKO-jaksosta, ja he kokivat hyötyneensä siitä.

Työharjoittelumahdollisuutta työ- ja koulutuskokeilun jälkeen pidettiin haastattelujen perusteella hyvänä mahdollisuutena kerryttää kokemusta aloista. TYKO-jakson yhtenä antina onkin, että se valmentaa osallistujia alan työtehtäviin ja antaa heille kokemusta, jonka turvin on helpompi mennä työharjoitteluihin tai töihin. Se saattoi alentaa nuorten kynnystä hakeutua ja päästä työharjoitteluun. Toisaalta, jopa työharjoittelupaikoista nuorille on nykyisin pulaa ainakin suurimmissa kaupungeissa, joten kaikki jotka hakevat työharjoittelupaikkoja, eivät pääse niihin. Ensisijainen tavoite TYKO-jaksolaisilla vaikutti kyselyjen perusteella olevan se, että pääsisi kouluun, osalla tavoitteena oli päästä töihin tai työharjoitteluun/-kokeiluun, osalla molemmat näistä. Osalla TYKO-jaksolaisista oli myös varasuunnitelmia sen varalta, ettei pääsekään syksyllä koulutukseen. Usein varasuunnitelmana oli työharjoittelu tai työ esimerkiksi sijaisuuksien muodossa.

Kritiikkiäkin jaksoja kohtaan ilmeni. Ne liittyivät useimmiten kokeilun käytännön organisointiin ja oppitunteihin. Tekniikan TYKO-jaksolaisten mielestä heillä oli jaksolla liikaa väliaikoja, ”luppoaikaa”, jolloin ei ollut mitään tekemistä. Aikataulut sovittiinkin uusiksi tekniikan TYKO-jaksolla ryhmäläisten toiveiden mukaan. Nuoria osallistujia kuunneltiin, mikä onkin tärkeää

jaksojen onnistumiseksi. Sosiaali- ja terveysalan TYKO-jaksolla liikkumisen organisoinnissa ja tiedotuksessa ilmeni puutteita. Oppituntien määrästä ja sisällöstä oli eriäviä mielipiteitä. TYKO-jaksolaiset toivoivat jaksoille lisää pituutta ja enemmän tutustumista eri työpaikkoihin ja suuntautumisvaihtoehtoihin. Kokeilujaksojen sisältöjä tai toteutustapoja ei ole tarpeen muuttaa paljoakaan aineiston perusteella. Pääasiassa jaksojen sisältöä ja opettajia keuhuttiin.

On mahdotonta tietää varmasti, kuinka moni TYKO-jaksolle päätyntä oli velvoitettu TE-toimiston kautta hakemaan sinne, tai kuinka moni oli täysin omasta halustaan hakenut ja päässyt jaksolle. Huolestuttavaa oli, ettei suuri osa sosiaali- ja terveysalan TYKO-jaksolla olleista tiennyt, onko heille tehty lain edellyttämää (työllistymis-/aktivointi-) palvelusuunnitelmaa. Suurin osa vastanneista oli kuitenkin kokenut, että sai itse vaikuttaa päätökseen hakeutua TYKO-jaksolle. Ainakin TYKO-jakson alussa kaikilla osallistuneilla oli myös joitakin odotuksia jaksoa kohtaan, mitä voi pitää merkinä siitä, että suurimmalla osalla myös omaa motivaatiota löytyi.

On kuitenkin ongelmallista, jos nuorelle työ- ja elinkeinotoimistossa ikään kuin ”tarjotaan” palvelua tai toimenpidettä, jonne hän kuitenkin samalla on velvoitettu menemään työmarkkinatuen menettämisen uhalla (ks. luku 2.3.1). Kaikki nuoret eivät välttämättä tiedä, että tarjotusta työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä ei saakaan kieltäytyä, jos se on kirjattu palvelusuunnitelmaan. Jos lisäksi nuori on suostunut toimenpiteeseen hakemiseen vain siksi, että työ- ja elinkeinotoimiston virkailija on sitä ehdottanut, tai häntä on painostettu suostumaan toimenpiteeseen, ei oma motivaatio voi olla kovin korkealla. Osaa nuorista työttömistä ei tietysti huvittaisi mennä minnekään, ja jos heidät on silti pakotettu menemään johonkin toimenpiteeseen, kapinointi saattaa ilmetä välinpitämättömyytenä osallistumista kohtaan, osallistumatta jättämisenä tai sen keskeyttämisenä. Sanktion takia voi arvella, että harva kuitenkaan haluaa kokonaan keskeyttää toimenpidettä, jolloin nuorelle voi tulla poissaoloja, mutta hän käy paikan päällä juuri sen verran kuin tarvitsee. Erään haastateltavan mukaan tekniikan TYKO-jaksolla osa oli paljon poissa, ja lopulta sinne muodostui ”ydinryhmä”; ne, jotka olivat motivoituneita ja halusivat osallistua aktiivisesti. Myös Karjalainen arveli Kansalaispajaa koskevassa tutkimuksessaan, että nuorten hyvä kiinnittyminen pajatoimintaan saattoi ehkä johtua siitä, että pajan lopettaneiden ja pajaa vaihtaneiden jälkeen vain motivoituneiden ”ydintiimi” on jäänyt jäljelle. (emt. 1999, 90.) Tosin kukaan osallistuneista ei ollut keskeyttänyt TYKO-jaksoa projektin ohjaajien mukaan.

Haastatteluista tuli esille, että myös haastatellut työttömät nuoret aikuiset ovat omaksuneet yhteiskunnassa vallitsevan työmoraalin ja päivärhythmin ihanteen, ja pitivät laiskuutta tai joutilaisuutta pääasiassa paheina. Joskus julkisuudessa ja jopa politiikassa esitetyt väitteet tai

oletukset työttömien nuorten työmoraalin rappeutumisesta tai täydestä puuttumisesta eivät siis tämänkään tutkimuksen perusteella pidä paikkaansa (ks. esim. Tuppurainen 2010). Nuoret halusivat ja yrittivät, tai ainakin kertoivat yrittävänsä, pitää kiinni säännöllisestä päivärytmistä ja arkirutiineista (ks. Lähteenmaa 2010). He eivät pitäneet tekemättömyyttä tai joutilaisuutta mukavina olotiloina, vaan pyrkivät eroon niistä esimerkiksi TYKO-jakson avulla. He tiedostivat myös sen, että päivärytmiä, arkirutiineja ja ”hyödyllistä” tekemistä pidetään tärkeinä yhteiskunnassamme, eivätkä haastaneet oletuksia siitä, mikä esimerkiksi on hyödyllistä tai mielekästä tekemistä.

Sukupuoli ja ikä vaikuttivat TYKO-ryhmäläisten kokemuksiin jaksosta. Työ- ja koulutuskokeilut oli suunnattu hyvin sukupuolisegregoituneille aloille, joilla perinteiset sukupuoliroolit ovat vielä vahvoja. Naisia pidetään ”luonnostaan” hoivaajina, tekniikkaa miesten osaamisalana. TYKO-ryhmissä vähemmistönä olevan sukupuolen edustajat ovatkin saattaneet kokea sukupuoliroolien ja -odotusten vaikutukset selkeämmin ja rajoittavammin. Yksi haastateltava koki, että naisena häntä on vähätelty ja häneltä on odotettu vähemmän kuin miehiltä tekniikan TYKO-jaksolla. Hän oli sitä mieltä, että naiset tulisi huomioida paremmin opetuksessa.

Iän ja kokemuksen merkitys tuli puolestaan esille sosiaali- ja terveysalan haastateltavan kertoessa siitä, miten jaksolla jakauduttiin iän mukaisiin ryhmiin. Toisaalta kokemuksen merkitys näkyi myös siinä, että vanhempaa ja jo työelämässä ollutta TYKO-jakson osallistujaa turhautti CV:n teon opettelu. Hieman kokeneemmat osallistujat siis saattavat kokea turhaksi ja toisaalta alentavaksi, jos jaksolla opetellaan perustaitoja, kuten työnhakua. Haastattelujen mukaan maahanmuuttaja, jolla oli puutteellinen suomen kielen taito, kohtasi melko suuria haasteita TYKO-jaksolla. Hän olisi tarvinnut tulkkausta tai ainakin enemmän tukea. Kokeilu sopii ensisijaisesti suomen kielen hyvin hallitseville, koska jaksolla opetuksen seuraamisen edellytyksenä oli sujuva suomen kieli ja oletuksena perustiedot Suomen koulutusjärjestelmästä. Muuta kuin suomea äidinkielenään puhuville ja kielitaidottomille maahanmuuttajille tulisi suunnata ensisijaisesti suomen kielen koulutusta tai heille voitaisiin järjestää erikielisiä kokeilujaksoja.

TYKO-jaksojen pääasiallisen kohderyhmän ja tavoitteiden selventäminen voisi olla paikallaan. Koska työ- ja koulutuskokeilu on melko uusi toimenpide, eivät sen tavoitteet ja kohderyhmät olleet vielä kovin spesifit. Jos tavoitellaan nuorten syrjäytymiseen puuttumista, syrjäytymisen ehkäisyä tai ammatinvalinnanohjausta, tulee keinojen olla erilaiset. Jos TYKO-jaksot halutaan suunnata ensisijaisesti niille, joilla on erityisiä vaikeuksia ja esteitä päästä toisen asteen koulutukseen, tulisi jaksot suunnitella erilaisiksi kuin silloin, jos ne halutaan suunnata jo tutkinnon suorittaneille, alanvaihtajille tai pelkästään ammatinvalinnan varmistusta hakeville.

Osallistujien motivaatio on olennainen kurssin tavoitteiden toteutumisen kannalta. Niille, joilla oli jo runsaasti motivaatiota ja valmiuksia hakeutua koulutukseen, ei ollut välttämättä tarpeen osallistua tämän tyyppiselle jaksolle, koska he olisivat voineet muutenkin päästä koulutukseen. Toisaalta, jos taas nuori oli hiukan epävarma ammatinvalinnastaan, ja kaipasi varmistusta ja pientä lisämotivaatiota, toteutetun tyyppinen TYKO-jakso oli oivallinen siihen tarkoitukseen. Suurin osa sai sen avulla varmistuksen alavalinnastaan ja lisämotivaatiota koulutukseen. Puolestaan he, joilla oli jo alun perin hyvin epämääräiset tulevaisuudensuunnitelmat eikä motivaatiota kokeiluun tai koulutukseen, eivät myöskään saaneet jaksolta selkeyttä alavalintaansa tai tulevaisuudensuunnitelmiinsa. Toki hekin saivat kokeilujaksolta mielekästä tekemistä arkeen ja ystävyysuhteita. He tarvitsisivat kuitenkin enemmän yksilöllistä ohjausta ja koulutusvaihtoehtojen pohtimista tai eri alojen työtehtäviin tutustumista, kuin mitä TYKO-jaksoilla pystyttiin tarjoamaan.

TYKO-jaksoja voisikin jatkossa räätälöidä erilaisten osallistujien mukaan; esimerkiksi vanhemmille ja nuoremmille eri ryhmät (tai koulutustaustan ja aiemman työkokemuksen mukaan), koska suoraan peruskoulusta tulleet kaipaavat enemmän ohjausta, koulutustarjonnan esittelyä ja omien vahvuuksien tunnistamista sekä opiskelu- ja työnhakutaitojen opettelua. Vanhemmille, alan opiskeluun jo motivoituneille, työelämässä olleille ja alanvaihtajille voitaisiin suunnata erilaisia kokeilujaksoja. Niille, joilla on erityisen kouluvastaista asennetta tai takanaan opiskelumotivaation ja -taitojen puutteesta johtuvaa koulun keskeyttämistä, voisi suunnitella omat ryhmänsä. Työpainotteisuutta ja käytännön tekemisen kautta oppimista kaipasivat etenkin he, joilla oli ns. kouluallergiaa. Heille, joilla oli jo tiedossa oma haaveammattinsa ja opiskelualansa, TYKO-jakso puolestaan toimi ikään kuin ”valmennuskurssina” koulutukseen.

Yksi (työ- ja) koulutuskokeilujakson mahdollinen funktio voisikin olla toimia eräänlaisena ”valmennusjaksona” nuorille, jotka ovat halunneet ja yrittäneet hakea opiskelemaan tiettyä alaa, mutta eivät ole päässeet vielä sisään oppilaitokseen. Sosiaali- ja terveysalan TYKO-jaksolla olikin valmennettu osallistujia pääsykokeisiin järjestämällä lavastettuja pääsykokeita (KOURA-väliraportti 2012, 5). Valmennuskursseja sosiaali- ja terveysalalle ei (eikä toisen asteen koulutukseen muutenkaan) juuri muualla järjestetä, ja hakijoita auttaa, jos heillä on jo valmiiksi pohjatiedot alasta. Suurin osa sosiaali- ja terveysalan jaksolla olleista myös pääsi alan koulutukseen.

Työ- ja koulutuskokeilujen toteuttamisen kannattavuutta voidaan pohtia sen yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden kautta. Jos työ- ja koulutuskokeilun tavoitteena on nuorten koulutukseen ohjaaminen ja ammatinvalinnan varmistaminen, kokeilujakso siis kannattaa. Suurimmalla osalla TYKO-jakson osallistujista alavalinta varmistui, he hakivat ja useimmat pääsivät kouluihin. Tällä tavoin voidaan säästää myös koulutusresursseja, kun vääristä alavalinnoista johtuvat koulujen keskeyttämiset ehkä

vähentyvät. Siten työ- ja koulutuskokeilut voisivat tukea koulutuspolitiikkaa. Samalla ne ehkäisisivät työttömyyttä ja syrjäytymistä siten, että motivoituneet nuoret ohjautuisivat oikeaan koulutukseen ja valmistuisivat ehkä nopeammin. Tulevaa työpaikkaa työ- ja koulutuskokeilujen kautta ei välttämättä löydy, mutta alan työpaikkoihin tutustuminen voi olla silti eduksi tulevaisuudessa. Jos kuitenkin halutaan saada kaikki nuoret heti peruskoulun jälkeen toisen asteen koulutukseen, oleellisempaa olisi hyvä ammatinvalinnanohjaus peruskoulussa, koulutusjärjestelmän aukkojen korjaaminen ja toisen asteen koulutuspaikkojen lisääminen.

Toisaalta kouluoppimiseen soveltumattomat ja he, joilla on vahvaa kouluvastaisuutta, eivät TYKO-jaksosta välttämättä hyödy. Jotkut nuorista saattavat turhautua jos he kokevat, että opetus on liian teoreettista. Muut, työmuotoiset toimenpiteet, kuten oppisopimukset ja työpajat sopivat ehkä paremmin heille. Niin sanottuja kouluallergikkoja ja heitä, joilla koulunkäynnistä on jo vuosia aikaa, TYKO-jakso saattaa kyllä myös auttaa opiskeluun orientoitumiseen. Koulutusmetodien uudistaminen ja työmuotoisten opiskelumenetelmien kehittäminen olisi kuitenkin tärkeämpää kouluoppimiseen sopeutumattomien ja kouluvastaisten nuorten kannalta.

Nuorten aikuisten pitkittyneen työttömyyden ja syrjäytymisen taustalla olevia ongelmia ja syitä työ- ja koulutuskokeilut eivät myöskään poista. Koti- ja kouluongelmiin olisi puututtava jo varhaisemmassa vaiheessa, koska vaikeat perheolot aiheuttavat nuorelle usein kouluongelmia ja huonot peruskoulukokemukset kouluvastaisuutta. Koti- ja kouluongelmat vaikuttavat puolestaan nuoren itsetuntoon ja mielenterveyteen. Myös sosiaalisen taustan vaikutus on huomioitava. Huono-osaisuuden, matalan koulutustason ja työttömyyden periytyminen on kehä, jonka katkaiseminen vaatii yhteiskunnan mittavia panostuksia ja muutoksia eri palvelujärjestelmiin. Usein ongelmat kasautuvat pitkän ajan kuluessa. Työ- ja koulutuskokeilujaksolle pahimmassa syrjäytymisvaarassa tai -kierteessä olevat eivät edes hae, ja heille ensisijaisena pitäisi olla muihin, kuten psykiatriin palveluihin pääsyn helpottaminen.

Toisaalta, nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa työttömyys on ylipäättään korkeaa ja erityisesti nuorisotyöttömyys kasvanut, on tärkeää tarjota niillekin nuorille, joilla koulutus- ja työmahdollisuuksia ei ole, jotakin mielekästä tekemistä. Kaikille halukkaille ei riitä työ- eikä koulutuspaikkoja, vaikkei yksilöllä olisikaan niiden vastaanottamista estäviä tai haittaavia ongelmia. Työ- ja koulutuskokeiluista haastateltavat kokivat saaneensa tarpeellisena pidettyä mielekästä tekemistä, päivärytmin ja arkirutiineja. TYKO-jaksot tarjosivat heille myös sosiaalisia kontakteja, jotka saattavat muutoin vähentyä työttömänä ollessa, joten ne ehkäisivät yksinäisyyttä. Sosiaalisten suhteiden ja mielekkään tekemisen merkitys yksilön hyvinvoinnille on suuri.

Työ- ja koulutuskokeilun toteutunutta, pitkäaikaista vaikuttavuutta ja merkitystä siihen osallistuneiden nuorten aikuisten elämään on kuitenkin erittäin vaikeaa tai mahdotonta arvioida kerätyn aineiston perusteella: vaikka suurin osa heistä hakeutui alalle ja arvion mukaan noin 50–60 prosenttia oli vuoden päästä opiskelemassa, heidän todellinen motivaationsa ja koulun loppuun suorittamisensa jäävät väistämättä näin lyhytaikaisessa tutkimuksessa pimentoon. Siten kokeilujen pitkäaikaisen toteutuneen vaikuttavuuden selvittäminen vaatisi pitkittäistutkimusta ja -seurantaa.

Tutkimusta nuorille työttömille suunnatuista erilaisista projekteista, palveluista ja toimenpiteistä sekä niiden hyvistä käytännöistä kaivataan erityisesti lähitulevaisuudessa, koska Nuorisotakuu astui vuoden 2013 alusta voimaan. Nuorisotakuun tavoitteiden toteutumisen kannalta on tärkeää saada empiiristä tutkimustietoa sen vaikutuksista nuorten työllisyyteen ja koulutukseen. Uusien lakimuutosten ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutuksia nuoriin ja heidän elämäänsä tulisi tarkastella monenlaisin metodein. Eri toimenpiteiden vaikuttavuutta tulisi tarkastella yhä enemmän pitkittäistutkimuksella, jotta toimenpiteiden pitkäaikaisemmat vaikutukset saadaan esiin. Kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia aineistoja ja metodeja on syytä yhdistellä, jotta saadaan moniulotteista tietoa tarkasteltavista toimenpiteistä sekä niiden vaikutuksista.

Paitsi tutkimusta toteutuneista vaikutuksista nuorten kouluttautumiseen ja työllistymiseen, myös tutkimusta nuorten työttömien tarpeista ja odotuksista työvoimapolitiittisille toimenpiteille, heidän omista kokemuksistaan niistä ja niiden merkityksestä tarvitaan. Tutkimuksen avulla voidaan tunnistaa, miksi ja millaisia palveluja ja toimenpiteitä nuorille työttömille kannattaa suunnata haluttuihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Kannattavuutta voidaan tarkastella eri näkökulmista riippuen siitä, mitä työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä tavoitellaan; onko niiden tavoitteena vastata nuorten omiin tarpeisiin ja toiveisiin, helpottaa siirtymää johonkin hyvään, vastuulliseen ja tasapainoiseen ”aikuisuuteen”, vai vain nopeuttaa heidän siirtymäänsä kelvollisiksi työmarkkinakansalaisiksi, jotta työuria saataisiin pidennettyä? Työvoimapolitiikan ja yleisemmin koko yhteiskunnan tulevaisuuden tavoitteista ja arvoista tarvitaan siis julkista, eri sukupolvien näkökulmat huomioon ottavaa keskustelua. Jos hyväksymme, että maailma on muuttunut eikä vanhaan ole enää paluuta, tarvitaan lisää tietoa niin sanotuista nuoruuden siirtymävaiheista ja niiden katkoksista postmodernin aikakauden globalisoituneilla, epävarmoilla koulutus- ja työmarkkinoilla sekä siitä, millaista on uusi ”aikuisuus” tai kansalaisuus taloudellisesti epävakaa ja postmodernissa kulutusyhteiskunnassa.

Lähteet

Aho, Simo & Koponen, Hannu (2001) Nuorten opiskelu- ja työurat 1990-luvulla. Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuora, julkaisuja 20. Tampere.

Aho, Simo & Pitkänen, Sari & Vanttaja, Markku (2012) Nuorten työmarkkinatukioikeus ja koulutukseen hakeutuminen – Työmarkkinatuen saamisen edellytyksenä olevan kouluttautumisvelvoitteen arviointitutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 3/2012. Helsinki.

Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka (1997) Keppi ja porkkana: Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. ESR-julkaisut No 3. Työministeriö. Helsinki.

Ala-Kauhaluoma, Mika & Keskitalo, Elsa & Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004) Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Stakes, Tutkimuksia 141. Helsinki.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus (3. painos). Tampere: Vastapaino.

Aro, Timo & von Hertzen, Nina & Jalava, Janne & Virtanen, Petri & Niittyniemi, Jaana (2007) Yksilöt ja ESR-projektien työllisyyspolut: selvitys työhallinnon työttömille suunnattujen ESR-projektien yksilöpohjaisesta työllisyysvaikuttavuudesta. Net Effect Oy. ESR tutkimukset ja selvitykset -sarja: 11/07. Työministeriö, Euroopan sosiaalirahasto 2000 – 2006. Helsinki.

Beck, Ulrich (1992) Risk Society. Towards a New Modernity. London: Sage.

Blom, Raimo & Melin, Harri & Pyöriä, Pasi (toim.) (2001). Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.

Bourdieu, Pierre (1998) Järjen käytännöllisyys. Tampere: Vastapaino. Viitattu teoksessa Ellen Ek, Erkki Saari, Leena Viinamäki, Ulla Sovio & Marjo-Riitta Järvelin (2004) Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö. Kela: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 76. Helsinki.

Eduskunta. fi (2010) Tiedote 8.12.2010: Kiistelty toimeentulotuen leikkaus nuorilta hyväksyttiin. <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/eduskunta/ajankohtaista/tiedotearkisto.htx?templateId=38.htx&id=3817&titlenro=12/2010&sort=122010>

Ek, Ellen & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena & Sovio, Ulla & Järvelin, Marjo-Riitta (2004) Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö. Kela: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 76. Helsinki.

Eurofound (2011) *Young people and NEETs in Europe: First findings* (résumé). Julkaistu 20.12.2011. PDF: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1172.htm> Luettu 23.11.2012.

European Commission (2011) *Employment in Europe 2010*. Raportti, Euroopan Unionin komissio. http://ec.europa.eu/employment_social/eie/chap3_en.html Luettu 23.11.2012.

France, Alan (2007) *Understanding Youth in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.

Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007) *Young people and Social change – New Perspectives*. Second edition. Buckingham: Open University Press.

Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Heikkilä, Matti (2000) *Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla*. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus, 167–181.

Helne, Tuula (2000) *Toiseudesta yhteisyyteen – kysymyksiä syrjäytymiskeskustelun oletuksista*. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus, 182–200.

Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Väitöskirja. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Helve, Helena (2005) *Borders and possibilities in youth research – a longitudinal study of the world views of young people*. Teoksessa Helena Helve (toim.) *Mixed Methods in Youth Research*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 60. Tampere: Juvenes Print, 57–81.

Hyvärinen, Matti (2010) *Haastattelukertomuksen analyysi*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirkko Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) *Kerronnallinen haastattelu*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.

- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla (2012) *Matkalla maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto*. Artikkelit, Työpoliittinen aikakauskirja 2/2012, 6–18.
- Hämäläinen, Kari & Tuomala, Juha (2006) Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. Työpoliittinen tutkimus: 315. Työministeriö. Helsinki: Hakapaino.
- Hämäläinen, Ulla (2002) Koulutuksesta työelämään – Nuorten työllistymiseen vaikuttavat tekijät. Palkansaajien tutkimuslaitos, tutkimuksia 83. Helsinki.
- Johansson, Antero & Vuori, Jukka (1999) *Koho-projektin toimenpiteiden vaikutus työttömien nuorten työllistymiseen ja opintojen aloittamiseen*. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Nuorisosiain neuvottelukunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. NUORAn julkaisuja: 14. Helsinki: Nykypaino, 207–216.
- Julkunen, Ilse & Malmberg-Heimonen, Ira (1998) The encounter of high unemployment among youth. A Nordic perspective. Työpoliittinen tutkimus Nro 188. Työministeriö. Helsinki.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko & Anttila, Timo (toim.) (2004). *Aikanyrjähdys: keskiluokka tietotyön puristuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2006) *Koulupudokkaiden työurat*. Artikkelit, Yhteiskuntapolitiikka 71:2006.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2008) *Koulutus, polarisaatio ja tasa-arvo: hyvä- ja huono-osaistuminen perus- ja keskiasteen koulutuksessa*. Teoksessa Minna Autio & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) *Polarisoituvuutta nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Nuorisosiain neuvottelukunta; julkaisuja 38. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes). Helsinki: Hakapaino.
- Kankare, Ilkka (2006) *Syntinen liitto – arviointi ja Euroopan sosiaalirahaston itse aiheutettu monimuutokaisuus*. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektityhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 121–142.
- Karjalainen, Pekka (1999) Nuorten työpaja – osallisuutta omaan elämään. Tapaustutkimus Korson Kansalaispajasta. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen raportteja ja selvityksiä 32/1999. Tampere: Tammer-Paino.
- Keinänen, Päivi (2010) Taloustaantuma heikentää nuorten työmahdollisuuksia. Artikkelit, Hyvinvointikatsaus 2/2010. Tilastokeskus. Päivitetty 7.6.2010.
http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2010/art_2010-06-07_001.html?s=0#4 Luettu 15.2.2013.

Kiilakoski, Tomi (2012) *Sama kategoria, eri elämäntilanteet*. Kolumni, Nuorisotutkimuksen verkkokanava Kommentti, Nuorten syrjäytyminen -teemasarja. Julkaistu 17.4.2012.

<http://www.kommentti.fi/kolumnit/sama-kategoria-eri-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet>. Luettu 14.2.2013.

Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2007) *Elämää nivelvaiheissa: Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy*. VaSkooli -projektin loppuraportti. Turun yliopisto, Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Turku: Tammisaaren kirjapaino.

Kojo, Marjaana (2010) *Laajentunut nykyisyys: nuorten tulevaisuuteen suuntautuminen työn marginaalissa*. Artikkel, Nuorisotutkimus 28 (2), 23–35.

Komonen, Katja (1999) *Yksilöllinen valinta vai portti koulutukselliseen syrjäytymiseen? – Ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten koulutuspolut*. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Nuorisoasiain neuvottelukunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. NUORAn julkaisuja: 14. Helsinki: Nykypaino, 117–127.

Komonen, Katja (2001) *Työn moraalista koulutuksen moraaliin*. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16. Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuora, julkaisuja 19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes, 70–85.

KOURA-väliraportti (2012) *Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektin väliraportti 1.1.–30.6.2012*. Julkaistu 30.8.2012. Luettavissa projektin nettisivuilta:

http://www.tyollisyysportti.fi/koulutukseen/perustietoja_projektista/valiraportit/ Luettu 6.4.2013.

Kumpulainen, Timo (toim.) (2012) *Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011*. Koulutuksen seurantaraportit 2012:5. Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/141011_Koulutuksen_tilastollinen_vuosikirja_2011.pdf Luettu 15.2.2013.

Kuure, Tapio (1999) *Kansalaisuuden ulottuvuus Euroopan unionin sosiaalipoliittisissa ohjelmissa*. Teoksessa Tapio Kuure & Kati Kärkkäinen & Petri Paju & Anne Soininen (toim.) *Kutsuuko yhteiskunta? Nuoret jäsenyyksiä lunastamassa ja haastamassa*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 10/99. Helsinki, 9–37.

Lewis, Suzan & Smithson, Janet & Kugelberg, Clarissa (2002) *Into work: job insecurity and changing psychological contracts*. Teoksessa Julia Brannen & Suzan Lewis & Ann Nilsen & Janet

Smithson (ed.) *Young Europeans, Work and Family. Futures in Transition*. London: Routledge, 69–88.

Linnossuo, Outi (2004) *Syrjäytymisestä selviytymiseen? Arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta*. KELA, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 61. Helsinki: Edita Prima.

Lähteenmaa, Jaana (2006) *2000-luvun nuorisotyöprojektien kompastuskiviä kentällä*. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektityhteiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 105–117.

Lähteenmaa, Jaana (2010) *Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta*. Artikkelit, Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2010, 51–63.

Lähteenmaa, Jaana (2012) *Huhuu, onko syrjäytyntä nuorta näkynyt?* Kolumni, Nuorisotutkimuksen verkkokanava Kommentti, Nuorten syrjäytyminen -teemasarja. Julkaistu 7.6.2012. <http://www.kommentti.fi/kolumnit/huhuu-onko-syrj%C3%A4ytynt%C3%A4-nuorta-n%C3%A4kynyt>. Luettu 14.2.2013.

Lähteenmaa, Jaana & Kojo, Marjaana & Määttä, Mirja (2012) *Onnistuuko työttömien nuorten aktivointi?* Kolumni, Nuorisotutkimuksen verkkokanava Kommentti, Nuorten syrjäytyminen -teemasarja. Julkaistu 17.4.2012. <http://www.kommentti.fi/kolumnit/onnistuuko-nuorten-ty%C3%B6tt%C3%B6mien-aktivointi> Luettu 16.4.2013.

Lämsä, Anna-Liisa (1999) *Nuorten elämänpiirit syrjäytymisen ja selviytymisen näyttämönä*. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) *Holtittomasta hortoiluista hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Nuorisosiain neuvottelukunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. NUORAn julkaisuja: 14. Helsinki: Nykypaino, 49–59.

Mary, Aurélie (2012) *The Illusion of the Prolongation of Youth – Transition to Adulthood among Finnish and French Female University Students*. Väitöskirja. Sosiologia, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis; 1242. Tampere: Tampere University Press. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8927-3>.

Myrskylä, Pekka (2009) *Koulutus periytyy edelleen*. Artikkelit, Hyvinvointikatsaus 1/2009. Tilastokeskus. Päivitetty 16.3.2009. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0#2. Luettu 14.2.2013.

Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 12/2011. Edita Oy. Julkaistu 3/2011. http://www.tem.fi/files/29457/TEM_12_2011_netti.pdf Luettu 14.2.2013.

Myrskylä, Pekka (2012) Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Eva analyysejä: 19. Julkaistu 1.2.2012. Linkki: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf> Luettu 14.2.2013.

Mäkinen, Katariina (2012) *Becoming Valuable Selves. Self-Promotion, Gender and Individuality in Late Capitalism*. Väitöskirja. Naistutkimus, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis; 1732. Tampere: Tampere University Press.
<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8811-5>.

Nummenmaa, Anna-Raija & Tarkiainen, Ari (1993) Koulutuksen ulkopuolella oleva nuori. Työpoliittisia tutkimuksia, Nro 44. Työministeriö. Helsinki. Viitattu teoksessa Simo Aho & Jukka Vehviläinen (1997) Keppi ja porkkana: Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. ESR-julkaisut No 3. Työministeriö. Helsinki.

Nuorten yhteiskuntatakuu: Työmarkkinatuen aktivointi – yhteiskuntatakuu pitkäaikaistyöttömille. Työhallinnon julkaisu 347. Työministeriö 2005. Helsinki.
http://www.työlinja.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj347.pdf
Luettu 2.2.2013.

Nyyssölä, Kari (2002) *Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle*. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Opetusministeriö. Helsinki: Yliopistopaino, 120–136.

Nätti, Jouko (1999) *Nuoret ja työmarkkinoiden muutos*. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Nuorisoasiain neuvottelukunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. NUORAn julkaisuja: 14. Helsinki: Nykypaino, 155–161.

O’Leary, Zina (2005) *Researching Real-World Problems. A Guide to Methods of Inquiry*. London: Sage.

Opetus- ja kulttuuriministeriö, OKM (2012) Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 – 2016. Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Helsinki. Julkaistu 1/2012.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm01.pdf?lang=fi> Luettu 6.4.2013.

- Paakkunainen, Kari (1999) *Nuorisotyön evaluaatio 'poliittisen' uudelleenlöytämisenä*. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) *Arviointitutkimus ja nuoriso – Tulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8/99. Helsinki, 123–199.
- Paakkunainen, Kari (2006) *Arvioija uuden poliittisen kumppanuuden synnyttäjänä – Nuorisotyön verkostoprojektit ja toinen asiantuntijuus*. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 161–175.
- Paju, Petri & Vehviläinen, Jukka (2001) *Valtavirran tuolla puolen*. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 18. Helsinki: Yliopistopaino.
- Pohjola, Anneli (2001) *Nuorten myyttinen ongelmallisuus*. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 187–204.
- Puuronen, Vesa (2005) *Methodological starting points and problems of youth research*. Teoksessa Helena Helve (toim.) *Mixed Methods in Youth Research*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 60. Tampere: Juvenes Print, 15–28.
- Puuronen, Vesa (2006) *Nuorisotutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma. Valtioneuvoston kanslia 21.6.2011.
- Pöysä, Jyrki (2010) *Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirkko Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 153–179.
- Ruusuvuori, Johanna (2010) *Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – keskusteluanalyttinen näkökulma*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirkko Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 269–299.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirkko & Hyvärinen, Matti (2010) *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirkko Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) *Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Rönkä, Anna (1999) *Sosiaalinen selviytyminen lapsuudesta aikuisuuteen – ongelmien kasautumisen kolme väylää*. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Nuorisosaian neuvottelukunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. NUORAn julkaisuja: 14. Helsinki: Nykypaino, 9–16.

Sihto, Matti & Tuomaala, Mika & Sardar, Paula (2012) *Työvoimapolitiisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2010*. TEM-analyyseja 42/2012. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. Verkkojulkaisu: http://www.tem.fi/files/34494/Toimenpiteilta_sijoittuminen_10.pdf Luettu 9.4.2013.

Silvennoinen, Heikki (1992) *Koulutus ja työmarkkinoilla pärjääminen*. Koulutussosiologian tutkimusyksikön tutkimusraportteja 9. Turun yliopisto, koulutussosiologian tutkimusyksikkö RUSE. Turku.

Silvennoinen, Heikki (2002) *Koulutus marginalisaation hallintana*. Helsinki: Gaudeamus.

Silvennoinen, Heikki & Kivinen, Osmo & Ahola, Sakari (2002) *Tasa-arvon tavoittelusta markkinoiden puristukseen. Nuorten koulutus ja koulutuspolitiikka*. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian neuvottelukunta, Opetusministeriö. Helsinki: Yliopistopaino, 61–85.

Silverman, David (2010) *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: Sage.

Suurpää, Leena (toim.) (2009) *Nuoria koskeva syrjäytymistieto – Avauksia tietämisen politiikkaan*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 27. Helsinki 2009. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf> Luettu 21.2.2011.

Suurpää, Leena (1996) *Yksilöllistä sosiaalisuutta vai sosiaalista yksilöllisyyttä? Nuorten yhteiskunnallisten identiteettien poluilla*. Teoksessa Leena Suurpää & Pia Aaltojärvi (toim.) *Näin nuoret – Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin*. Tietolipas 143, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 51–73.

Suurpää, Leena (2012) *Kiistanalaisia kansalaisrooleja ja vastuun pallottelua*. Kolumni, Nuorisotutkimuksen verkkokanava Kommentti, Nuorten syrjäytyminen -teemasarja. Julkaistu 18.9.2012. <http://www.kommentti.fi/suurp%C3%A4%kirjoitus/kiistanalaisia-kansalaisrooleja-ja-vastuun-pallottelua> Luettu 14.2.2013.

Suutari, Minna (2002) *Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa*. Väitöskirja. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 26. Helsinki: Yliopistopaino.

- Takala, Mikko (1992) ”Kouluallergia” – yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Väitöskirja, kasvatustiede, Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tampereensis: ser A, vol. 335. Tampere.
- Taskinen, Sirpa (toim.) (2001) ”Huono ennuste” – Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? Stakes, Aiheita 10/2001. Helsinki: Stakes.
- Tilastokeskus (2010 a) *Joka kolmas työskentelee hyvin nais- tai miesvaltaisessa ammattiryhmässä*. Julkaistu 3.12.2010. Työssäkäyntitilasto 2008.
http://www.stat.fi/til/tyokay/2008/04/tyokay_2008_04_2010-12-03_tie_001_fi.html Luettu 6.4.2013.
- Tilastokeskus (2010 b) Tiedote 8.12.2010: *Lamavuoden kuva tilastoissa*. Suomen tilastollinen vuosikirja 2010. http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/2010/tiedote_014_2010-12-08.html Luettu 15.2.2011.
- Tilastokeskus (2011) *Taluskriisi pahensi nuorisotyöttömyyttä myös Suomessa*. Kirjoittanut Sinivuori, Kalle. http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-21_006.html Luettu 6.4.2013.
- Tilastokeskus (2012 a) *Opiskelijoiden työssäkäynti yleisempää vuonna 2010 kuin vuotta aiemmin*. Julkaistu 20.3.2012. http://www.stat.fi/til/opty/2010/opty_2010_2012-03-20_tie_001_fi.html Luettu 6.4.2013.
- Tilastokeskus (2012 b) *Väestön koulutus rakenne 2011*. Julkaistu 4.12.2012.
http://www.stat.fi/til/vkour/2011/vkour_2011_2012-12-04_fi.pdf Luettu 6.4.2013.
- Tilastokeskus (2013) *Työttömyydessä ei juuri muutosta vuonna 2012*. Työvoimatutkimus 2012. Päivitetty 5.3.2013. http://www.stat.fi/til/tyti/2012/13/tyti_2012_13_2013-03-05_kat_002_fi.html Luettu 6.4.2013.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuppurainen, Simo (2009) *Muistio nuorten työelämäasenteista ja -arvoista sekä toimenpiteistä nuorten työllisyyden edistämiseksi*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 100. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisu 42. Helsinki: Yliopistopaino.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/tyoelamaasenteet.pdf> Luettu 21.2.2011.
- Tuppurainen, Simo (2010) *Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan*. Artikkelit, Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2010.

- Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM (2009) *Nuoret miehet työelämään – Mitä palveluja ja toimenpiteitä tarvitaan TE-toimistoissa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 34/2009. Julkaistu 7/2009. http://www.tem.fi/files/23982/TEM_34_2009_tyo_ja_yrittajyys.pdf Luettu 19.2.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM (2012 a) Tiedotteet 2012: *Nuorten yhteiskuntatakuu: koulutusta, työtä ja täsmäpalvelua*. Julkaistu 15.3.2012. Päivitetty 28.1.2013. http://www.tem.fi/index.phtml?109336_m=105791&s=5236 Luettu 5.4.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM (2012 b) *Nuorten yhteiskuntatakuu 2013*. Nuorten yhteiskuntatakuu -työryhmän raportti. TEM raporteja 8/2012. Julkaistu 15.3.2012. http://www.tem.fi/files/32352/Nuorten_yhteiskuntatakuu_tyoryhman_raportti_%282%29.pdf Luettu 6.2.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM (2013) Tiedotteet 2013: *Nuorisotakuu 1.1.2013 alkaen*. Julkaistu 1.1.2013. http://www.tem.fi/files/34215/Nuorisotakuu_1.1.2013_alkaen.pdf Luettu 19.2.2013.
- Työllisyysportti.fi: Koulutukseen. Kestävät koulutus- ja uravalinnat -projektin nettisivut. <http://www.tyollisyysportti.fi/koulutukseen/> Luettu 6.4.2013.
- Vanttaja, Markku & Järvinen, Tero (2004) *Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet: vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet*. Artikkelit, Yhteiskuntapolitiikka 69 (5). 472–480.
- Vehviläinen, Jukka (1999) *Polun rakentajat. Nuorten sijoittuminen ammatilliseen koulutukseen ja työelämään*. ESR-julkaisut 49/1999. Helsinki: Työministeriö.
- Virtanen, Petri (1995) ”*Jos huomien tuottaa jotain uutta...*” Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistämistä ja nuoria koskevan syrjäytymisproblematiikan luonteesta. Työpoliittinen tutkimus Nro 96. Helsinki: Työministeriö.
- Virtanen, Petri (1996) *The Making of a New Underclass Among The Unemployed Youth? Emerging Social Exclusion, the Mechanisms of Integration and the Need for Active and Network-based Employment Strategies*. Labour Policy Studies Number 150. Helsinki: Työministeriö.
- Warpenius, Katariina (2006) *Näkymätön näyttö – vaikuttavuusarvioinnin pulmat paikallisprojekteissa*. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 143–160.
- Willis, Paul (1984) *Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miksi työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt?* Tampere: Vastapaino. Viitattu teoksessa Petri Paju & Jukka Vehviläinen

(2001) Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 18. Helsinki: Yliopistopaino.

Åkerblad, Leena (2011) *Prekaari työmarkkinatilanne ja toimijuus*. Teoksessa ”Yrittäkää edes!” Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Tutkijaliitto, Episteme-sarja. Helsinki, 19–36.

Lait ja hallituksen esitykset:

HE 1/2010: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi nuorisolain sekä opiskelijavalintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä annetun lain 5 §:n muuttamisesta. Luettu 6.2.2013.

HE 45/2003: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain 10 luvun 3 §:n ja työttömyysturvalain 7 luvun 8 §:n muuttamisesta. Luettu 16.4.2013.

Laki julkisesta työvoimapalvelusta 30.12.2002/1295

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412

Nuorisolaki 27.1.2006/72

Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290

Liite 1. KYSELY TYÖ- JA KOULUTUSKOKEILUN OSALLISTUJILLE

Tähän kyselylomakkeeseen vastaaminen ei ole pakollista. Antamianne tietoja tullaan käyttämään ainoastaan tutkijan opinnäytetyössä, eikä niitä näytetä tai luovuteta ulkopuolisille. Vastaaaja ei voida tunnistaa lopullisesta tutkimusraportista.

Tutkijan yhteystiedot: Senja Miettinen, Tampereen yliopisto, puh. 0400-805169, S-posti: senja.miettinen@uta.fi

Taustatiedot:

Ikä: _____

Sukupuoli: nainen mies

Koulutus: a) olen suorittanut (rastita tarvittaessa useampi vaihtoehto):

peruskoulu ammattioppilaitos lukio

korkeakoulu ei peruskoulutusta

jokin muu koulutus, mikä? _____

b) olen: keskeyttänyt ammatilliset opinnot, keskeyttänyt lukion,
 keskeyttänyt korkeakouluopinnot, minä vuonna? _____

Milloin olit viimeksi:

1) koulussa, kuukausi ja vuosi (kk.vvvv): _____

2) työssä, kuukausi ja vuosi: _____

3) jossakin työvoimatoimiston välittämässä toimenpiteessä (esim. kurssi, työharjoittelu, työvoimakoulutus, kuntouttava työtoiminta, työpaja), kuukausi ja vuosi: _____

Kauanko olet ollut työttömänä työnhakijana ennen TYKO-jaksolle osallistumista (kk): _____

Onko sinulle tehty palvelusuunnitelma (aktivointi-/ työnhakusuunnitelma) TE-toimistossa tai Työvoiman palvelukeskuksessa?

kyllä ei en osaa sanoa

Tuntuiko sinusta, että sait itse vaikuttaa päätökseen hakea työ- ja koulutuskokeiluun:

kyllä ei en osaa sanoa

Kerro, miksi osallistut työ- ja koulutuskokeilujaksolle:

Odotukset työ- ja koulutuskokeilua kohtaan:

1) Kerro ensin odotuksistasi työ- ja koulutuskokeilua kohtaan omin sanoin:

2) Odotan työ- ja koulutuskokeilun aikana (rastita ne vaihtoehdot, jotka sopivat kuvaamaan odotuksiasi, voit rastittaa monta):

☐ löytäväni omanalani	☐ oppivani uusia taitoja
☐ parantavani oppimiskykyjäni	☐ saavani työelämävalmiuksia
☐ saavani kivaa tekemistä	☐ saavani lisää itseluottamusta
☐ saavani motivaatiota opiskeluun/työhön	
☐ selkeyttäväni tulevaisuudensuunnitelmiani	
☐ saavani lisää valmiuksia toteuttaa omia haaveitani	
☐ parantavani sosiaalisia taitojani	☐ saavani lisää ystäviä
☐ parantavani ajankäyttöäni	☐ saavani arkirutiineja
☐ jotain tekemistä päiviksi	☐ en odota mitään

Kerro, millaisia tulevaisuudensuunnitelmia sinulla on työ- ja koulutuskokeilujakson jälkeen:

Tutkimukseen kuuluu myös haastattelu työ- ja koulutuskokeilun jälkeen. Haastatteluun osallistuminen on tärkeää tutkimuksen onnistumisen kannalta. Jos osallistut myös haastatteluun kokeilujakson päätyttyä, jätä nimesi ja yhteystietosi tähän, kiitos! (Ilmoittautuminen ei ole sitovaa)

Nimi: _____

Puh.nro: _____

Sähköposti: _____

Liite 2. LOPPUKYSELY TYÖ- JA KOULUTUSKOKEILUUN OSALLISTUNEILLE

Tähän kyselylomakkeeseen vastaaminen ei ole pakollista. Antamianne tietoja tullaan käyttämään ainoastaan tutkijan opinnäytetyössä, eikä niitä näytetä tai luovuteta ulkopuolisille. Vastaajia ei voida tunnistaa lopullisesta tutkimusraportista.

Tutkijan yhteystiedot: Senja Miettinen, Tampereen yliopisto, puh. 0400-805169, S-posti: senja.miettinen@uta.fi

Taustatiedot:

Ikä: _____

Sukupuoli: nainen mies

1. a) Kerro, mikä oli parasta / onnistunutta työ- ja koulutuskokeilussa:

b) Kerro, mikä kokeilussa oli huonoa / mitä parannettavaa siinä olisi:

2. Missä määrin seuraavat asiat toteutuivat työ- ja koulutuskokeilujakson aikana:

a) Arvostelee asteikolla 1 – 5 (1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä). Ympyröi sopiva vaihtoehto:

Löysin omanalani:	1	2	3	4	5
Paransin opiskelutaitojani:	1	2	3	4	5
Opin uusia taitoja:	1	2	3	4	5
Sain työelämävalmiuksia:	1	2	3	4	5
Itseluottamukseni lisääntyi:	1	2	3	4	5
Motivaationi opiskeluun/työhön lisääntyi:	1	2	3	4	5
Tulevaisuudensuunnitelmani selkeytyivät:	1	2	3	4	5
Sain uusia ystäviä:	1	2	3	4	5
Kehitin sosiaalisia taitojani:	1	2	3	4	5

Kehitin yhteistyökykyjäni: 1 2 3 4 5

Ajankäytön suunnitteluni parantui: 1 2 3 4 5

b) Kerro, mitä muuta koet oppineesi / saaneesi kokeilujakson aikana:

3. a) Arvioi, miten työ- ja koulutuskokeilu kokonaisuutena vastasi sille asettamiasi odotuksia (asteikko 1–5: 1 = erittäin huonosti, 2 = huonosti, 3 = ei hyvin eikä huonosti, 4 = hyvin, 5 = erittäin hyvin): ____

b) Perustele, miksi työ- ja koulutuskokeilu vastasi odotuksiasi / ei vastannut odotuksiasi:

4. Ovatko tulevaisuudensuunnitelmasi muuttuneet työ- ja koulutuskokeilun aikana:

kyllä ei en osaa sanoa

5. a) Oletko hakenut / ajatellut hakea sosiaali- ja terveysalan koulutukseen kokeilujakson jälkeen:

kyllä ei

b) Jos vastasit ei, kerro millaisia tulevaisuudensuunnitelmia sinulla on työ- ja koulutuskokeilun jälkeiselle ajalle:

Tutkimukseen kuuluu myös haastattelu työ- ja koulutuskokeilun jälkeen. Haastatteluun osallistuminen on tärkeää tutkimuksen onnistumisen kannalta. Jos osallistut myös haastatteluun kokeilujakson päätyttyä, jätä nimesi ja yhteystietosi tähän, kiitos! (Ilmoittautuminen ei ole sitovaa)

Liite 3. Haastattelurunko

1. OSALLISTUMINEN TYÖ- JA KOULUTUSKOKEILUJAKSOLLE:

- Miksi osallistuit työ- ja koulutuskokeiluun? (Oliko sinulle ehdotettu TE-toimistossa/pakotettu, vai haitko vapaaehtoisesti?)
- Miten hait TYKO-jaksolle? Oliko helppo hakeutua sinne?
- Olitko kiinnostunut hoitoalasta/tekniikan alasta ennen kokeilujaksolle menoa?
- Millainen kuva sinulla oli hoitoalasta/tekniikan alasta ennen kokeilua?
- Miltä sinusta tuntui mennä kokeilujaksolle? (Oliko se mukavaa/vastenmielistä?) Miksi?
- Koitko osallistumisen mielekkääksi/tarpeelliseksi?

2. VAIKUTUKSET OMAAN ELÄMÄÄN, MOTIVAATIOON JA TULEVAISUUDENSUUNNITELMIIN:

- Koetko työ- ja koulutuskokeilusta olleen hyötyä itsellesi? Jos et kokenut siitä olleen hyötyä, niin miksi et?
- Vastasiko kokeilu odotuksiasi? Koetko saaneesi kokeilusta enemmän vai vähemmän kuin mitä odotit tai tulit hakemaan?
- Koetko kokeilun kehittäneen taitojasi? Millaisia? (Käytännön taidot, myös esim. sosiaaliset/vuorovaikutustaidot, ajankäytön suunnittelu, opiskelutaidot jne.)
- Koetko työ- ja koulutuskokeilun parantaneen mahdollisuuksiasi työllistyä ja/tai opiskella? Miten?
- Lisäsikö työ- ja koulutuskokeilu motivaatiosi hakea koulutukseen/työtä? Jos ei, niin miksei?
- Muuttuiko kuva itsestäsi (omakuva) kokeilujakson aikana? Miten? (Löysitkö uusia vahvuuksia itsestäsi, ja jos, niin mitä? Lisäsikö kokeilu luottamustasi omiin kykyihisi?)
- Saitko työ- ja koulutuskokeilusta itsellesi mielekästä tekemistä? Miten se vaikutti arkirutiineihisi/ajankäyttöösi?
- Vaikuttiko työ- ja koulutuskokeilu tulevaisuudensuunnitelmiisi? Miten? (Esim. aikooko hakea opiskelemaan hoitoalaa/tekniikan alaa? Ammatinvalinta)
- Ovatko tavoitteesi muuttuneet työ- ja koulutuskokeilujakson aikana? (Esim. tavoitteet koulutuksen, ammatin tai perheen suhteen?) Miten?

- Millaisia tavoitteita sinulla on tällä hetkellä?
- Lisäsikö työ- ja koulutuskokeilu itseluottamustasi?
- Saitko lisää ystäviä kokeilun aikana?
- Mitä muuta hyötyä koet saaneesi työ- ja koulutuskokeilusta?

3. TYÖ- JA KOULUTUSKOKEILUN SISÄLTÖ/KEHITTÄMINEN:

- Saitko yksilöllistä tukea/ohjausta kokeilun aikana? (Oliko sitä liikaa tai liian vähän?)
Oliko siitä apua?
- Olitko tyytyväinen työ- ja koulutuskokeilujakson (oppituntien) sisältöön? Mitä olisi voinut olla enemmän, mitä vähemmän?
- Olivatko jakson aikana kokeillut työtehtävät mielestäsi hyödyllisiä? Mitä pidit niistä?
Mitä olisi mielestäsi voitu tehdä toisin?
- Oliko kokeilujakson pituus mielestäsi sopiva? Miksi/miksi ei?
- Mistä pidit eniten työ- ja koulutuskokeilussa? Mistä pidit vähiten?
- Mitä kehitettävää/parannettavaa kokeilujaksossa mielestäsi olisi?